

НАУКОВА СПІЛЬНОТА

www.spilnota.net.ua

ДЕВ'ЯНОСТО ЧЕТВЕРТІ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ДИСКУСІЇ

Серія: Соціальні та гуманітарні науки

ISSN 2522-963X

Google Scholar

Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLE

25-26 лютого 2025 р.

**Тернопіль, Україна – Ополе, Польща
2025**

Дев'яносто четверті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополь, Польща, 25-26 лютого 2025 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО "Наукова спільнота", WSZIA w Opolu. Львів : ФО-П Шпак В.Б. 141 с. ISSN 2522-963X.

В збірнику опубліковані доповіді авторів з соціальних та гуманітарних наук, які оприлюднені на сайті www.spilnota.net.ua.

Оргкомітет:

ГО «Наукова спільнота»

Патряк Олександра Тарасівна, кандидат економічних наук, ЗУНУ;

Шевченко (Огінська) Анастасія Юрївна, кандидат економічних наук, директор ТОВ «Школа для майбутнього»;

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, ЗУНУ;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, ЗУНУ;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, ЗУНУ;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, ЗУНУ;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Яблонська Наталія Мирославівна, кандидат філологічних наук, старший викладач, ЗУНУ;

Савчук Надія Антонівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ

Рудакевич Оксана Мирославівна, кандидат філософських наук, ЗУНУ;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:
79016, м. Львів, а/с 1621
E-mail: spilnota.net.ua@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

ISSN 2522-963X

© ГО "Наукова спільнота" 2025

© Автори статей 2025

*Демченко Микола Миколайович,
аспірант Українського державного
університету науки і технологій
Навчально-науковий інститут
«Український державний хіміко-
технологічний університет»*

ПРОБЛЕМИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5172/>

Розвиток ринкових відносин, зростання рівня життя населення, впровадження сучасних технологій та дефіцит природних ресурсів примушують удосконалювати існуючу систему технічного регулювання в Україні для запобігання виробництва й надходження на ринок небезпечної продукції для життя і здоров'я людини та навколишнього середовища. Однією з основних складових технічного регулювання є стандартизація, що поєднує науку, техніку і виробництво та сприяє забезпеченню єдиної технічної політики в різних галузях народного господарства.

Стандартизація забезпечує відповідність об'єктів своєму призначенню, ефективне виробництво шляхом застосування законодавчих актів, економію ресурсів і збереження навколишнього природного середовища, усунення технічних бар'єрів та міжнародну конкурентоспроможність національної продукції.

Тобто, стандартизація – це діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних та потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері [1].

Розрізняють стандартизацію офіційну та фактичну, де фактична має поступовий характер розвитку, а офіційна завершується випуском стандарту, технічних умов або технічного регламенту. Також стандартизація в залежності від масштабів роботи може діяти на різних рівнях: міжнародному, регіональному, національному і міждержавному [2].

У зв'язку з глобалізацією світового господарства та можливістю виходу українського бізнесу на європейський ринок, виникають проблеми, які пов'язані з переходом на створення єдиних європейських стандартів

для конкретних видів товарів або процесів, де зазначені євронорми зобов'язують обов'язкове їх виконання, що свідчить про перехід від гармонізації національних стандартів до гармонізації законодавчих положень.

Тому, головною умовою для досягнення мети стандартизації є вирішення таких проблем:

- розробка, впровадження і застосування нормативно-технічної документації, де державна політика повинна забезпечити участь суб'єктів господарювання у розробці національних стандартів і кодексів усталеної практики та добровільне їх застосування;

- відкритість і прозорість цього процесу;

- впровадження інновацій;

- доступність національних стандартів;

- прийняття міжнародних і національних стандартів як національних;

- участь в міжнародній стандартизації та дотримання суб'єктами стандартизації Кодексу добродійної практики відповідно до Угоди Світової організації торгівлі про технічні бар'єри у торгівлі.

Отже, вирішення вищезазначених проблем у сфері стандартизації дозволить встановити положення для загального і неодноразового використання при виконанні будь-яких завдань та спрямована не тільки на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері діяльності, але й у повсякденному житті суспільства.

Література:

1. Закон України «Про стандартизацію» від 09 червня 2022 р. №1315-VII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>
2. Основи технічного регулювання: підручник / Б. В. Білецький, О. Т. Дорошин, Н. В. Притульська та ін. – 2-ге вид. зі змін. та доповн. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2015. – 620 с.

*Приходько Борис Вікторович,
здобувач PhD кафедри
міжнародного менеджменту,
Київський національний
економічний університет імені
Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
Бурмака Микола Олексійович,
кандидат економічних наук,
доцент, Київський національний
економічний університет імені
Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ЦИФРОВОМУ БІЗНЕСІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5199/>

Вступ. / Introductions. Концепт використання штучного інтелекту (ШІ) в цифровій економіці ґрунтується, з одного боку, на висновку, що він виступає одним зі складників цифрової трансформації глобальної економіки, з іншого боку, ШІ є важливим фактором розвитку Індустрії 4.0 та її потужним драйвером. Big Data, алгоритмізація, автоматизація, роботизація більшості економічних процесів на основі ШІ зараз формують майбутній глобальний цифровий ландшафт, у рамках якого відбуваються кардинальні зміни бізнес-середовища, організаційної і технологічної компетентності бізнесу, моделей глобального менеджменту [1, с. 15]. Це значно підвищує ефективність та результативність різноманітних бізнес-процесів [2, с. 34-40]. Очевидно, що науковим і практичним результатом глобального економічного розвитку на сучасному етапі постає дослідження мультидисциплінарної проблематики ШІ та цифровізації бізнесу з пріоритетом на технологічних інноваціях.

Мета роботи. / Aim. Визначити фактори та ключові виклики інтеграції ШІ в процеси цифрової трансформації бізнесу.

Матеріали та методи. / Materials and methods. У процесі дослідження застосовані офіційні та емпіричні дані досліджень українських та зарубіжних науковців і практиків у сфері ШІ та цифрової трансформації бізнесу, методи якісного аналізу та кількісної оцінки факторів його розвитку.

Результати та обговорення. / Results and discussion. ШІ став революціонізуючим фактором розвитку в багатьох галузях, трансформуючи різноманітні аспекти бізнес-діяльності. Штучний інтелект

докорінно змінює підходи організацій у пошуку, виявленні і аналізі опціональності, роботі з клієнтами і контрагентами, починаючи з аналізу ніш ринку і закінчуючи автоматизацією та оптимізацією безлічі бізнес-процесів [3]. У практичній реалізації ШІ-технології використовують сучасне ПЗ і передові алгоритми, машинне навчання і технології обробки природної мови для отримання різноманітної інформації та прийняття управлінських рішень на основі аналізу великого обсягу даних.

Аналітичні інструменти на основі ШІ дають можливість автоматизувати рутинні повторювані виробничі і офісні завдання, звільняючи дорогоцінний час фахівців для розв'язання креативних задач розвитку та зосередження на важливих актуальних аспектах діяльності компанії. Це призводить до суттєвого підвищення продуктивності бізнес-процесів і скорочення адміністративних витрат (від робіт з введення даних і створення звітів до класифікації потенційних клієнтів і подальшого спостереження за ринком і ринковою активністю) [4]. Ці ж інструменти дозволяють персоналізувати роботу з клієнтами і контрагентами, покращити взаємодію з ними та спрогнозувати майбутні продажі, що безумовно впливає на фінансовий результат діяльності.

Розуміння ринкових тенденцій на фінансовому і фондовому ринках, руху валютних курсів і ринкових прогнозів має вирішальне значення для успішного прийняття рішень в міжнародному фінансовому і інвестиційному бізнесі. Зміна вартості валюти, цінних паперів та інших сек'юритизованих активів в будь-який момент часу може призвести до того, що інвестор (банк, інвестиційний фонд, трейдер, корпорація) отримає або збиток, або прибуток внаслідок неправильного врахування ринкової кон'юнктури. Використання ШІ-алгоритмів дозволяє в режимі реального часу аналізувати величезні масиви ринкової інформації, моделювати, прогнозувати та розуміти процеси на фінансових і валютних ринках [5].

Наприклад, аналітична ШІ-система компанії Nikkei, навчена на даних довгострокових трендів валютних курсів та інших ринкових індикаторів, на сьогодні має потенціал прогнозування більше 25 таких трендів. Висока точність прогнозування ринкових курсів робить стратегії і управлінські рішення міжнародному бізнесі більш надійними і точними.

На сьогодні ШІ починає відігравати важливу роль у кібер-захисті і захисті від фінансового шахрайства. Аналізуючи шаблони, підозрілі операції та поведінку користувачів, алгоритми ШІ можуть виявляти та запобігати шахрайським діям, формувати високі рівні корпоративної безпеки і безпеки online-банкінгу, операцій з кредитними картками та цифрових платежів [6].

Разом з тим, на сьогодні очевидними є ряд глобальних викликів використання ШІ, які поширюються на ринок праці і впливають на

цифрову організаційну перспективу. Так, занепокоєння працівників щодо можливого майбутнього переміщення по роботі є одним з цих викликів, з яким стикаються компанії. Це впливає на докорінну зміну структури робочого часу та характеру роботи. Зміна конфігурації роботи через інтеграцію ІІІ з системою ІHRM (міжнародне управління людськими ресурсами) призводить до апатії та ймовірного виснаження працівників, а це, у свою чергу, до короточасного зниження продуктивності. Постійне перенавчання для посилення необхідної реконфігурації роботи також може стати проблематичним. Відсутність глобальних стандартів і правил, які б регулювали впровадження ІІІ в цифровий бізнес, створює низку етичних проблем [7]. ОЕСР також акцентує увагу на проблемах транскордонного використання ІІІ, які охоплюють протекціоністські політики урядів і перешкоджають компаніям надавати цифрові послуги в різних країнах. Це стосується і торговельних угод та правила щодо ІІІ, які також здебільшого відсутні або недосконалі.

Висновки. / Conclusions. ІІІ на сьогодні виступає ключовим драйвером трансформації бізнесу в рамках Індустрії 4.0, формуючи глобальну цифрову екосистему і забезпечуючи конкурентні переваги компаніям через цифрові платформи, автоматизацію і роботизацію бізнес-процесів, персоналізацію, аналітику великих даних та ІоТ. Набувають домінування такі тенденції розвитку ІІІ, як генеративні технології, оптимізація ланцюгів постачання та етичний ІІІ. Зазначене актуалізує подальші наукові дослідження ролі феномену ІІІ у процесах цифровізації глобального бізнесу.

Список літератури:

1. Цифрова економіка. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на людський капітал та формування компетентностей майбутнього : монографія / Л.Л. Антонюк та ін.; за заг. ред. Антонюк Л., Ільницького Д., Севастюк А. Київ : КНЕУ, 2021. 337 с.
2. Kai-Fu Lee. AI Superpowers. China, Silicon Valley, and the New World Order. PA: Houghton Mifflin Harcourt, 2018. 272 p.
3. Кузьомко В. М., Бурангулова В. В. Можливості використання штучного інтелекту в діяльності сучасних підприємств. Економіка та суспільство. 2021. № 32. С. 186. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/808>. (дата звернення: 11.02.2025).
4. Єфремов М. Ф., Єфремов Ю.М. Штучний інтелект, історія та перспективи розвитку. Вісник ЖДТУ. 2008. № 2 (45). С. 123 URL: <http://vtn.ztu.edu.ua/article/view/81625/79214>. (дата звернення: 16.12.2024).
5. Sirajuddin, M. & Jagannadharao, P. Application of Artificial Intelligence in Marketing: A Conceptual Study. *Helix*. Vol. 10 No 6. 2020. P. 1-10.

URL: <https://www.helixscientific.pub/index.php/home/article/view/346>. (дата звернення: 16.12.2024).

6. Ігор Шевцов AI Risk: як штучний інтелект формує нові горизонти корпоративної безпеки. *Liga.net*. <https://blog.liga.net/user/ishevtsov/article/54473> (дата звернення 09.01.2025).

7. Amnur, H. Customer Relationship Management and Machine Learning technology for Identifying the Customer. *International Journal on Informatics Visualization*. 2017. Vol. 1 (2017), No 1. P. 12-15.

**Усенко Кирило Анатолійович,
аспірант, Національний університет
«Запорізька політехніка»**

**Тесленок Ірина Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент, Національний університет
«Запорізька політехніка»**

РОЛЬ НЕЙРОМЕНЕДЖМЕНТУ У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЕКТАМИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5207/>

У сучасних умовах глобальної конкуренції та цифрової трансформації ефективне управління інноваційними проектами набуває стратегічного значення, що вимагає нових підходів. Враховуючи важливість і вплив наукових досягнень, а також вибух дослідження в галузі нейронауки, управління необхідно було переосмислити, а його критичні змінні повинні бути проаналізовані з іншої точки зору. Міждисциплінарне бачення було необхідним для майбутніх досліджень і пояснення процесів прийняття рішень, практик лідерства, управління змінами, інновацій, креативність, продуктивність людських ресурсів, залучення людей та емоції.

Нейроменеджмент – це напрям науки на перетині нейробіології, психології та менеджменту, що пояснює вчинки і поведінку людей за допомогою аналізу біохімічних процесів, які відбуваються в організмі [1]. Менеджмент організації, що базується на особливостях роботи людського мозку, дає можливість досягати успіху в бізнесі, коли нестандартні креативні підходи до прийняття управлінських рішень менеджерами призводять до підвищення якості управління компаніями, що в свою

чергу, позитивно відображається на якості їх пропозиції та задоволеності споживачів, співробітників і всіх зацікавлених сторін [2].

З точки зору стратегічного управління, застосування нейроменеджменту дає можливість створювати адаптивні системи, які можуть швидко реагувати на зміни ринку, визначати ключові фактори успіху інноваційних проєктів і забезпечувати прийняття обґрунтованих рішень. У сучасних умовах цифрової трансформації компанії все частіше використовують нейроменеджмент для оптимізації операційних процесів, аналізу поведінки співробітників та керівників, а також для підвищення ефективності управлінських рішень.

Одним із ключових завдань стратегічного управління є ефективне прогнозування розвитку інноваційних проєктів. Використання нейроменеджменту в цьому контексті дозволяє виявляти приховані закономірності, що базуються на біохімічних та психологічних аспектах поведінки людей. Це дозволяє мінімізувати вплив суб'єктивних факторів на прийняття рішень, а також моделювати сценарії розвитку подій і оцінювати ризики впровадження інновацій. Крім того, нейроменеджмент забезпечує персоналізований підхід до управління інноваційними командами, враховуючи індивідуальні особливості кожного учасника.

Нейроменеджмент здатний адаптуватися до змінного середовища, що є критично важливим у сфері інноваційного управління. Він дозволяє визначати найефективніші стратегії реалізації проєктів на основі аналізу попередніх даних, а також прогнозувати можливі виклики, з якими може стикнутися компанія [3].

Інструменти нейроменеджменту вже активно застосовуються в таких галузях, як фінанси, маркетинг, охорона здоров'я та виробництво. Вони дозволяють значно підвищити продуктивність, скоротити час на аналіз та прийняття рішень і забезпечити високу точність прогнозування.

Використання нейроменеджменту у стратегічному управлінні інноваційними проєктами має низку переваг. Завдяки аналізу біохімічних та психологічних процесів значно підвищується продуктивність в середині команди, оскільки нейроменеджмент здатний враховувати складні взаємозв'язки між різними факторами та взаємодію між людьми. Крім того, нейроменеджмент сприяє оптимізації ресурсів, забезпечуючи ефективний розподіл фінансових, матеріальних та людських ресурсів. Важливою перевагою є також мінімізація ризиків, яка досягається завдяки аналізу можливих загроз і розробці стратегій їх запобігання.

Проте, поряд із перевагами, існують і певні виклики. Інтеграція нейроменеджменту в управлінські процеси є складним завданням, оскільки потребує значних ресурсів і спеціалізованих знань. Крім того, постає питання етичних аспектів, вплив людського фактору, а також

збереження контролю над рішеннями, які приймаються на основі нейроменеджменту.

Таким чином, нейроменеджмент є перспективним напрямком у стратегічному управлінні інноваційними проєктами, що дозволяє значно підвищити ефективність управлінських процесів. Його подальший розвиток вимагатиме активної інтеграції новітніх технологій та адаптації до сучасних викликів.

Література:

1. Aithal, P. S. and Satpathy, Col Prof Dr Jyotirmaya, Exploring Neuro Management: Bridging Science and Leadership – An Overview (April 12, 2024). International Journal of Applied Engineering and Management Letters (IJAEML), 8 (2), 39-73. (2024). URL: <https://ssrn.com/abstract=4837083>.
2. What is neuromanagement and how can it help your business? CoachHub. 2022. URL: <https://www.coachhub.com/blog/introduction-to-neuromanagement-definition-and-how-it-can-help-your-business-growth/>
3. Opris, I., Ionescu, S. C., Lebedev, M. A., Boy, F., Lewinski, P., & Ballerini, L. (2020). Application of neural technology to neuro-management and neuro-marketing. Frontiers in neuroscience, 14, 53 URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnins.2020.00053/full>.

Філіна С.В.,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Полтавського університету
економіки і торгівлі*

Крутько О.І.,
*здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти
Полтавського університету
економіки і торгівлі*

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРОЦЕСНОГО ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5209/>

Жорстка конкуренція з боку іноземних підприємств, постійні зміни ринку, індивідуалізація попиту, що збільшується, вимагають перегляду принципів і механізмів управління більшої частини підприємств.

Використання сучасних інформаційних технологій та впровадження інновацій, необхідний перехід від традиційної для підприємств функціональної системи управління до більш ефективних систем управління, – системи, заснованої на процесному підході.

Основним об'єктом процесного підходу в управлінні підприємством є поняття бізнес-процесу, яке передбачає чітко-спланований алгоритм (послідовність) взаємоузгоджених та взаємопов'язаних дій чи операцій, в результаті яких із задіяних всіх видів ресурсів створюється певна продукція (товар чи послуга), що підлягає систематичному впливу зміни факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ.

Результатом процесного підходу як управління бізнес-процесами є узгоджена діяльність (керуючий вплив) суб'єктів управління на основі певної методики й засобів на об'єкти управління, з метою досягнення поставлених стратегічних цілей. Тобто, процесний підхід передбачає створення на виході бізнес-процесу конкурентоспроможної продукції та забезпечення стабільного розвитку підприємства.

Процесний підхід – це розгляд всієї діяльності підприємства як мережі взаємодіючих процесів, що протікають усередині організаційної структури підприємства і реалізують мету його існування [1, с. 4].

Процесний підхід виник порівняно недавно і вважається одним з найбільш ефективних та сучасних у підходів до управління. Однак основа його йде у 60-ті роки XX століття, коли була створена методологія структурного аналізу та проектування складних систем SADT. Вона прийшла на ринок безпосередньо в 1975 р. і стала основою міжнародного стандарту IDEF0. Інтерес теоретиків менеджменту до цієї методики виник після публікацій М. Хаммера, Д. Чампі у 80-ті роки [2, с. 40].

У публікаціях науковців сучасний процесний підхід до управління підприємством розглядається як: альтернатива функціональному підходу; доповнення до функціонального підходу; подібний за змістом підхід, перехід до якого можна здійснити поетапно.

На сьогоднішній день процесний підхід є найбільш прогресивний, тому широко застосовується у різних сферах діяльності. Він дозволяє визначити причинно-наслідкові зв'язки виникнення проблем, а також з'ясувати де і коли виникла проблема і яке з підприємств винне у його виникненні. Процесний підхід до управління сьогодні один з небагатьох способів для підприємства залишатися конкурентоздатним. Його застосування дає можливість вдосконалити організаційну структуру управління підприємством, оптимізувати систему функціональних зв'язків, зробити її прозорою для керівництва та здатною швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища та створити конкурентні переваги для функціонування в умовах ринкової економіки [3, с. 79].

Отже, процесний підхід до управління є сучасним інструментарієм розвитку підприємств будь-якої галузі, застосування якого дає можливість останньому набути конкурентних переваг.

Література:

1. Куліш Н. В., Давидюк Ю. В. Процесний підхід як основа управління бізнес-процесами підприємства. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/133.pdf> (дата звернення: 10.02.2025).
2. Оклеї П. И., Полюшкевич В. Н. Процессный подход к управлению изменениями в организации. *Инновации в менеджменте*. 2017. № 14. С. 38-44.
3. Сарай Н. І. Оптимізація управління бізнес-процесами на підприємстві. *Інноваційна економіка*. 2020. № 1-2. С. 79-84.

Юрик Наталія Євгенівна,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
та адміністрування, Тернопільський
національний технічний
університет, м. Тернопіль, Україна
ORCID: 0000-0002-1672-3049*

Дикий Юрій Олегович,
*аспірант 1 року навчання
кафедри менеджменту та
адміністрування, Тернопільський
національний технічний
університет, м. Тернопіль, Україна
ORCID: 0009-0006-2457-7180*

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА – ОСНОВА ВИБОРУ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5184/>

УДК 338.1

Інноваційний потенціал підприємства є ключовим чинником забезпечення його конкурентоспроможності, оскільки саме він визначає спроможність господарюючого суб'єкта до розробки, впровадження та ефективного використання новітніх технологій, продуктів і управлінських рішень. Формування та розвиток інноваційного потенціалу передбачає

комплексне поєднання матеріально-технічних, фінансових, кадрових і організаційних ресурсів, оскільки це дозволяє підприємству адаптуватися до динамічних змін зовнішнього середовища.

Вибір інноваційної стратегії, як невід'ємного складника загальної стратегії розвитку підприємства, залежить від рівня його інноваційного потенціалу та вимагає ґрунтовного системного аналізу наявних ресурсів, можливостей й ризиків. У сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації пріоритетного значення набуває здатність підприємства не лише розробляти інновації, а й інтегрувати їх у виробничі, та управлінські процеси, що потребує гнучкого стратегічного підходу.

Ефективне управління інноваційним потенціалом передбачає використання механізмів прогнозування технологічного розвитку, аналізу ринкових трендів та вдосконалення внутрішньої інфраструктури підприємства, що сприяє оптимальному використанню ресурсів і мінімізації ризиків. Водночас, обґрунтований вибір інноваційної стратегії дозволяє підприємству сформувати унікальні конкурентні переваги, забезпечуючи його сталий розвиток та розширення ринкових позицій.

Таким чином, дослідження інноваційного потенціалу та його взаємозв'язку з інноваційною стратегією є актуальним напрямом наукових пошуків, котрі спрямовані на розробку ефективних підходів до управління інноваційною діяльністю підприємств.

В науковій літературі дослідженню поняття «інноваційний потенціал» надають важливого значення, оскільки його формування і розвиток впливає безпосереднього на діяльність підприємства у поточному періоді та можливість реалізації стратегічних аспектів його розвитку у стратегічній перспективі. Отже, даний науковий термін у науковій періодиці трактують, як:

- сукупність характеристик підприємства, які визначають його здатність здійснювати діяльність щодо створення і практичного використання нововведень [1, с. 138];

- наявність та готовність до використання системи засобів і ресурсів при веденні інноваційної діяльності з метою одержання конкурентних переваг [2, с. 67];

- сукупність ресурсів, які безпосередньо беруть участь в інноваційному процесі, перебувають у взаємозв'язку, а також факторів, що створюють необхідні умови для ефективного використання цих ресурсів з метою досягнення відповідних орієнтирів інноваційної діяльності і підвищення конкурентоспроможності підприємства в цілому [3, с. 147];

- наявність ресурсів у поєднанні з умовами, які забезпечують сукупну можливість підприємства генерувати нові знання та впроваджувати інновації [4, с.];

– органічна, взаємопов'язана сукупність ресурсів і можливостей, що використані, можуть бути використані або можуть бути залучені до створення і реалізації інновацій [5, с. 40];

– результат наявності ресурсів (що характеризують кількість і якість факторів виробництва в певних умовах), залучених для досягнення поставлених цілей за допомогою існуючих методів регулювання і координації діяльності суб'єкта господарювання на засадах соціального менеджменту [6, с. 222].

Враховуючи досліджувані підходи інноваційний потенціал, на нашу думку, визначає сукупність внутрішніх і зовнішніх ресурсів підприємства, які забезпечують його здатність генерувати, адаптувати та впроваджувати інновації з метою досягнення стратегічних конкурентних переваг. Він включає матеріально-технічні, фінансові, маркетингові, логістичні, кадрові та організаційні компоненти, які комплексно формують основу для реалізації стратегії інноваційного розвитку підприємства в умовах мінливого ринкового середовища. Важливим аспектом інноваційного потенціалу є рівень взаємодії між його складовими, що визначає ефективність реалізації інноваційних процесів. При цьому, суттєву роль відіграють механізми управління та регулювання, які сприяють створенню ефективного середовища для інноваційної діяльності.

Водночас, інноваційний потенціал можна розглядати як комплексну систему, яка забезпечує підприємству можливість не лише адаптуватися до змін, а й активно впливати на них через розробку і впровадження нових технологій, продуктів та управлінських підходів.

Формування інноваційного потенціалу впливає на різновид обраної інноваційної стратегії будь-якого підприємства, адже підприємства із значним інноваційним потенціалом можуть реалізовувати активну та агресивну інноваційну стратегію. Поряд із цим, недостатність сформованого інноваційного потенціалу призводить до необхідності обрання більш консервативних або адаптивних стратегій, які передбачають поступове впровадження інновацій із мінімальними ризиками та використанням зовнішніх ресурсів. У таких умовах підприємства змушені зосереджуватися на інноваціях з низьким рівнем ризику, наприклад, удосконаленні вже існуючих продуктів або процесів, що не потребують значних фінансових та технологічних вкладень. Таким чином, рівень інноваційного потенціалу визначає можливості підприємства у виборі стратегії інноваційного розвитку, яка або сприяє його технологічному лідерству, або змушує обмежуватися імітаційними чи адаптаційними підходами в інноваційній діяльності (таблиця 1).

Таблиця 1

Залежність інноваційної стратегії підприємства
від інноваційного потенціалу

Рівень інноваційного потенціалу	Характеристика інноваційного потенціалу	Можливість обрання інноваційної стратегії розвитку
Високий	Наявність значних фінансових, матеріально-технічних, кадрових та організаційних ресурсів; високий рівень дослідницької діяльності; ефективна система управління інноваціями.	Активна або агресивна інноваційна стратегія (радикальні проривні інновації, розробка та впровадження нових технологій, стратегічне партнерство для створення унікальних рішень).
Середній	Достатній рівень фінансових та матеріальних ресурсів, проте обмеженість у висококваліфікованих кадрах або наукових розробках; помірنا інноваційна активність; здатність до модернізації існуючих технологій.	Адаптивна або помірно активна інноваційна стратегія (вдосконалення існуючих продуктів і процесів, інтеграція перевірених технологій, часткове залучення зовнішніх розробок).
Низький	Обмеженість фінансових, технологічних та кадрових ресурсів; недостатній рівень організаційного забезпечення інноваційної діяльності; залежність від зовнішніх інноваційних джерел.	Імітаційна або консервативна інноваційна стратегія (копіювання передових технологій, використання запозичених рішень, мінімізація ризиків шляхом обмежених інноваційних змін).
Критично низький	Відсутність необхідних ресурсів для здійснення інноваційної діяльності; застарілі технології; низька інноваційна культура; відсутність стратегічного бачення розвитку.	Вимушена стратегія технологічного виживання (оптимізація витрат, мінімальна модернізація, залежність від державної підтримки або великих корпорацій).

Результати проведеного дослідження підтверджують, що рівень інноваційного потенціалу підприємства є визначальним чинником у виборі інноваційної стратегії, оскільки це впливає на його конкурентоспроможність та можливості розвитку. Підприємства з високим інноваційним потенціалом мають змогу впроваджувати активні та агресивні стратегії, спрямовані на створення проривних технологій і зміцнення ринкових позицій. Водночас, підприємства з обмеженим потенціалом змушені обирати адаптивні або імітаційні стратегії, що значно знижує їх інноваційну самостійність та залежність від зовнішніх рішень.

Список використаних джерел:

1. Микитюк П.П, Крисько Ж.Л., Овсянюк-Бердадіна О.Ф., Скочиляс С.М. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015. 224 с.
2. Володін С.А., Чекамова О.І. Теоретичні засади формування і реалізації інноваційного потенціалу в розвитку економіки. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 65-72.
3. Захарченко, В. І., Корсікова Н. М., Меркулов М. М. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 448 с.
4. Глушенкова А. А. Структура інноваційного потенціалу підприємств сфери телекомунікацій та інформатизації. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. № 4 (18). С. 100-106.
5. Радинський С.В. Наукові підходи у визначенні сутності та структури інноваційного потенціалу підприємства. *Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки»*, 25 квітня 2013 року. Т. : ТНТУ, 2013. С. 40-41.
6. Шилова О. Ю., Чермошенцева Є. С. Інноваційний потенціал підприємства: сутність і механізм управління. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 220-227.

*Андросович Любов Григорівна,
старший викладач кафедри
кримінального процесу та
криміналістики, Навчально-
науковий гуманітарний інститут
Національної академії
Служби безпеки України
ORCID: 0000-0003-3315-4068*

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОРГАНІЗОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5192/>

Як відомо глобальна цифровізація фінансової системи значно спростила проведення банківських операцій, електронних платежів і транскордонних фінансових транзакцій. Однак розвиток технологій супроводжується зростанням загроз, зокрема кіберзлочинності, яка набула системного характеру та використовується організованими злочинними угрупованнями (ОЗУ) як інструмент незаконного збагачення.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли увага держави зосереджена на оборонних потребах, а фінансові ресурси спрямовуються на забезпечення військових потреб. У таких умовах кримінальні угруповання адаптують свої злочинні схеми, використовуючи цифрові технології для ухилення від контролю правоохоронних органів, відмивання коштів, розкрадання гуманітарної та військової допомоги, фінансування тероризму тощо.

Дослідження механізмів використання кіберзлочинності у фінансовій системі організованими злочинними угрупованнями в умовах воєнного стану є вкрай актуальним для зміцнення економічної безпеки України та розробки ефективних контрзаходів.

Варто зазначити, що кіберзлочинність охоплює широкий спектр протиправних дій, спрямованих на комп'ютерні системи, мережі та дані. У фінансовій системі це може включати несанкціонований доступ до банківських рахунків, крадіжку платіжних даних, фішинг, розповсюдження шкідливого програмного забезпечення та інші форми шахрайства.

Слушною є думка Н. В. Сметаніної, яка зазначає, що кіберзлочинність у фінансовій системі під час воєнного стану

характеризується зростанням кількості атак на банківські системи та платіжні сервіси, а також використанням новітніх технологій для приховування слідів злочинної діяльності [1, с. 135].

Організовані злочинні угруповання адаптують свої методи до сучасних реалій, активно використовуючи кіберпростір для досягнення своїх цілей. Вони створюють спеціалізовані підрозділи, які займаються кіберзлочинністю, залучають висококваліфікованих фахівців у галузі інформаційних технологій та використовують складні схеми для відмивання коштів.

Згідно з дослідженням, проведеним IFES Ukraine, такі угруповання використовують кіберзлочинність для фінансування своїх операцій, зокрема через крадіжку коштів з банківських рахунків та здійснення незаконних фінансових операцій [2].

Слід зважати на те, що воєнний стан створює додаткові умови для активізації кіберзлочинності. Зокрема, відбувається дестабілізація роботи державних та приватних установ, зниження контролю за фінансовими операціями, перенаправлення ресурсів на військові потреби, що може призводити до зниження уваги до кібербезпеки.

Беручи до уваги практичний аспект проблеми, одним із ключових інструментів для відмивання коштів, що використовується організованими злочинними угрупованнями завдяки їхній децентралізованій природі є використання криптовалютних міксерів та тумблерів, які фрагментують транзакції та змішують їх із великою кількістю інших переказів, ускладнюючи простежування походження коштів. Додатковим методом є використання нелегальних криптовалютних бірж, які не впроваджують механізми ідентифікації клієнтів (Know Your Customer, KYC) та боротьби з відмиванням грошей (Anti-Money Laundering, AML), що дозволяє зловмисникам конвертувати криптоактиви без належного фінансового контролю. Ще однією схемою є конвертація криптовалют у фіатні гроші через підставні компанії та електронні гаманці, що маскує реальних вигодоотримувачів та унеможливорює ефективний фінансовий моніторинг. Відсутність єдиної міжнародної регуляції криптовалютного ринку значно ускладнює виявлення таких правопорушень, що створює додаткові виклики для правоохоронних органів у боротьбі з фінансовою злочинністю.

Беручи до уваги глобальний характер криптовалютних транзакцій, боротьба з їх незаконним використанням потребує комплексного підходу, що включає як удосконалення національного законодавства, так і міжнародну координацію зусиль правоохоронних органів. У зв'язку з цим держави впроваджують нормативно-правові механізми, спрямовані на запобігання фінансовим злочинам, пов'язаним із криптовалютами, зокрема через посилення контролю за цифровими активами,

впровадження обов'язкової ідентифікації користувачів криптобірж та криміналізацію незаконних операцій у цій сфері. Україна також здійснює відповідні кроки у цьому напрямку, удосконалюючи законодавчу базу для ефективної протидії кіберзлочинності.

Зокрема, 24 березня 2022 року було прийнято Закон України № 2149-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану», який посилює відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних систем та встановлює більш суворі покарання за кіберзлочини [3].

Таким чином, зростання кіберзлочинності, як інструменту організованої фінансової злочинності вимагає комплексних і скоординованих заходів протидії. Аналіз сучасних загроз засвідчує, що злочинні угруповання активно адаптуються до цифрового середовища, використовуючи криптовалютні технології, нелегальні фінансові платформи та методи анонізації транзакцій для ухилення від правоохоронного контролю. Водночас удосконалення національного законодавства та міжнародна співпраця у сфері фінансового моніторингу й кібербезпеки є ключовими факторами ефективного протистояння таким кримінальним правопорушенням. Для підвищення ефективності протидії кіберзлочинності у фінансовій сфері доцільно впровадити такі заходи:

- *розширення механізмів державного контролю за криптовалютними операціями* (запровадження обов'язкової реєстрації провайдерів послуг віртуальних активів (VASP), посилення вимог щодо верифікації користувачів криптобірж і електронних гаманців);

- *удосконалення міжнародного співробітництва* (інтеграція України в глобальні ініціативи з боротьби з відмиванням коштів (FATF, Європол, Інтерпол), оперативний обмін інформацією між фінансовими розвідками різних країн);

- *зміцнення кібербезпеки державних і фінансових установ* (впровадження сучасних систем виявлення аномальних транзакцій, аналізу ризиків та прогнозування фінансових загроз на основі штучного інтелекту);

- *підвищення відповідальності за використання кіберзлочинних схем* (криміналізація діяльності криптоміксерів і нелегальних фінансових платформ, встановлення суворіших санкцій за кіберзлочини у фінансовій системі тощо).

Запровадження цих заходів сприятиме мінімізації ризиків використання кіберзлочинності у фінансовій сфері, зміцненню фінансової стабільності держави та підвищенню ефективності боротьби з організованими злочинними угрупованнями в цифровому середовищі.

Література:

1. Сметаніна Н. В. «Кіберзлочинність та кібершахрайство в умовах воєнного стану». Вісник ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка. 2022. № 11. С. 132-137.
2. Правова база української кібербезпеки: загальний огляд і аналіз. URL: https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/10/IFES-Ukraine-Ukrainian-Cybersecurity-Legal-Framework-Overview-and-Analysis-2019-10-07-Ukr.pdf?utm_source=chatgpt.com
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон України № 2149-IX від 24.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-IX#Text>

*Анісімова Ганна Валеріївна,
докторка юридичних наук,
професорка, професорка
кафедри екологічного права
Національного юридичного
університету ім. Ярослава Мудрого*

*Донець Ольга Володимирівна,
кандидатка юридичних наук,
доцентка, доцентка
кафедри екологічного права
Національного юридичного
університету ім. Ярослава Мудрого*

ЕКОЛОГІЧНА ШКОДА ТА КОМПЕНСАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5176/>

Проблема відшкодування довкіллевої шкоди, завданої внаслідок російської збройної агресії, постала ще у 2014 році. Однак лише протягом останніх років в Україні активно вибудовується та удосконалюється правовий механізм визначення та компенсації екологічної шкоди, який, щоправда, ще не повністю враховує міжнародні стандарти та практики. Крім того, у чинному правовому полі продовжують застосовуватися

застарілі підходи, що базуються на нормативному порядку розрахунку збитків і втрат, заподіяних державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства. Це, своєю чергою, створює виклики при доведенні необхідності відшкодування шкоди у міжнародних судових інституціях, оскільки існуючі методики можуть не відповідати сучасним підходам до оцінки збитків.

Слушним буде додати, що одним із ключових аспектів ефективного механізму відшкодування екологічної шкоди є її належна фіксація та доказове обґрунтування. Недотримання такої вимоги може призвести до відмови у компенсації через неможливість доведення самого факту шкоди або точного визначення її обсягу. Яскравим прикладом цього є рішення Еритрейсько-Ефіопської претензійної комісії, яка відмовила у компенсації за екологічну шкоду через брак належних доказів та суттєві помилки у розрахунках. У зв'язку із цим, в умовах збройного конфлікту для України пріоритетом є чітка фіксація фактів заподіяння екологічної шкоди збройними силами РФ. Правові засади створення механізмів для належного документування наслідків воєнної агресії та їх правового закріплення у процесі підготовки компенсаційних позовів відображені у постанові Кабінету Міністрів України від 14 липня 2023 р. № 783 «Деякі питання функціонування сервісу фіксації фактів заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу». Для забезпечення ефективності компенсаційних вимог важливими є кілька аспектів: 1) застосування новітніх технологій для моніторингу довкілля, зокрема супутникового спостереження та аерофотознімків; 2) залучення міжнародних експертів та незалежних оцінювачів для проведення об'єктивних досліджень; 3) ведення цифрових реєстрів екологічної шкоди для систематизації доказів та прозорості розрахунків тощо.

Продовжуючи розгляд питання, наголосимо, що відшкодуванню мають підлягати не лише короткотривалі небезпечні наслідки, заподіяні збитки й втрати, а в цілому шкода, завдана довкіллю, а також втрати екосистемних послуг. Відповідно до ст. 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплено концепт щодо компенсації шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища в повному обсязі, а також відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням. Проте сучасний підхід до оцінки шкоди вимагає ґрунтового перегляду, оскільки він не враховує актуальних викликів, зокрема тих, що спричинені збройним конфліктом. Науковці неодноразово критикували існуючу систему через її нечіткість у

визначенні критеріїв оцінки шкоди, що порушує принцип юридичної визначеності.

Важливим кроком у цьому напрямку є законодавче закріплення поняття «екологічна шкода» та його приведення у відповідність до міжнародних вимог, особливо до вимог Директиви 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 квітня 2004 року про екологічну відповідальність щодо запобігання та усунення шкоди навколишньому середовищу. Вважаємо, що екологічна шкода має оцінюватися через витратно-відновлювальну оцінку природних ресурсів, враховуючи зменшення якості екосистемних послуг та погіршення стану екосистем. Це критично важливо в умовах необхідності забезпечення екологічної безпеки та відновлення природно-ресурсного потенціалу країни. Однак, обчислення екологічної шкоди є складною процедурою, оскільки багато наслідків є відтермінованими та можуть проявитися у довгостроковій перспективі. З огляду на це, в першу чергу варто враховувати конституційний правовий режим землі та інших природних ресурсів у межах територій України, природних ресурсів її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони як об'єктів права власності Українського народу (ст. 13 Конституції України).

Як у головному акті нашої країни, так і національному законодавстві правові режими майна та природних ресурсів та комплексів не ототожнюються, останнім (правовим режимам природних ресурсів та комплексів) притаманні спеціальні ознаки, по'язані із (а) природністю походженням, (б) належністю до національного багатства України; а також із тим, що (в) на відміну від товарно-матеріальних цінностей, вони не мають вартості; (г) зумовлені межами здійснення власником своїх повноважень, прав і обов'язків із урахуванням дій законів природи; (д) існує значна кількість імперативно-обмежувальних екологічних приписів; (є) є особливості методу еколого-правового регулювання; (е) мають публічно-правовий характер; (ж) скеровані на забезпечення безпекових екологічних інтересів тощо [1]. Окремої уваги потребують «відтерміновані» наслідки збройного конфлікту для довкілля, особливо у сфері зміни клімату. Вже доведено, що рівні забруднення атмосфери в зонах бойових дій перевищують довоєнні показники для деяких регіонів майже вдвічі, що може прискорити глобальні кліматичні зміни. Одним із найбільш кричущих прикладів стала катастрофа на Каховській ГЕС, яка спричинила суттєві екологічні наслідки, зокрема зміну мікроклімату, руйнування екосистем та забруднення водних ресурсів. Згідно з аналітичним дослідженням «Оцінка потреб після катастрофи» (PDNA), втрати екосистемних послуг внаслідок війни оцінюються у понад 6,4 млрд доларів США [2]. Пріоритетними

напрямами відновлення є розмінування, очищення та оцінка забруднених територій. Водночас деякі наслідки є незворотними, що створює додаткові виклики для майбутніх поколінь.

У питанні відповідальності держави-агресора за завдану шкоду необхідно враховувати правові позиції України, закріплені у ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Законодавчо визначено припис, що «відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на Російську Федерацію як на державу, що здійснює окупацію». Проте практична імплементація компенсаційного механізму залишається складною через відсутність уніфікованих міжнародних механізмів відшкодування екологічних збитків. Зазначимо, що позивачі й надалі зіштовхуються з низкою невирішених питань, зокрема щодо юрисдикції судів, визначення належного відповідача, вибору місця подання позову, процедури повідомлення РФ, збору доказів для обґрунтування позовних вимог, а також проведення оцінки та розрахунку завданих збитків і шкоди.

Важливим міжнародним кроком стало ухвалення Резолюції Європейського парламенту від 19 січня 2023 року, що наголошує на необхідності створення міжнародного реєстру збитків та розробки правових механізмів компенсації екологічної шкоди. У листопаді 2023 року Україна приєдналася до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Росії, що має стати першою складовою міжнародного компенсаційного механізму. Водночас існуючі міжнародні судові механізми, такі як ЄСПЛ, МКС та інвестиційний арбітраж, мають обмежені можливості для розгляду справ, пов'язаних із екологічною шкодою. Тому критично важливим є створення *ad hoc* механізму, який дозволить ефективно відстоювати права України у міжнародних судових інституціях.

Підсумовуючи, наголосимо, що проблема відшкодування екологічної шкоди, заподіяної в умовах збройного конфлікту, потребує комплексного та системного підходу, що дозволить забезпечити екологічну безпеку та відновити природно-ресурсний потенціал України для майбутніх поколінь. А тому, в умовах сьогодення перед українськими науковцями постає завдання врегулювати в законодавстві питання щодо: шкоди, заподіяної природним ареалам, що перебувають під охороною; визначення, змістовної та оціночної характеристики «сприятливого стану збереження», «вихідного стану», «екологічних послуг та функцій» та ін.

Нарешті, слід закріпити в національному законодавстві визначення поняття «екологічна шкода». Фактично необхідно розробити новий правовий механізм правової відповідальності за завдану екологічну шкоду, який базуватиметься на сучасних наукових підходах, враховуватиме міжнародні стандарти та забезпечуватиме ефективний механізм стягнення компенсацій. Це дозволить не лише відновити довкілля, а й зміцнити правову позицію України на міжнародній арені.

Література:

1. Безпекове довкілля України: доктринально-правові та прикладні аспекти : монографія / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, І. В. Яковюк та ін. Харків : Юрайт, 2024. С. 360.
2. Оцінка потреб після катастрофи (PDNA). Катастрофа на греблі Каховської ГЕС 2023 року, Україна. Жовтень 2023 р. Уряд України, ООН.

***Білик Павло Петрович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного
та господарського права
Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова***

АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ І ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗУМІННЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5183/>

Як впливає із стану розвитку адміністративно-правової доктрини останнього десятиліття, на теренах України впродовж довготривалого часу у сфері організації та діяльності державно-владного впливу на суспільні відносини панувала руйнівна для прав і свобод людини ідеологія державно-управлінської організації впорядкування суспільних відносин. Така ідеологія виходила із розуміння державного управління, як діяльності виключно органів виконавчої влади, зокрема, наприклад, : “... виконавчо-розпорядча діяльність органів державної виконавчої влади, котра виявляється у безпосередньому повсякденному й оперативному впливові на різноманітні суспільні відносини у країні” [1, с. 11] або ж, як “... специфічна діяльність держави, що дістає вияв у функціонуванні її органів, які безперервно, планомірно, владно і в рамках правових

установлень, впливають на суспільну систему з метою її вдосконалення відповідно до державних інтересів [2, с. 16]. На перший погляд, такі визначення наче б то і не містять нічого руйнівного, втім, негативні прояви такого вектору побудови апарату державного управління, попри всі намагання наукової спільноти та практики правозастосування, долаються і в умовах сьогодення щодня, як такі, які привели до викривленого ставлення публічних службовців до розуміння свого місця і призначення в системі державних послуг, що не відповідає конституційним засадам ролі і значення держави стосовно прав і свобод людини, як найвищої соціальної цінності.

Не оминули такі руйнівні засади державно-владну сферу реалізації публічної політики в галузі оподаткування, де антогонізм правовідносин народжений самою правовою природою податку, як основного фіскального платежа безоплатного характеру і вихідною нерівністю сторін правовідносин із справляння, стягнення, обчислення і сплати податків для забезпечення належного виконання податкового обов'язку.

На жаль, попри всі конституційно встановлені засади людиноцентризму і соціально-орієнтованого вектору розвитку держави, сфера організації державної політики щодо оподаткування, заснована переважно на виключному підпорядкуванні платника податків владним приписам контролюючих органів та їх посадових осіб з віднесенням лише невеликої частини відносин на цій осі до управління платника податків і певного вирівнювання його податково-правового статусу із аналогічним статусом органів адміністрування податків. Попри навіть існування в податковому законодавстві широкого кола відносин, у яких органи адміністрування податків відіграють роль надавача публічних послуг, їх статус і призначення і надалі визначається, як статус “контролюючих органів”.

Така ситуація, як вбачається, є деструктивною, адже від самого початку, визначення платника податків в системі адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів фіскального характеру в підвладному положенні не сприяє налагодженню дієвого механізму оподаткування – навпаки штовхає платника податку, який, усвідомлюючи безліч перешкод на шляху виконання податкового обов'язку, шляхом пошуку ліпшого, часом неправомірного, режиму виконання податкового обов'язку, на виконання його неналежним чином чи невиконання його як такого, до уникнення виконання податкового обов'язку.

Вказана ситуація певним чином має нормативні підстави для вирівнювання і приведення політики оподаткування у стан, який окреслено Конституцією України – права і свободи людини визначають

зміст і спрямованість діяльності держави (аж ніяк не обов'язки, навіть такі безумовні, як податковий обов'язок), а головним призначенням і обов'язком держави є забезпечення реалізації прав людини. Такими підставами є нормативно-правове регулювання адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів фіскального характеру.

Втім, для правильного втілення інституту адміністрування податків в практику реалізації державної політики в цій сфері, його, адміністрування, варто вірно розуміти, а не в той спосіб, що впливає із державно-управлінської концепції організації державно-владного втручання держави в суспільні відносини, а через усвідомлення його, як двостороннього публічно-адміністративного зобов'язання. Як свідчать з цього приводу першоджерела, : “... системоутворюючим для предмета адміністративного права чинником є категорія «відносини адміністративних зобов'язань». Сутність цих відносин обумовлена змістом норм Конституції України щодо відповідальності держави перед людиною, визнання головним обов'язком держави утвердження і забезпечення прав і свобод людини, верховенства права, обмеження повноважень і дій публічної адміністрації Конституцією та законами України. З них випливає, що публічна адміністрація при утворенні приймає на себе зобов'язання щодо задоволення інтересів суспільства і громадян. Серед них є зобов'язання публічного характеру, виконання яких потребує використання публічною адміністрацією владних повноважень” [3, с. 23].

В сучасній адміністративно-правовій галузі здобув розвитку напрям досліджень, в межах якого доводяться сутнісні відмінності публічного адміністрування над державним управлінням, нового і застарілого, такого, яке ставить людину в центр прийняття всіх управлінських рішень (публічне адміністрування) і такого, яке покликане передусім забезпечити реалізацію державних інтересів, з яких потім формується добробут людини (державне управління). Втім, з зазначеними критичними поглядами важко погодитися, адже аналітичне дослідження обох адміністративно-правових категорій свідчить, що державне управління і публічне адміністрування сутнісно є аналогічними системами організації державно-владного втручання в суспільні відносини шляхом здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності для забезпечення механізму перетворення статичних норм права в динамічно реалізовані правові відносини. Публічне адміністрування так само, як і державне управління, передбачає здійснення заснованого на законі та спрямованого на організацію його виконання, владного, цілеспрямованого, організуючого впливу на суспільні відносини, що реалізується від імені держави

на основі державно-владних повноважень впливу через відповідні інструменти адміністрування на суспільні відносин шляхом конкретизації прав і обов'язків їх учасників з метою їх впорядкування.

Втім, не можна не погодитися, що публічне адміністрування відрізняється якісно від державного управління. Передусім наочними є певні відмінні риси, які, на наш погляд є не декларативними, а суто практично застосовними. Вони наступні: публічне адміністрування заміняє систему прямого державного керування життєдіяльністю суспільства та всіх його сфер і галузей виконанням вимог Конституції щодо забезпечення державою статусу людини, як найвищої соціальної цінності. Основою становлення системи публічного адміністрування, і відповідно, його організаційно-правового забезпечення, є концепція людиноцентризму. Публічне адміністрування більшою мірою відповідає вимогам Конституції щодо публічно-сервісного спрямування діяльності держави. Воно здійснюється не лише у спосіб владного розпорядництва, а й має у своєму механізмі надання адміністративних послуг, процедури здійснення якого мають чітке адміністративно-правове регулювання. Через публічне адміністрування реалізується принцип субсидіарності, який полягає в організаційно-правовому забезпеченні перенесення процедури розробки та прийняття управлінського рішення на рівень, найбільш наближений до споживача результатів такого рішення. Більше того, саме за системи публічного адміністрування, нарешті впорядковані адміністративна процедура і адміністративні провадження. Отже, сміливо можемо стверджувати, що публічне адміністрування є новою, переведеною на новий, визначений Конституцією, якісний рівень формою державного управління.

Всі конституційно встановлені засади щодо організації діяльності держави стосуються без винятків всіх сфер її діяльності. Відповідно, адміністрування податків та зборів, логічно передбачити, також має вміщуватися в цю парадигму.

В процесі адміністрування податків маємо розуміти наявність двох взаємозалежних напрямків – позитивна юридично-значуща діяльність органів податкового адміністрування, метою якої є створення умов і усунення перешкод для належного виконання платником податків його податкового обов'язку. Друга – примусове забезпечення виконання платником податків податкового обов'язку у випадках невиконання чи неналежного його виконання. Для першої групи відносин між платником податків і органами податкового адміністрування застосовується термін “справляння податків”, для другого – “стягнення податків”.

Наполягаємо, що як і у всіх інших сферах організації державно-владного впливу на суспільні відносини з метою їх впорядкування, в податково-правовій сфері адміністрування має вибудовуватись, виходячи із так званих “публічних зобов'язань”. Відповідно до них орган публічного адміністрування бере участь в двосторонніх зобов'язаннях з людиною, як із споживачем результатів його управлінської праці. В таких зобов'язаннях орган адміністрування має право вимагати від адресата його владних приписів їх належного виконання і, застосовуючи державний примус, забезпечувати їх належне виконання, втім і обов'язків ціла низка – діяти виключно у спосіб, визначений законодавством країни, створювати належні умови для виконання обов'язків і реалізації прав і свобод людиною, усувати будь-які перешкоди на шляху реалізації та виконання, нормативно, через видання нормативно-правових і адміністративних актів забезпечувати умови для належної реалізації прав і виконання обов'язків. В таких публічних зобов'язаннях платник податків уявляється як управлена особа в частині права вимоги від органів адміністрування податків створення належних умов для безперешкодного виконання податкового обов'язку і в частині можливості оскаржити дії, в тому числі і будь-які рішення або ж бездіяльність органів адміністрування податків в адміністративному чи в судовому порядку.

Отже, адміністрування податків, зборів та інших платежів фіскального характеру варто розуміти, як двостороннє податкове зобов'язання, що є похідним від загального публічного зобов'язання і полягає в управленні та покладанні юридичних обов'язків в галузі оподаткування на обидві сторони такого роду правовідносин – і на платника податків, і на органи адміністрування, спільна взаємна реалізація прав і виконання обов'язків якими є передумовою налагодження дієвого та ефективного механізму оподаткування в країні.

Література:

1. Пилипишин В. П. Поняття та основні риси державного управління. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 10-14.
2. Колпаков В. К. Адміністративне право України : [підручник]. К. 1999. 736 с.
3. Питання адміністративного права. Кн. 2 / [відп. за вип. Н. Б. Писаренко]. Х. 2018. 182 с.

*Войно-Данчишина Ольга Леонідівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри економіки та
права Харківського гуманітарного
університету «Народна
українська академія»
ORCID: 0000-0002-0662-4821*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАЙНЯТОСТІ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5177/>

Сучасні технології, такі як штучний інтелект та автоматизація, кардинально змінюють багато сфер людської життєдіяльності і в тому числі значною мірою впливають на ринок праці. Ці зміни зачіпають не лише економічні та соціальні аспекти, а й правові. Впровадження технологій штучного інтелекту у трудові процеси потребує перегляду існуючих норм трудового законодавства, щоб забезпечити захист прав працівників та зберегти баланс між інтересами роботодавців та працівників. У цій статті розглядаються ключові правові аспекти роботи в умовах диджиталізації, включаючи вплив на трудові відносини, використання штучного інтелекту в управлінні персоналом та гарантії для працівників, професії яких втрачають свою актуальність.

Впровадження нових технологій призводять до значних змін у структурі зайнятості. Багато традиційних професій, особливо у сфері ручної праці, стають не затребуваними через впровадження роботів та автоматизованих систем. Це створює низку правових викликів. Характер праці змінюється. Автоматизація призводить до скорочення робочих місць, що вимагають низької кваліфікації, та збільшення попиту на фахівців у галузі ІТ, аналізу даних та управління автоматизованими системами. Впровадження цифровізації може призвести до масових звільнень, що потребує розробки правових механізмів соціального захисту та перекваліфікації працівників, які змушені в таких умовах змінювати професію.

Штучний інтелект активно використовується в управлінні персоналом, що включає найм, оцінку продуктивності та звільнення працівників. Однак це створює низку правових та етичних проблем. Алгоритми штучного інтелекту, які використовуються для відбору кандидатів, можуть бути упередженими через некоректні дані або помилки в програмуванні. Це може призвести до дискримінації за віком,

статтю або іншими ознаками. Є сенс розробити правові норми, що регулюють використання цих технологій у сфері найму працівників, щоб запобігти дискримінації та забезпечити оптимальну прозорість процесів.

Використання штучного інтелекту для оцінки роботи співробітників може призвести до несправедливих рішень, якщо алгоритми не враховують усіх аспектів праці конкретного працівника. Наприклад, важко оцінювати творчий потенціал, командну роботу тощо. Трудове законодавство має передбачати право працівників на оскарження рішень, ухвалених на основі штучного інтелекту. Якщо штучний інтелект ухвалює рішення про звільнення співробітників, це може порушувати їхні права. Доцільно закріпити норми, які забороняють звільнення без участі людського чинника, щоб забезпечити справедливість та захист прав працівників.

Надзвичайно важливим є передбачення державних гарантій працівникам, професії яких поступово зникають внаслідок впровадження нових технологій та розробки механізмів захисту їх прав. Держава та роботодавці повинні забезпечити можливість навчання для працівників, чий професії стають не затребуваними, запровадити програми перекваліфікації, які фінансуються за рахунок держави та роботодавців. Працівники, які втратили роботу в цих умовах, повинні отримувати соціальну підтримку, що включає допомогу з безробіття та допомогу у пошуку нової роботи. У трудовому законодавстві слід закріпити норми, що регулюють порядок надання таких гарантій. Працівники можуть у подальшому мати справу з дискримінацією на ринку праці. Тож треба розробити правові механізми, що захищають їхні права та забезпечують рівні можливості для працевлаштування.

Цифровізація праці створює і виклики іншого порядку. Дедалі більше працівників переходять на віддалену роботу. В Україні необхідно ще детальніше врегулювати правові аспекти віддаленої роботи, включаючи питання оплати праці. Використання штучного інтелекту пов'язані з обробкою великих обсягів даних, включаючи персональні дані працівників. Постає питання необхідності захисту персональних даних, щоб запобігти їх незаконному використанню. Впровадження роботів на виробництві вимагає розробки норм, які б регулюювали їх використання. Наприклад, необхідно визначити, хто несе відповідальність у разі аварії, спричиненої роботом: роботодавець або виробник обладнання.

Впровадження штучного інтелекту та автоматизації у сферу зайнятості створює нові виклики для трудового законодавства. Україна має адаптувати свої правові норми до цих змін, щоб забезпечити захист

прав працівників та створити баланс між інтересами роботодавців та працівників. Це включає регулювання використання штучного інтелекту в управлінні персоналом, надання гарантій для працівників, чії професії зникають внаслідок автоматизації та розробки нових норм, що регулюють процес цифровізації праці. Тільки так можна забезпечити справедливість та стабільність трудових відносин в умовах технологічних змін.

Література:

1. Правове забезпечення розвитку технологій цифрової економіки та суспільства : монографія / за ред. О. В. Шаповалової, К. В. Єфремової. – Харків : НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2023. – 292 с. – Режим доступу: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/monografiya_pravove_zabezpechennya_rozvitku_tehnologij_czifrovoi_ekonomiki.pdf
2. Анатійчук В. В. Трансформація трудових відносин в умовах цифровізації // *Аналітично-порівняльне правознавство*. – 2024. – Режим доступу: <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/10984>

*Дутчак Антон Ігорович,
аспірант I року навчання кафедри
публічного права Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна
ORCID: 0009-0006-6247-9733*

ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЗУМІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ ДОКТРИНОЮ ПОДАТКОВОГО ПРАВА ПРИНЦИПУ ЙОГО ЮРИДИЧНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В ПОЧАТКОВИЙ ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5201/>

Вступ. Принцип юридичної визначеності є одним з найфундаментальніших складників мегапринципу верховенства права, оскільки поза визначеністю правил поведінки суб'єктів права, міри дозволеного і забороненого для них будь-яке право втрачає свій сокровенний сенс. Не є винятком у цьому ряду і податкове право, тим більше що його ключовим призначенням є функція легітимного втручання держави у таку надзвичайно чутливу сферу як право приватної власності платників податків. В Україні, як йдеться в її Конституції, визнається і діє

принцип верховенства права [3]. Він не може бути обмеженим навіть в умовах воєнного стану. Хоча, з іншого боку, російсько-українська війна кардинальним чином позначилася як на податковому праві України в цілому, так і на принципі його юридичної визначеності.

Цей аспект податкового права України, як резонно зауважили у спеціальному науковому дослідженні Р. О. Гаврилюк та П. С. Пацурківський, присвяченому проблематиці його юридичної визначеності в умовах воєнного стану, тільки починає цілеспрямовано аналізуватися, а окремі дослідження її окремих аспектів відзначаються, на їх думку, «переважно постановочним характером, розглядом її окремих аспектів та щонайменше дискусійністю їх оціночних положень, а також висновків» [2, С. 22].

Метою дослідження є осмислення суті та змісту трансформації розуміння українською доктриною податкового права принципу його юридичної визначеності в початковий період російсько-української війни.

В якості **методологічної основи дослідження** обрано антропосоціокультурний підхід, оскільки податкове право, як доведено Р. О. Гаврилюк, має антропосоціокультурну природу [3]. Цей підхід включає в себе поряд з багатьма іншими пізнавальними інструментами і загальнонаукові принципи об'єктивності й історизму та метод генетичного аналізу. Вони зіграли в даному дослідженні провідну роль

Виклад основних результатів дослідження. Для того, щоб збагнути сенс інновацій, які з'явилися в українській доктрині податкового права щодо розуміння нею принципу юридичної визначеності уже в початковий період російсько-української війни, є резон порівняти їх з тлумаченням юридичної визначеності податкового права цієї доктриною в передвоєнний період. Оскільки у вітчизняному праворозумінні ще продовжує домінувати юридичний позитивізм, лідерство у виробленні поняття юридичної визначеності податкового права як у довоєнний період, так і в період воєнного стану належало та продовжує належати вітчизняному законодавцю.

Зокрема, його квінтесенція міститься у ст. 4 «Основні засади податкового законодавства» Податкового кодексу України (далі ПКУ), а саме у підпункті 4.1.9 цієї ж статті. У ньому законодавець по суті ототожнив юридичну визначеність податкового права із його стабільністю, яку пояснив так: «зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року» [3].

Не дивно, що такий же підхід було підтримано і судовою практикою, а також вченими юристами-фінансистами – прихильниками доктрини юридичного позитивізму. До прикладу, саме про це свідчать рішення Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 09.12.2019 р. в справі №826/3644/17, від 17.03.2021 р. в справі №816/846/16, від 09.06.2021 р. у справі №814/1751/16 та цілий ряд інших постанов КАС ВС.

З переходом російсько-української війни із 24.02.2022 р. у повномасштабну стадію, яка створила парадигмально нову ситуацію в податковому праві України зокрема та в життєдіяльності суспільства в цілому, підхід вітчизняного законодавця до розуміння юридичної визначеності податкового права також кардинально змінився, оскільки цього вимагали зовсім інші умови здійснення податкової політики держави, її нові цілі та фундаментально інша ціна її успіху або неуспіху. Зокрема, це ґрунтовно розкрито в дослідженні П. С. Пацурківського та Р. О. Гаврилюк «Війна росії проти України та вітчизняні публічні фінанси» [5].

Своєрідним інтегральним свідченням вищезазначеної зміни підходу Верховної Ради України до розуміння феномену юридичної визначеності податкового права в умовах воєнного стану стало запровадження нею уже 3 березня 2022 р. Законом України №2118-IX поняття *«відсутність у платника податків можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок»* [6]. Це була принципова концептуальна і теоретико-методологічна інновація, яка парадигмально змінила усе довоєнне розуміння законодавцем явища юридичної визначеності податкового права – вона стала включати в себе також наявність у платника податків можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок. Новий концепт юридичної визначеності податкового права охопив, згідно вищезазначеного Закону України, також можливість дотримання платником податків законодавчо передбачених термінів сплати податків і зборів їх платником, подання ним звітності, реєстрації у відповідних реєстрах податкових чи акцизних накладних, розрахунків корегування та ряд інших обов'язкових елементів, тобто, набув системного тлумачення [6].

Свого подальшого розвитку цей підхід вітчизняного законодавця до розуміння юридичної визначеності податкового права України в умовах воєнного стану набув у Законі України №2120 від 15.03.2022 р., який став де-факто програмою перебудови вітчизняного податкового права в умовах російсько-української війни [7], а також в цілому ряді інших законів України.

Кардинальних змін зазнав і підхід Касаційного адміністративного суду Верховного Суду до розуміння принципу юридичної визначеності податкового права України в умовах воєнного стану. Вперше такі зміни

були зафіксовані у його рішенні від 19.04.2022 р. у справі №816/687/16. На відміну від вищезазначеного попереднього елементаристського підходу цього Суду до тлумачення юридичної визначеності податкового права у ньому він вдався до системного пояснення цього принципу, а також врахував і зовнішній контекст застосування податкового права як феномену в цілому та його юридичної визначеності зокрема – фактору російсько-української війни [8]. Новий підхід КАС ВС до розуміння принципу юридичної визначеності в умовах воєнного стану знайшов своє втілення і в інших його постановках.

Таку зміну доктринальних підходів українського законодавця та КАС ВС до розуміння принципу юридичної визначеності податкового права в умовах воєнного стану П. П. Пацурківський назвав виявом його загальних принципів розумності і справедливості [9, С. 162-171], а Р. О. Гаврилюк та П. С. Пацурківський кваліфікували як «по суті неоголошену революцію в оподаткуванні» [2, С. 28]. Ми повністю поділяємо ці оцінки, а також зазначаємо, що вищезазначена трансформація підходів українського законодавця та КАС ВС до розуміння принципу юридичної визначеності податкового права в початковий період російсько-української війни стала творчим розвитком мегапринципу верховенства права в конкретно-історичній ситуації.

Висновки. В початковий період російсько-української війни відбулась кардинальна зміна підходів Верховної Ради України та КАС ВС до тлумачення ними принципу юридичної визначеності податкового права України. Трансформація розуміння українською доктриною податкового права принципу його юридичної визначеності в умовах воєнного стану стала однією з визначальних засад збереження та примноження його ефективності, перебудови публічних фінансів України в цілому суголосно викликам цієї екзистенційної війни.

Література:

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР в редакції від 01.01.2020, підстава – 27-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Гаврилюк Р. О., Пацурківський П. С. Дискусійні питання юридичної визначеності податкового права України в умовах воєнного стану. *Юридична Україна*, 2023. № 10. С. 22.
3. Гаврилюк Р.О. Природа податкового права: антропосоціокультурний підхід: монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. 636 с.
4. Податковий кодекс України. Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI в редакції від 01.09.2024, підстава - 3553-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

5. Пацурківський П. С., Гаврилюк Р. О. Війна росії проти України та вітчизняні публічні фінанси. *Право України*, 2022. № 3. С. 9-25.
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану. Закон України від 3 березня 2022 року № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану. Закон України від 15 березня 2022 року № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
8. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 19.04.2022 р. у справі № 816/687/16. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104140670&red=10000322bcb49d460ff5e3c9f263d994467635&d=5>
9. Пацурківський П. П. Мій погляд на право. Збірник наукових праць. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 281 с.

*Дутчак Остап Ігорович,
аспірант II року навчання
кафедри публічного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
ORCID: 0009-0009-5375-1469*

*Науковий керівник:
Пацурківський Петро Станіславович,
доктор юридичних наук, професор
кафедри публічного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

ПОЧАТОК ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ ДО ВОЄННОЇ ПАРАДИГМИ ПОДАТКОВОГО ПРАВА

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5196/>

Вступ. Визначити початок появи того чи іншого суспільного явища, перебуваючи в гущі відповідних подій, зазвичай неможливо. Це пов'язано з цілим рядом чинників, передусім зі спонтанною природою суспільних феноменів та їх буттєвою даністю. Це резонно зауважив свого часу ще Ф. А. Гаск: «...очевидно, що в процесі еволюції не було таких випадків,

коли б індивіди могли згідно із власними цілями свідомо спроектувати і поставити собі на службу правила, які поступово сформували б розширений (суспільний. – Д. О.) порядок; тільки пізніше ми змогли приступити до вкрай приблизного ретроспективного пояснення цих утворень (правил. – Д. О.) в принципі» [1]. До прикладу, саме в цей спосіб було пояснено Р. О. Гаврилук природу та сенс таких основоположних властивостей податкового права додержавних спільнот індивідів, як його антропність [2, С. 80-93], конструктивність [2, С. 84-93] та контекстуальність [2, С. 94-108].

По-друге, суспільні феномени зазвичай наділені процесуальною природою, завдяки чому перетікання одного явища в якісно інше охоплює собою певний перехідний період часу, впродовж якого співіснують паралельно дві суспільні реальності.

По-третє, про появу нового суспільного явища, як правило, сповіщає певна система взаємозалежних індикаторів його настання, а не якась виокремлена конкретна подія чи інші аналогічні чинники. Так, П.П.Пацурківський, характеризуючи гуманістичність податкового права України в умовах воєнного стану, спирався на такі його системні властивості, як розумність і справедливість [3, С. 162-171].

Наявні винятки з цього ряду тільки підтверджують вищезазначене загальне правило, засвідчуючи водночас і реальність таких винятків. До числа останніх належить і початок появи воєнної парадигми податкового права України. У цьому початку злилися воедино як процесуальність відповідного суспільного явища, так і його детермінація позитивним правом держави. Остання мала вирішальне значення для появи воєнної парадигми податкового права України, що й дозволяє визначити час її появи.

Виклад основних результатів дослідження. Цивільна (невоєнна) парадигма податкового права виходить як із даності з того факту, що вона є втіленням балансу приватного інтересу платника податків та його ж і загальносуспільного публічного інтересу, а тому на її реалізацію спрямована вся відповідна система податкового законодавства держави. Вона охоплює собою визначальну більшість чинників, які реально впливають на виконання платником податків його податкових зобов'язань. В цьому переконує аналіз Конституції України [4] та її Податкового кодексу [5], а також відповідної судової практики.

В умовах повномасштабної російсько-української війни можливість виконання свого податкового обов'язку кардинально змінилася для великої кількості навіть добросовісних платників податків. У вітчизняній науці податкового права вперше звернули на це увагу П. С. Пацурківський

та Р. О. Гаврилюк. Вони резонно зазначили, що така можливість для багатьох платників податків перестала залежати не лише від них самих, але й від Української держави [6, С. 17-22].

Ще раніше кардинально нову ситуацію щодо можливості виконання багатьма платниками свого податкового зобов'язання побачив вітчизняний законодавець і зреагував на неї належним чином вже у Законі України від 3 березня 2022 р. №2118-IX. Спершу він оцінив її як *тимчасову особливість* справляння податків і зборів, яка є обов'язковою для її врахування впродовж усього періоду «до припинення або скасування воєнного стану на території України» [7]. Квінтесенція цієї особливості полягала, згідно вищезазначеного Закону України, у *«відсутності в платника податків можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок»* [7]. Свій конкретний прояв ця неможливість, як зазначив законодавець, знайшла у таких юридичних фактах, як неможливість дотримання ним термінів сплати податків і зборів, подання звітності, в тім числі передбаченої п. 46.2 ст. 46 ПКУ, реєстрації у відповідних реєстрах податкових чи акцизних накладних розрахунків коригування, подання необхідних електронних документів та вчинення ряду інших необхідних дій [7].

У зв'язку з появою чинника відсутності в платників податків можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок не з їх вини законодавець передбачив звільнення їх в такому разі від передбаченої ПКУ юридичної відповідальності, а також перенесення терміну виконання ними вищезазначеного обов'язку на строк впродовж перших трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану в Україні. Для платників податків, які не могли виконати свій податковий обов'язок у зв'язку з їх безпосередньою особистою участю у воєнних діях, термін сплати ними податкових зобов'язань було продовжено на один місяць з часу закінчення дії наслідків, що унеможливили виконання таких обов'язків. Водночас ним було зупинено розпочаті податкові перевірки платників податків та заборонено ініціювати нові такі перевірки [7].

В разі неможливості зареєструвати акцизну накладну в ЄРАН (Єдиному реєстрі акцизних накладних) з причин, зумовлених воєнним станом, законодавець дозволив переміщення відповідних товарів транспортними засобами за умови наявності в такого платника податків відповідної товарно-транспортної накладної. Вона повинна була містити таку ж інформацію, що передбачена і відповідною акцизною накладною на час запровадження цієї інновації. Було зупинено також перебіг строків для платників податків і контролюючих органів, визначених раніше податковим законодавством й іншим законодавством, моніторинг дотримання яких було покладено на контролюючі органи [7].

Законом України №2118-IX від 03.03.2022р. було запроваджено і деякі інші інновації, які згодом були охоплені воєнною парадигмою податкового права. Йдеться передусім про звільнення від оподаткування операцій з добровільної передачі або відчуження коштів, товарів, в т.ч. й підакцизних, які спрямовувалися на потреби Збройних Сил України або підрозділів територіальної оборони країни без попереднього чи наступного відшкодування їх вартості. Під такий же правовий режим потрапили і цінності, які на аналогічних засадах передавалися Державній прикордонній службі України, Державній службі спецзв'язку і захисту інформації України, Міністерству внутрішніх справ України, Службі безпеки України, Службі зовнішньої розвідки України та деяким іншим інституціям оборонного сектору держави [7]. Усі ці кроки вітчизняного законодавця де-факто являли собою *початок лібералізації податкового законодавства України*.

Вищезазначеним Законом України також було започатковано явище розширення повноважень у сфері публічних фінансів Кабінету Міністрів України та військових адміністрацій в регіонах та на місцях. Зокрема, Уряд України було уповноважено звільняти тимчасово, на період дії воєнного стану, від оподаткування ввізним митом соціально значущі продукти харчування, лікарські засоби і медичні вироби, на які Кабміном України встановлювалися фіксовані ціни в тлумаченні їх Законом України «Про ціни та ціноутворення». Уряд України також було наділено повноваженнями на період дії воєнного стану визнавати окремі категорії товарів, в т.ч. й підакцизних, гуманітарною допомогою, як зазначив законодавець, «без здійснення процедури визнання таких товарів гуманітарною допомогою в кожному конкретному випадку» [7].

Військові адміністрації були наділені повноваженням ухвалювати рішення в умовах воєнного стану про перерахування коштів з місцевих бюджетів до Державного бюджету [7]. Такими були перші кроки Верховної Ради України по запровадженню воєнної матриці її податкового права.

Висновки. Початок запровадження законодавцем України воєнної матриці податкового права безпосередньо пов'язаний із введенням у вжиток такої нової його категорії, як *відсутність у платника податків можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок не зі своєї вини*. Ця категорія стала смисловим епіцентром формування воєнної парадигми податкового права України. Її легітимна поява започаткувала також лібералізацію податкового законодавства України.

Література:

1. Hayek F. A. The Fatal Conceit: The Errors of Socialism. Volume 1. The Collected Works of F. A. Hayek. Editor: W. W. Bartley III. Chicago: University of Chicago Press. 1991. P. 127.
2. Гаврилюк Р. О. Природа податкового права: антропосоціокультурний підхід: монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. 636 с.
3. Пацурківський П. П. Мій погляд на право. Зб. Наук. Праць. Київ: Юрінком Інтер, 2024. С. 162-171.
4. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР в редакції від 01.01.2020, підстава – 27-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Податковий кодекс України. Закон. Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI в редакції від 03.09.2023, підстава – 3303-IX, 3325-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
6. Петро Пацурківський, Руслана Гаврилюк. Війна росії проти України та вітчизняні публічні фінанси. *Право України*. 2022. № 3. С. 17-22.
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану. Закон України від 3 березня 2022 року № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>

*Карпиш Богдан Васильович,
аспірант, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка*

*Науковий керівник:
Носік Володимир Васильович,
доктор юридичних наук,
професор, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДМЕЖУВАННЯ ВІДНОСИН МАЙНОВОГО НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ВІД СХОЖИХ ПРАВОВИХ КОНСТРУКЦІЙ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5204/>

Розмежування відносин майнового найму (оренди) та схожих правових конструкцій можна проводити шляхом співставлення даного виду правовідносин із наступними видами прав користування чужим майном: а) емфітевзис; б) суперфіцій; в) узус; г) узупрукт.

Дане питання є не належним чином оглянутим в рамках вітчизняної наукової парадигми, тому скоцентруємося власне на наукових підходах до розуміння даного феномену.

Так, правове співвідношення формату «майновий найм – емфітевзис» першочергово полягає у походженні останнього від права власності. Внаслідок цього виникає обов'язкова необхідність державної реєстрації права емфітевзису відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» № 1952-IV, аналогічно до права оренди (найму) земельної ділянки [1].

Аспекти використання чужої земельної ділянки для забудови (суперфіцію) визначаються Главою 34 (ст. 413-417) Цивільного кодексу України. Серед спільного із договором найму (оренди) земельної ділянки – виникнення правовідношення на договірних, а також – на заповідальних підставах (аналогічні твердження знаходимо у ч. 3 ст. 16 Закону України «Про оренду землі» № 161-XIV). Можливість відчуження або передання права користування чужою земельною ділянкою для забудови прописаний у ч. 2 ст. 413 Цивільного кодексу України, що стилістично відповідає положенням ч. 5 ст. 93 Земельного кодексу України, котрим визначаються аналогічні можливості зміни юридичного статусу орендованої земельної ділянки [2].

Узус та узуфрукт як підвиди сервітуту щодо земельної ділянки, відповідно ч.1 ст. 402 Цивільного кодексу України, мають чотири опції набуття законного змісту : договір, закон, заповіт, рішення суду [2]. Порівняно із ч. 3 ст. 16 Закону України «Про оренду землі» № 161-XIV, де встановлено презумпцію виникнення правовідношення щодо найму (оренди) земельної ділянки на договірних, а також – на заповідальних підставах [3], тут законодавець додає кластерні категорії «закон» та «рішення суду». Де-факто, закон та договір оренди (найму) земельної ділянки знаходяться у нерозривному зв'язку (питання регулюється Законом України «Про оренду землі» № 161-XIV, положеннями Цивільного кодексу України, частково – Законом України «Про оренду державного та комунального майна» № 2269-XII). Тому суттєва відмінність лише у останньому пункті – так, якщо узус та узуфрукт у якості підопцій сервітуту можуть бути набуті всупереч бажанню однієї із сторін (у випадках, коли йдеться, наприклад, про право проходу або транзиту через певні межі земельної ділянки), то договір найму (оренди) землі, відповідно до ст. 6 Закону України «Про оренду землі» № 161-XIV та ст. 93 Земельного кодексу України є виключно заснованим на домовленості і погоджених істотних умовах угодою сторін.

В той же час, серед ключових особливостей узусу та узуфрукту як складових сервітуту, відповідно ч. 2 ст. 402 Цивільного кодексу України [2], названо опцію його договірною встановлення (сторони – власник (володілець) земельної ділянки та особа, що використовує останню на правах емфітевзису та суперфіцію.

Таким чином, найм (оренда) у його майновому прояві має спільні та відмінні із іншими правовими конструкціями, як емфітевзис; суперфіцій; узус та узуфрукт положення. Можна стверджувати, що наведенні вище правові конструкції є різновидами (модифікацією) майнового найму (оренди) земельної ділянки, за виключенням узусу, котрий носить неприбутковий характер як угода між сторонами. Окрім цього майновий найм (оренда) земельної ділянки може виступати і як речове право і як зобов'язальне, на відміну від інших прав на чуже майно.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» № 1952-IV. Відомості Верховної Ради. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>
2. Цивільний кодекс України № 435-IV. Відомості Верховної Ради. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Закон України «Про оренду землі» № 161-XIV. Відомості Верховної Ради. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>

*Конончук Богданна Ростиславівна,
здобувачка освітнього ступеня
бакалавра юридичного факультету
Хмельницького університету
управління та права імені
Леоніда Юзькова*

ПОНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5193/>

Законодавством України визначено, що процесуальні строки – це встановлені законом або судом строки, у межах яких вчиняються процесуальні дії (ст. 118 КАС України). Це визначення, принаймні, дає змогу говорити про наявність двох груп (видів) строків. До першої групи належать строки, встановлені законом, до другої групи – строки,

тривалість і межі яких визначаються судом, органом владних повноважень (посадовою особою), іншим уповноваженим органом [1].

Процесуальні строки визначаються годинами, днями, місяцями і роками, а також можуть визначатися вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати. Перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язаний його початок.

Строк, що визначається роками, закінчується у відповідні місяць і число останнього року цього строку. Строк, що визначається місяцями, закінчується у відповідне число останнього місяця цього строку. Якщо закінчення строку, що визначається місяцями, припадає на такий місяць, що відповідного числа немає (наприклад 31 число), то строк закінчується в останній день цього місяця (30 числа чи 28/29 лютого) [1]. Останнім днем строку, який закінчується вказівкою на певний день, вважається цей день. Якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день.

Перебіг строку, закінчення якого пов'язане з подією, яка повинна неминуче настати, закінчується наступного дня після настання події. Останній день строку триває до двадцять четвертої години, але якщо в цей строк слід було вчинити процесуальну дію, де робочий час закінчується раніше, строк закінчується в момент закінчення цього часу. Строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення позовна заява, скарга, інші документи чи матеріали або грошові кошти здано на пошту чи передано іншими відповідними засобами зв'язку.

Законами може бути визначено інший порядок обчислення строків. Наприклад, строк адміністративного затримання обчислюється з моменту доставлення правопорушника до приміщення органу внутрішніх справ, сільської, селищної ради, іншого приміщення для складання протоколу (ч. 5 ст. 263 КУпАП); для адміністративного арешту – з моменту адміністративного затримання (ч. 2 ст. 327 КУпАП) [2].

У всіх випадках процесуальні строки точно визначені законом і не підлягають жодній зміні. Дотримання цих вимог забезпечує законне та своєчасне вирішення конкретної адміністративної справи. Строки мають суттєве значення в правовому регулюванні суспільних відносин. З ними пов'язані початок і закінчення дії правової норми матеріального права, вони вказують на своєчасне здійснення прав і обов'язків, визначають момент настання чи припинення виконання будь-якої процесуальної дії.

Література:

1. Поняття процесуальних строків та їх значення в адміністративному процесі. URL: <https://studies.in.ua/admnstrativne-procesualne-pravo-ukrainu/1977-ponyattya-procesualnih-strokv-ta-yih-znachennya-v-admnstrativnomu-proces.html>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213-330): Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради України. 1984.

*Лябах Ірина Сергіївна,
студентка 2 року навчання
освітнього ступеня «магістр»
спеціальності 081 «Право»
Інституту післядипломної освіти
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

*Науковий керівник:
Загребельна Наталія Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент
Інститут післядипломної освіти
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМАТИКА ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ПРАВОМ ТА КОМПЛЕКСНА МЕТОДИКА ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5202/>

Функціонування України, як правової держави, та її проєвропейський вектор розвитку є неможливим при умові, якщо в країні будуть активно діяти будь-які види правопорушень, в тому числі зловживання процесуальними правами та обов'язками.

Проблематика зловживання правами є багаторівневим та соціально-шкідливим явищем, яке потребує негайного комплексного втручання та ефективного вирішення починаючи з етапу нормотворення. Зокрема, проблематикою дослідження та варіантами вирішення займались такі науковці як: О. Я. Ригач, О. Ф. Скакун, Н. Ю. Сакара, Д. Д. Луспенник, Т. О. Полянський та інші.

Безумовно, покращення механізмів запобігання та унеможливлення прецедентів зловживання процесуальними правами та обов'язками повинно стати нагальним питанням в процесі нормотворення, застосування права та здійснення правосуддя, з огляду на важливість захисту прав осіб та суб'єктів владних повноважень в порядку адміністративного судочинства.

Механізм протидії позиціонує себе як комплекс дій, спрямованих на превенцію проявів зловживання прав та обов'язків, що охоплює низку процесуальних засобів унеможливлення зловживання, усунення і ліквідації причин і умов, що породжують зловживання.

Особливості можливих засобів впливу на покращення згаданої ситуації полягають в зверненні до ідеологічного напрямку, який характеризується методами розробки та впливу на правосвідомість особистості, викорінення правового нігілізму та покращення рівня правової освіти.

Додатково, звернення до нормотворчого напрямку, основним асигментом якого є опрацювання підвищення якості застосування законодавства на практичній площині, слідування принципам верховенства права та гуманізму, а також покращення нормотворчої техніки, звернення до міжнародних стандартів нормотворення [1, с. 308].

Особливо конструктивними, з огляду на можливі шляхи вдосконалення інституту недопущення зловживань процесуальними правами, є внесення змін до чинних нормативно-правових актів, що ґрунтовніше визначали межі реалізації права, адже відсутність кордонів неминуче призведе до відсутності відповідальності [2, с. 21].

Для протидії зловживанню процесуальним правом законодавство України та численних європейських країн, підходячи комплексно до вирішення постановленої проблеми, повинні забезпечити повну ефективність діяльності норм. Для цього необхідно впровадити єдині юридичні терміни як «зловживання правом» та «зловживання процесуальними правами, обов'язками», які не будуть звужувати їхню головну суть та надавати вичерпний перелік випадків зловживання, аби у майбутньому унеможливити інциденти виникнення колізій та невірної тлумачення норм закону. Для цього важливо визначити межі застосування процесуального права, вказати в який випадках воно перетинає межу правомірності.

На нашу думку, зловживання процесуальними правами та обов'язками є правопорушенням, яке не тільки посягає на принципи права та основоположні засади судочинства, а й шкодить їх реалізації іншій стороні процесуальних правовідносин. Шкода, яку приносить особа

своїми свідомими умисними діями, може набувати різних масштабів та нести серйозні збитки.

Можливо, якщо особа першочергово буде усвідомлювати відповідальність за зловживання процесуальними правами, це буде впливати на свідомість та блокувати бажання вчиняти вищезгадані протиправні дії. У зв'язку з цим, ми стверджуємо, що релевантним шляхом протидії зловживанню є віднесення цієї категорії до кримінально караних.

У зв'язку з цим, органам виконавчої влади потрібно створити нові та удосконалити існуючі органи та установи, компетенція яких поширюється на контроль та вплив на виявлення та припинення, а головне – попередження даному виду правопорушень. Адже як зазначає О. Ф. Скакун: «Стимування зловживання правом – це боротьба не з уже існуючим прецедентом, а з початковими проявами правової поведінки, що завдають шкоди особи та суспільству» [3, с. 429].

Отже, аби забезпечити протидію зловживанню процесуальному праву перш за все потрібно усунути проблему розбіжності та суперечливості норм матеріального та процесуального права, акумулювати заходи підвищення рівня правосвідомості осіб. Особливо результативним, згідно нашого бачення, будуть внесення змін у відповідне процесуальне законодавство, запровадивши відповідальність осіб та розгалузивши поняття за ознаками та критеріями зловживання процесуальними правами та обов'язками з метою уніфікованого розуміння поняття зловживання.

Література:

1. Рогач О. Я. Зловживання правом: теоретико-правове дослідження: монографія. Ужгород: Ліра, 2011. 368 с.
2. Калюжний Р. А., Андрущенко І. Г. Зловживання правом: сутність на шляхи протидії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 8. С. 16-21
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.

*Пацурківський Петро Петрович,
студент I курсу магістратури
Навчально-наукового інституту
права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-3137-5046*

МЕТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5205/>

Вступ. Мету приватного права можливо збагнути тільки із розуміння його системи. Не дивлячись на великі зміни, які уже сталися в розумінні природи цивільного права у незалежній Україні, воно все ще продовжує залишатися головно позитивістським, а саме тлумачиться як «певна сукупність норм, що регулюють цивільні відносини» [1, С. 4]. І хоча автори – прихильники позитивістського розуміння цивільного права й зазначають, що ця «сукупність норм права становить певну їх систему, а відтак має бути упорядкованою та ієрархічною» [1, С. 4], *система* у їх розумінні не належить до ряду справжніх природних систем та не відповідає канонам системної теорії, яка стала одним з найбільших наукових відкриттів ХХ ст. [2].

До прикладу, О. О. Біляєв зазначає, що: «Відносини особистого немайнового та майнового характеру (цивільні відносини) <...> утворюють самостійну групу або сукупність елементів, які потребують систематизації (упорядкування) задля набуття ознак юридичної цілісності, взаємопов'язаності всіх структурних складових (тобто, згідно цього підходу системність привноситься в цивільне право із зовні – П.П.), що дає можливість їх виокремлення в *галузь цивільного права*» [1, С. 35]. Вищезазначений автор відносить до системи цивільного права в його розумінні «цивільно-правову норму, інститут цивільного права, субінститут цивільного права, підгалузь цивільного права» [1, С. 35]. Принагідно він додає: «Цивільно-правова норма є основою, первинною складовою системи цивільного права і являє собою правило поведінки учасників цивільних правовідносин, що встановлюється державою і надає юридичного значення певній моделі поведінки, втіленій у правовий припис» [1, С. 35].

Творець теорії соціальних систем Ніклас Луман висловив протилежну вищенаведеній позицію – він зазначив, що завжди в будь-якій соціальній системі системоутворююча роль належить її меті. Цей свій висновок він обґрунтував у спеціальному дослідженні «Поняття цілі і системна раціональність: щодо функцій цілей у соціальних системах» [3].

То ж у чому саме полягає мета приватного права?

Пошук відповіді на це питання і є **метою дослідження**.

За основу **пізнавального інструментарію дослідження** нами обрано *антропосоціокультурний підхід*, який поєднує в собі сукупність пізнавальних інструментів.

Виклад основних результатів дослідження. Системний і телеологічний аналіз ЦК України, які є складовими антропосоціокультурного підходу, переконують, що він пов'язує мету приватного права в першу чергу із забезпеченням цивільних прав та інтересів приватних осіб. Про це прямо йдеться в ч. 1 ст. 2 ЦК України [4]. Проте й цивільні права та інтереси суб'єктів публічного права – держави Україна, Автономної республіки Крим, територіальних громад України, іноземних держав, які є учасниками цивільних відносин, також охоплюється метою цивільного права та підлягають забезпеченню і захисту приватним правом. Про це прямо зазначено в ч. 2 ст. 2 ЦК України [4].

Для більш переконливого аргументування другого нашого твердження вважаємо за необхідне навести правову позицію Великої Палати Верховного Суду із цього питання: «26... у випадку, коли держава вступає у цивільні відносини, вона має цивільну правоздатність нарівні з іншими їх учасниками. Держава набуває і здійснює цивільні права й обов'язки через відповідні органи, які діють у межах їх компетенції... поведінка органів, через які діє держава, розглядається як поведінка держави у відповідних, зокрема, цивільних правовідносинах» [5]. Аналогічна правова позиція ВП ВС була висловлена нею й у її постановках від 20 листопада 2018 р. у справі №5023/10655/11 [6] та від 26 лютого 2019 р. у справі №915/478/18 [7].

Парадигмально важливе значення для розуміння мети приватного права має ст. 3 «Загальні засади цивільного законодавства» ЦК України. Згідно переважаючого підходу провідних вчених-цивілістів, у ній де-факто йдеться про принципи приватного права, які легітимізував вітчизняний законодавець. До них останнім віднесено такі підвалини приватного права, як: «1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; 2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; 3) свобода договору; 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; 5) судовий захист цивільного права та інтересу; 6) справедливість, добросовісність та розумність» [4].

Концептуальним продовженням та розвитком ст. 3 ЦК України є положення його ст. 6, у яких також розкривається мета приватного права, але в інших її змістових аспектах. У ній, зокрема, йдеться про таке: «1. Сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами

цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства. 2. Сторони мають право (обидва курсиви мої. – П.П.) врегулювати в договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами. 3. Сторони в договорі можуть відступати (тобто, мають право. – П.П.) від положень актів цивільного законодавства і врегульовувати свої відносини на власний розсуд» [4]. Для них заборонено лише діяти всупереч прямим приписам цивільного законодавства [4]. Прикметно, що положення частин першої, другої та третьої ст. 6 застосовні і щодо односторонніх правочинів [4].

Більшість наступних норм ЦК України, як переконує його аналіз, також стосуються здійснення та захисту *прав учасників цивільних відносин*. Зокрема, це підтверджують наші попередні дослідження їх, а також генетичних та концептуальних витоків цих прав у статтях «Яким повинно бути цивільне право, щоб відповідати природі людини: концепція Й. О. Покровського» [8, С. 95-104], «Оціночні категорії «справедливість», «добросовісність», «розумність» у Цивільному кодексі України» [8, С. 105-116], «Як обіцянка особи породжує цивільне право: концепція Адольфа Райнаха» [8, С. 117-125], «Спонтанність приватного права» [8, С. 137-150], «Свобода як сокровенна реальність права: давньогрецька буттєва матриця права особи на право» [8, С. 151-161] та матеріалах міжнародних наукових конференцій «Принципи справедливості, добросовісності і розумності як безпосередні правові засоби захисту прав особи (на прикладі цивільного права)» [8, С. 196-199], «Природа презумпції правомірності правочину (за Цивільним кодексом України)», [8, С. 236-239] «Природа свободи особи в приватному праві (за цивільним кодексом України)» [8, С. 240-243], «Автономія волі як принцип приватного права» [9, С. 34-38], «Приватний інтерес як принцип приватного права» [10, С. 75-78].

Ще більше переконує у вищезазначеному кількісний аналіз вживання понять *право* та *інтерес* учасника цивільних відносин в ЦК України. Так, поняття право учасника цивільних відносин вживається в ньому 3512 разів, а поняття інтерес 120 разів. Вітчизняний законодавець це символічно інтегрував у ст. 12 ЦК України так: «1. Особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд. 2. Нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків, встановлених законом» [4].

Висновки. Отже, метою приватного права, згідно ЦК України, є здійснення учасниками цивільних відносин головно своїх цивільних прав, а також інтересів. За їх природою це буттєві права. Розуміння їх квінтесенції нерозривно пов'язане із більш широкою проблемою – праворозумінням в цілому. Як резонно зазначає О. О. Кот, наявність

в особи суб'єктивного права постає необхідною передумовою його здійснення, оскільки в протилежному випадку фактичні дії суб'єкта не будуть вважатися такими, що реалізують надані правочином або законодавцем юридичні можливості [11, С. 38].

Література:

1. Цивільне право України: підруч. Частина загальна / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ECUS, 2024. 568 с.
2. Niklas Luhmann. Soziale Systeme. Grundriss Einer Allgemeinen Theorie. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1984. 675 s.
3. Луман Н. Поняття цілі і системна раціональність: щодо функції цілей у соціальних системах / Пер. з нім. М. Бойченка і В. Кебуладзе. Київ: Дух і Літера, 2011. 336 с.
4. Цивільний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV в ред. від 10.01.2025, підстава – 4174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
5. Постанова ВП ВС від 26.06.2019 р. у справі №587/430/16-ц. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84573553>
6. Постанова ВП ВС від 20 листопада 2018 р. у справі №5023/10655/11. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=78215459&red=100003f0166426e8e169800bd554016da8a4b8&d=5>
7. Постанова ВП ВС від 26.02.2019 р. у справі № 915/478/18, пп. 4.19 і 4.20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81329465>
8. Пацурківський П. П. Мій погляд на право. Збірник наукових праць. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 281 с.
9. Пацурківський П. П. Автономія волі як принцип приватного права. Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 68: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 15-15 січня 2025 р.) / ред. кол.: О. Яремко та ін. ГО «Наукова спільнота». WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФОП Шпак В. Б., 2025. С. 34-38.
10. Пацурківський П. П. Приватний інтерес як принцип приватного права. Дев'яносто треті економіко-правові дискусії. Серія : Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, М. Ополе, Польща, 28-29 січня 2025 р.) / ред. кол. О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФОП Шпак В. Б., 2025. С. 75-78.
11. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Алерта, 2017. 492 с.

*Турчинов Кирило Олександрович,
кандидат юридичних наук,
докторант кафедри теорії
права та конституціоналізму
Західноукраїнського національного
університету, м. Тернопіль, Україна
ORCID: 0009-0005-8620-8770*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ В АНГЛІЇ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5175/>

Законодавча діяльність є однією з ключових функцій державної влади, яка забезпечує встановлення правових норм для регулювання суспільних відносин. Велика Британія має одну з найстаріших правових систем у світі, де правове регулювання законодавчого процесу еволюціонувало протягом століть. Історичний розвиток законодавчої влади в Англії, роль парламенту та сучасні інструменти законодавчого процесу є предметом дослідження багатьох науковців [1].

Тому виникає необхідність проаналізувати історичне становлення законодавчого процесу в Англії, оцінити сучасне правове регулювання законодавчої діяльності та дослідити вплив британської правової традиції на розвиток парламентської демократії.

Перший період – це англо-саксонський період та середньовічний розвиток. Перші спроби правового регулювання суспільних відносин в Англії датуються англо-саксонським періодом, коли закони затверджувалися монархом у формі королівських указів. Поява англійського парламенту в XIII столітті стала переломним моментом у розвитку законодавчої влади, заклавши основи для майбутньої демократії [2].

Другий період – Магна Карта та розвиток парламентської системи. У 1215 році був підписаний Великий хартиї вольностей (Magna Carta), який обмежив владу монарха і заклав основи для формування парламенту як головного законодавчого органу країни. Відтоді роль парламенту поступово зміцнювалася, і вже в XVI столітті він став основним інструментом ухвалення законів.

Наступним – Біль про права (Bill of Rights) 1689 року став важливою віхою в історії Англії, закріпивши верховенство парламенту над королем та затвердивши принципи парламентської демократії. Цей документ поклав край абсолютній монархії і забезпечив баланс між гілками влади [3].

Також варто згадати структуру парламенту та його повноваження. Парламент Великої Британії складається з двох палат: Палати громад та Палати лордів. Основною законодавчою функцією наділена Палата громад, тоді як Палата лордів виконує функцію перегляду та обговорення запропонованих законів. Законопроекти, ініційовані урядом або приватними членами парламенту, повинні пройти через декілька етапів обговорення та схвалення, перш ніж стати законом.

Законодавчий процес у Великій Британії має кілька ключових етапів: перше читання, друге читання, стадія комітетів, звітна стадія та третє читання. Після схвалення Палатою громад законопроект передається до Палати лордів, де він також проходить через аналогічні стадії розгляду. Після ухвалення обома палатами законопроект отримує королівське схвалення (Royal Assent), що робить його чинним законом [4].

Хоча монарх зберігає формальну роль у процесі ухвалення законів, його функції обмежені церемоніальним схваленням. Реальне керівництво процесом законотворення здійснюється урядом, очолюваним прем'єр-міністром, який ініціює основні законопроекти та визначає політичний курс.

Одним з основних питань сучасної законодавчої діяльності є реформа Палати лордів. Дискусії щодо її демократизації та скорочення кількості лордів тривають протягом кількох десятиліть, що впливає на ефективність законодавчого процесу.

Децентралізація законодавчих повноважень надає регіонам ширші можливості для ухвалення власних законів, що дозволяє ефективніше враховувати їхні специфічні потреби. Проте, це також ставить питання щодо збалансованості загальнонаціонального законодавства [5].

Вихід Великої Британії з Європейського Союзу створив нові виклики для правового регулювання законодавчої діяльності. Перехід на національне правове регулювання після десятиліть інтеграції в європейську правову систему вимагає адаптації парламентської діяльності та законотворчих процедур [6].

Законодавча діяльність в Англії є результатом багатовікової еволюції правових традицій та інститутів. Парламентський суверенітет, роль прецедентного права та монархії, а також двопалатна структура парламенту створюють унікальну систему, яка продовжує розвиватися відповідно до сучасних викликів. Подальші реформи законодавчого процесу спрямовані на забезпечення більшої прозорості та демократичності в ухваленні законів.

Правове регулювання законодавчої діяльності в Англії має багатовікову історію, яка зазнала численних трансформацій від середньовічної монархії до сучасної парламентської демократії. Роль парламенту як основного законотворчого органу є ключовою для

забезпечення стабільності та ефективності правової системи Великої Британії. Сучасні виклики, такі як Brexit та реформа Палати лордів, створюють нові можливості для вдосконалення законодавчого процесу, зберігаючи традиції британської демократії.

Література:

1. Dicey, A. V. (1885). An Introduction to the Study of the Law of the Constitution. London: Macmillan. p. 564.
2. Bradley, A. W., & Ewing, K. D. (2007). Constitutional and Administrative Law. London: Pearson Education. p. 896.
3. Slapper, G., & Kelly, D. (2014). The English Legal System. London: Routledge. p. 824.
4. Loveland, I. (2015). Constitutional Law, Administrative Law, and Human Rights: A Critical Introduction. Oxford: Oxford University Press. p. 712.
5. Bogdanor, V. (1995). The Monarchy and the Constitution. Oxford: Clarendon Press. p. 338.
6. Hazell, R., & Morris, B. (2017). The Constitution in Crisis: The Future of the UK's Unwritten Constitution. London: Bloomsbury. p. 320.

*Чечет Олександра Валентинівна,
студентка першого року
навчання магістратури,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0006-4613-3636*

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5178/>

Принципи кримінального процесуального права – це основні засади, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю та відображають суттєві положення права. Вони закріплені в Конституції України та Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК). Однією з основних засад кримінального провадження є принцип змагальності.

Принцип змагальності є основною складовою «справедливого судового розгляду» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що також включає споріднені принципи рівності сторін у процесі та ефективної участі. Згідно ст. 129

Конституції України основними засадами судочинства є, серед іншого, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Також, згідно статті 55 Конституції України, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Стаття 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини гарантує право на справедливий суд. Засада доступу до правосуддя також включає в себе правову допомогу, яка буде застосована після проведення фінансового та субстантивного тестів. Суть полягає в тому, що підозрюваний, обвинувачений має продемонструвати відсутність достатніх коштів для забезпечення собі захисника. Визначення «достатніх коштів» немає. Тягар доведення браку коштів покладається на саму особу. [6]

Згідно з положеннями КПК, кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом [1]. Аналізуючи норму, можна дійти висновку, що принцип змагальності поширюється не лише на судовий розгляд, а й на стадію досудового розслідування. Згідно з дослідженням Стрілецької О. В. та Габреляна А. Ю., змагальність на стадії досудового розслідування включає такі елементи: наявність сторони обвинувачення та сторони захисту, рівність процесуальних прав; розмежування функцій державного обвинувачення, захисту та судового розгляду; об'єктивний, неупереджений суд [2].

Відповідно до чинного КПК, захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім тих прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним чи обвинуваченим і не може бути доручена захиснику. Підозрюваний і обвинувачений, у свою чергу, мають право заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо. Отже, захисник може ініціювати проведення слідчих дій.

Розглянемо реалізацію принципу змагальності та можливості захисника щодо ініціювання слідчих дій на прикладі експертизи. Для слідчих та прокурорів експертиза оплачується з державного бюджету. Водночас, згідно із Законом України «Про судову експертизу», проведення судових експертиз, обстежень і досліджень у кримінальному провадженні державними спеціалізованими установами, судово-медичними та судово-психіатричними установами на замовлення підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, їхніх захисників, законного представника, потерпілого чи його представника

здійснюється за рахунок замовника [3]. У такій ситуації принцип змагальності не може бути реалізований у повному обсязі.

Захисник має альтернативні варіанти дій. Частина 2 статті 242 КПК містить перелік випадків обов'язкового призначення експертизи слідчим або прокурором. Якщо слідчий або прокурор відмовляються призначити експертизу, існує позитивна судова практика, коли адвокати оскаржують їхні незаконні дії та ініціюють експертизу через суд у порядку частини 2 статті 242 КПК, що дозволяє здійснити експертизу безкоштовно для підозрюваного чи обвинуваченого [4; 5].

Ще одним способом ініціювання експертизи є звернення захисника до слідчого судді з відповідним клопотанням. Однак при цьому виникає питання: які саме питання (перелік, побудова) будуть визначені для експерта в ухвалі слідчого судді. Це не завжди відповідає інтересам сторони захисту та може вплинути на результат експертизи.

Таким чином, хоча принцип змагальності є основоположним у кримінальному провадженні, його реалізація на стадії досудового розслідування має низку обмежень, пов'язаних із доступом сторони захисту до процесуальних механізмів, зокрема до експертиз. Це вимагає вдосконалення механізмів забезпечення рівності сторін у кримінальному процесі.

Отже, проведене дослідження показує необхідність доопрацювання механізмів реалізації та забезпечення ґрунтовних засад кримінального процесу, надання сторонам рівних можливостей для ведення тактики обвинувачення чи захисту. Мають бути враховані фінансові можливості підозрюваних, обвинувачених з метою недопустимості необ'єктивного розгляду справи. Вимоги кримінально-процесуального законодавства мають, з метою забезпечення основоположних таких засад як змагальність, доступ до правосуддя, враховувати фінансовий стан підозрюваної, обвинуваченої особи. Це важливо для уникнення можливих порушень прав під час досудового розслідування, помилок під час судового розгляду та виконання завдань кримінального судочинства, визначених в статті 2 КПК.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Стрілецька О. В., Габрелян А. Ю. Реалізація принципу змагальності в ході проведення досудового розслідування // Серія «Право». Випуск 81: частина 3. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.25>
3. Закон України «Про судову експертизу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

4. Постанова Кабінету Міністрів України № 804 від 27.07.2011 р. «Деякі питання надання платних послуг науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/804-2011-%D0%BF>
5. Хто оплачує експертизу в кримінальному провадженні в Україні? URL: <https://zilver.com.ua/uk/hto-oplachuye-ekspertyzu-v-kryminalnomu-prov-adzheni-v-ukrayini/>
6. Координаційний центр з надання правової допомоги. Чи маю я право на безоплатну вторинну правничу допомогу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://legalaid.gov.ua/kliyentam/chy-mayu-ya-pravo-na-bezo-platnu-vtorynnu-pravovu-dopomogu/> (дата звернення: 15.02.2025).

*Чечет Олександра Валентинівна,
студентка першого року
навчання магістратури,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0006-4613-3636*

**ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАДИ СВОБОДИ ВІД
САМОВИКРИТТЯ ТА ПРАВА НЕ СВІДЧИТИ ПРОТИ
БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ ТА ЧЛЕНІВ СІМ'Ї В
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5180/>

Свобода від самовикриття – це базове та ґрунтовне право особи а також засада кримінального провадження, яка забезпечує доведеність вини стороною обвинувачення, дотримуючись найвищого стандарту доведення, який діє кримінальному провадженні. Цей стандарт, якого вимагають від сторони обвинувачення для доведення вини підсудного у кримінальному провадженні, має бути, як правило, поза будь-яким розумним сумнівом, про що наголошував Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Барбера, Мессеґе та Хабардо» [1].

Отже, звертаючись до Основного закону – Конституції України – де у статті 63 встановлено, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. У Постанові Пленуму Верховного Суду України "Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя" від 01.11.1996 р. № 9 говориться, що з

урахуванням зазначеного конституційного положення члени сім'ї чи близькі родичі обвинуваченого, цивільного позивача чи відповідача не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за відмову від дачі показань". Кримінальний кодекс України в ч. 2 ст. 385 передбачає, що не підлягає кримінальній відповідальності особа за відмову давати показання під час провадження досудового розслідування або в суді щодо себе, а також членів її сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. [2, 73] У статті 7 Кримінально-процесуального КОдексу України міститься перелік засад кримінального провадження, де у п. 11 згадується свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї.

Так зване "право зберігати мовчання" кореспондує з положеннями Європейської Конвенції з прав людини, а саме зі статтею 6, де сформований принцип презумпції невинуватості та забезпеченості доведеності вини особи та одночасно з цим закладені підвалини для згаданого права на свободу від самовикриття та права не свідчити проти членів сім'ї та близьких родичів. У справі «Функе проти Франції» ЄСПЛ зазначив, що «митна служба домоглася засудження пана Функе, щоб одержати деякі документи, наявність яких вона допускала, але повної впевненості щодо яких не мала. Не маючи змоги чи бажання отримати їх якимось іншим шляхом, вона спробувала примусити заявника самого надати докази нібито вчинених ним правопорушень. Особливості митного права [...] не можуть виправдати порушення права будь-кого, кому «висунуті кримінальні обвинувачення» (відповідно до самотійного значення цього вислову в ст. 6 Конвенції), [...] зберігати мовчання або не давати свідчень проти себе» [3]. Велика Палата ЄСПЛ звертала увагу в своїх рішеннях, що саме варто тлумачити як "самообмову". Таким чином, аби свідчення вважали самообмовними було "достатньо, аби вони істотно вплинули на позицію обвинуваченого". Такого висновку суд дійшов зокрема у справі «Саундерс проти Сполученого Королівства» (Saunders v. the United Kingdom). Через те, що особа кілька разів змінила свою версію подій, ставлення слідчих до підозрюваного змінилось. Як наслідок була змінена і лінія допиту, довіра до нього була підірвана, хоча він і не давав викривальних показів *stricto sensu* [4, 52].

В контексті роботи, я би хотіла звернутись до окремих проблем реалізації цієї засади в межах положень Кримінально-процесуального Кодексу України. Для цього звернемось до положень статті 42 КПК, де визначені права та обов'язки підозрюваного, обвинуваченого. Зокрема, зосередитись на наступних правах: підозрюваний, обвинувачений має право не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання; давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який

момент відмовитися їх давати; брати участь у підготовці досудової доповіді, надавати представнику персоналу органу пробації інформацію, необхідну для підготовки такої доповіді, ознайомлюватися з текстом досудової доповіді, подавати свої зауваження та уточнення. В той самий час законодавець визначає, що підозрюваний, обвинувачений зобов'язаний надавати достовірну інформацію представнику персоналу органу пробації, необхідну для підготовки досудової доповіді. Не є допустимою ситуація, де законодавець в одній частині статті надає право не свідчити проти себе, створює та гарантує свободу від самовикриття особі, а в іншій частині зобов'язує її надавати “достовірну інформацію”, яка може зашкодити особі. Варто наголосити, що особа вважається невинуватою, допоки у встановленому законом порядку не буде доведено зворотне, а стандарт доведення “поза розумним сумнівом”. Ці гарантії існують з метою уникнення засудження невинуватих осіб та притягнення до відповідальності винних. А отже, тягар доведення покладається на сторону обвинувачення і вину має доводити саме вона.

Хоча досудова доповідь і не може використовуватися у кримінальному провадженні як доказ винуватості обвинуваченого у вчиненні злочину, але наявність в ній “достовірних відомостей”, які зобов'язаний надати підозрюваний, обвинувачений представнику персоналу органу пробації може стати підставою для упередженого ставлення правоохоронців та суду до особи, що не відповідає висновкам ЄСПЛ, які були наведені в роботі вище.

Література:

1. Барбера, М., Мессеґе, П., Хабардо, Х. Справа «Барбера, Мессеґе та Хабардо». Європейський суд з прав людини від 13 червня 1994 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57429>
2. Ківалов, С.В., Міщенко, С.М., Захарченко, В.Ю. (ред.). Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Харків: Одіссей, 2013. 1104 с.
3. Рішення Європейського суду з прав людини від 25 лютого 1993 року у справі «Функе проти Франції» (Funke v. France), заява № 10828/84. URL: <http://www.juridischeuitspraken.nl/19930225EHRMFunke.pdf>.
4. Європейський суд з прав людини. «Огляд практики Суду у 2018 році». Доступно за адресою: www.echr.coe.int (CaseLaw / Case-Law Analysis / Overview of the Court's case-law.)

*Янчишин Володимир Йосифович,
аспірант Тернопільського
національного педагогічного
університету імені
Володимира Гнатюка,
адвокат, м. Тернопіль, Україна*

МУЛЬТИКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В ОСВІТНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЮРИСТА

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5174/>

У всезростаючому мультикультурному суспільстві культурна компетентність стає все більш важливою для юристів-професіоналів. Сьогодні багато професій вимагають культурної компетентності. Наприклад, багато закладів охорони здоров'я та медичних шкіл вимагають від своїх студентів підготовки з міжкультурної компетентності. Ці освітні ініціативи з культурної компетентності в медичній освіті широко варіюються і включають в себе мовну підготовку, лекції та інтерактивні заняття, семінари, факультативні курси, програми занурення, компоненти в навчальних програмах резидентури тощо [1]. Натомість не створено формального еквівалента для юристів чи студентів-правників. Оскільки юристи неминуче матимуть клієнтів різного культурного походження, важливо, щоб вони також стали культурно компетентними.

Одна з цілей заняття з культурної компетентності – навчити студентів будувати довірливі відносини між юристом і клієнтом, які належать до інших культур, ніж їхня власна. Крім того, вивчення мультикультурної компетентності має на меті дати можливість юристам і клієнтам розуміти поведінку та комунікацію один одного. Коли люди походять з різних культурних середовищ, вони можуть надавати різні значення не тільки одному й тому ж набору фактів, але й мові тіла інших людей [2].

Одним із способів може бути менш формальне спілкування з клієнтом, з використанням меншої кількості юридичного жаргону, щоб соромязливий клієнт відчував себе більш комфортно і був готовий говорити. Наприклад, клієнт, який розуміє юридичний жаргон, можливо (якщо має великий досвід роботи з юристами) може образитися, якщо юрист розмовляє з ним менш формально. Таким чином, спосіб, у який юрист спілкується вербально, а також через мову тіла, залежить від контексту. Адвокати повинні адаптуватися в залежності від клієнта та ситуації, яка може змінюватися протягом відносин між адвокатом та клієнтом. Важливо, щоб адвокати, юристи ставили запитання, знали про

культурно-специфічні сигнали мови тіла та гнучко реагували на них під час взаємодії зі своїми клієнтами [2].

Дослідники проблеми Браянт і Пітер запропонували для розвитку мультикультурної компетентності майбутніх правників навчальну модель з п'яти навичок [3].

До першої належать «ступені відокремлення і зв'язку». У цій вправі студентам пропонується визначити подібності та відмінності між ними та їхніми клієнтами. Подібності та відмінності можуть стосуватися раси, етнічної приналежності, статі, соціально-економічного походження, віку та сексуальної орієнтації. Після того, як студенти визначили ці риси, викладач просить групу проаналізувати, як ці подібності та відмінності впливають на відносини між юристом і клієнтом, особливо під час процесу збору інформації. Ця навичка є корисною, оскільки коли студенти-правники визначають подібності та відмінності між собою та своїми клієнтами, вони можуть побачити, як можуть виникнути можливі культурні непорозуміння, упередження та стереотипи. Важливо, щоб студенти не лише зосереджувалися на відмінностях, але й шукали схожість, уміли визнати спільні зв'язки між явищами і процесами.

Друга навичка передбачає глибше дослідження можливих наслідків подібності та відмінності, які існують між клієнтом, особою, яка приймає юридичні рішення та адвокатом. Ці три особи складають «три кільця» [3]. Цей процес передбачає розгляд того, як може виглядати успішний клієнт для особи, яка приймає юридичні рішення, наприклад судді, і як фактичний клієнт порівнюється на основі подібності та відмінності клієнта [4]. Студенти юридичного факультету повинні обдумати, які неявні культурні цінності та норми закону будуть застосовуватися до їхніх потенційних клієнтів і як це впливає на відносини адвокат-клієнт. Наприклад, суддя може мати упереджене сприйняття або стереотип до незаможного клієнта, що може вплинути на його чи її рішення. Усвідомлення цього ризику може підказати адвокату дізнатися більше про історію та особисте життя клієнта. Наявні відомості адвокат може представити судді як обставини, що пом'якшують покарання.

Третя навичка «Паралельні всесвіти» вчить студентів досліджувати альтернативні пояснення поведінки клієнтів, думаючи про численні інтерпретації або «паралельні всесвіти» [5]. Особливо корисним є мозковий штурм щодо інших можливих причин поведінки клієнта, коли студент може автоматично оцінювати клієнта або дії клієнта негативно, і може зменшити ймовірність того, що студент робить неправильні припущення щодо причини та значення поведінки клієнта [6]. Наприклад, адвокат може інстинктивно думати, що клієнт, який не готовий надати подробиці події, має відношення до її справи. Однак клієнт може почуватися некомфортно, обговорюючи деталі з юристом протилежної

статі, або може не знати конкретного слова іноземною мовою (за потреби) для опису події [4].

Четверта навичка «підводні камені, червоні прапорці та ліки» сприяє взаємодії з клієнтами на основі врахування культури, сценаріїв, ритуалів і розуміння клієнта [7]. Хоча перші три звички готують студентів мислити як юрист, який інтегрує різні культури, аналіз справ і взаємодії з клієнтами стосується якраз четвертої навички. Навичка фокусується на міжкультурній комунікації. Студенти визначають певні завдання у звичайній взаємодії клієнт-адвокат, яка може бути прикладом особливо проблематичної міжкультурної зустрічі.

П'ята навичка «верблюд» передбачає саморефлексію студента, дослідження себе як культурної істоти, усвідомлення власних стереотипів та упереджень. Останнє може дозволити студентам активно запобігати або принаймні намагатися запобігти негативному впливу своїх стереотипів і упереджень на стосунки між юристом і клієнтом. У цій справі також варто визнати великий вплив зовнішніх факторів, таких, як стрес, які можуть взаємодіяти з наявними стереотипами та упередженнями, і негативно впливають на взаємодію адвокат-клієнт. Ця навичка пропонує два способи роботи з упередженнями і стереотипами: 1) створення умов, за яких упередженість і стереотип менш імовірні; 2) сприяння рефлексії та змінам з метою усунення проблеми [3]. Процес самоаналізу допомагає студентам навчитися поважати клієнтів і реагувати на їх індивідуальні потреби.

Юридичні навчальні заклади повинні вимагати або принаймні пропонувати курс міжкультурної компетентності для усіх студентів-юристів, щоб підготувати їх до ефективної професійної у нашому дедалі різноманітнішому світі. Семестрові семінари були б найкращим методом викладання міжкультурної компетенції юриста, оскільки отримання такої компетентності є безперервним процесом, що вимагає тривалого навчання. Хоча студент не отримає повної, «неусвідомленої компетентності» усього за п'ятнадцять семестрових тижнів, один семестр буде достатнім для студентів, щоб отримати принаймні деякі навички, необхідні для культурної чутливості, які вони можуть далі розвивати у клінічному та реальному досвіді юриста.

Формат роботи в малих групах сприяв би обговоренню та створенню більш комфортного середовища для відкритості студентів у висвітленні їх особистих упереджень, стереотипів, досвіду роботи з клієнтами. Теоретики міжкультурного навчання стверджують, що важливо створити сприятливе навчальне середовище, у якому студентам вирішуватимуть проблеми упередженості і влади. Підтримка важлива, щоб зменшити опір студентів навчанню та допомогти студентам впоратися з тим, що може

бути важким досвідом, тоді як професійний виклик необхідний, щоб навчати студентів і заважати їм робити шкоду своїм клієнтам [5].

Цей варіант семінару або використання відповідних задач-казусів як компоненти заняття з вивчення та формування первинних практичних навичок юриста буде особливо корисним насамперед для першокурсників. Студентам-юристам було б корисно познайомитися з теорією міжкультурної компетентності якомога швидше.

Література:

1. Pate S. Cultural Competency Training: Preparing Law Students for Practice in *Our Multicultural World*. 2014. 62 UCLA L. REV. DISC. 140. 156 p.
2. Hamaniuk V., Karpiuk V., Shumilina I., Ustinova V. The concept of «intercultural competence» in educational and scientific discourses. *Educational Dimension*. 2024. Vol. 11. pp. 1-27. URL: <https://doi.org/10.55056/ed.715> (дата звернення: 21.01.2025)
3. Susan Bryant, *The Five Habits: Building Cross-Cultural Competence in Lawyers*. 2001. 8 Clinical L. REV. 33, 39.
4. Reimann D.: Inter-und transkulturelle kommunikative Kompetenz. *ProDaZ*. 2015. pp. 1-29. URL: https://www.uni-due.de/imperia/md/content/prodaz/reimann_intertranskulturelle_kompetenz.pdf (дата звернення: 22.01.2025)
5. Rembach, O. O.: Development of Future Lawyers Intercultural Competence in Foreign Languages Training. *Universytetski naukovi zapysky* 63(3), 387-400 (2017), URL: <http://old.univer.km.ua/visnyk/1673.pdf> (дата звернення: 22.01.2025)
6. Maksymovych O. V. Intercultural competence as a subject of sociological theoretical approach in terms of social and cultural interaction studies at the borderlands. *Habitus*. 2020. 1(12). pp. 97-104. URL: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.12-1.16> (дата звернення: 23.01.2025)
7. Halchun N. P. Theoretical understanding of the concept of intercultural competence in modern scientific research. *Innovative Pedagogy*. 2021. Vol. 35. pp. 157-163. URL: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/35.32> (дата звернення: 23.01.2025)

*Оловаренко Олена Іванівна,
викладач вищої категорії,
викладач-методист
Харківського педагогічного фахового
коледжу Комунального закладу
“Харківська гуманітарно-педагогічна
академія” Харківської обласної ради*

*Проворна Інна Олексіївна,
викладач вищої категорії,
Харківського педагогічного фахового
коледжу Комунального закладу
“Харківська гуманітарно-педагогічна
академія” Харківської обласної ради*

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5179/>

Педагогічна практика – це перший, базовий етап практичного застосування набутих теоретичних умінь у системі фахової підготовки до професійної педагогічної діяльності. Важливість практики полягає в тому, що саме під час її проходження майбутні фахівці-педагоги практично пізнають основи обраної професії, оскільки саме в цей період бере початок формування їхніх особистісних якостей: гуманності, толерантності, порядності, справедливості та педагогічних здібностей – організаторських, дидактичних, комунікативних, дослідницьких тощо. Педагогічна практика є невіддільною частиною освітнього процесу, під час якого майбутні вчителі мають змогу розширити, удосконалити, поглибити, закріпити та застосувати теоретичні знання, отримані на заняттях із дисциплін циклу професійної підготовки у практичній діяльності педагога, а й набути необхідних умінь і навичок для виконання обов'язків учителя.

У сучасній науково-педагогічній літературі представлено праці із теорії та досвіду вирішення проблеми професійної підготовки майбутніх учителів. Науковці О. Абдулліна, А. Алексюк, С. Гончаренко, М. Євтух,

І. Зязюн, Л. Кравець, Н. Кузьміна, В. Сластьонін у своїх дослідженнях аналізують місце, функції, принципи організації педагогічної практики. На їхню думку, педагогічна практика є засобом засвоєння професійної діяльності педагога, що ґрунтується на певному теоретичному фундаменті й забезпечує на практиці пізнання закономірностей і принципів професійної діяльності. С. Гончаренко зазначає, що «педагогічна практика реалізується в умовах, максимально наближених до реальних, на основі безпосередньої участі студентів у педагогічному процесі, що забезпечує формування професійно необхідних умінь і навичок, закріплення й застосування теоретичних знань» [1]. Педагогічна практика, як зазначає Л. Кравець: «має базуватися на активній позиції студента на основі чітко сформульованих завдань, спрямованих на залучення практиканта до різних видів діяльності. Як форма професійного навчання практика сприяє практичному пізнанню законів педагогічної діяльності, її принципів і засобів організації, формуванню особистості, змінам у її внутрішньому світі й поведінці, розвитку індивідуального стилю професійної діяльності та рефлексії як професійної якості» [2].

Мета статті – окреслити значення педагогічної практики в освітньо-професійній підготовці майбутніх педагогів.

У «Законі про освіту» зазначається, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей. Майбутній фахівець має оволодіти необхідними теоретичними знаннями. Але для успішної педагогічної діяльності лише теорії замало. Сформувати висококваліфікованого спеціаліста, справжнього фахівця допомагає проходження практики. Саме практика є тією ланкою, що поєднує теорію та самостійну діяльність здобувачів освіти, що є однією з активних форм навчання і сприяє формуванню вмінь застосовувати набуті знання на практиці, виробленню професійних умінь і навичок вирішувати освітні завдання у процесі проходження педагогічної практики.

У Положенні про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України зазначено, що «метою практики є оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії, формування у них на базі одержаних у вищому навчальному закладі знань професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності» [3].

Також організація практики студентів регулюється Законами України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Концепцією розвитку педагогічної освіти (2018).

Педагогічна практика здобувачів вищої освіти є обов'язковим компонентом освітньо-професійних програм підготовки фахівців для здобуття ними відповідного освітнього рівня і набуття професійних навичок і вмінь. Практика має контекстно-професійну спрямованість і передбачає практичну підготовку фахівця в наближених до майбутньої професійної діяльності в умовах закладу освіти. У процесі практики відбувається проєкція теоретичної підготовки майбутніх фахівців на педагогічну професійну дійсність.

Під час проходження педагогічної практики здобувачі вищої освіти ознайомлюються з особливостями та сучасним станом навчально-виховної роботи в закладах освіти, специфікою та змістом професійної діяльності вчителя початкових класів, набувають та удосконалюють навички та вміння у навчальній, методичній, виховній та дослідницькій діяльності, розвивають професійні якості особистості, набувають досвіду у проведенні уроків із упровадженням активних та інтерактивних методів навчання. Також проходження педагогічної практики формує у студентів стійкий інтерес до педагогічної професії, ціннісне ставлення до професійної діяльності, виховує морально-етичні якості, потребу в самоосвіті та саморозвитку, дозволяє віднайти індивідуальний стиль творчої педагогічної діяльності.

У процесі проходження педагогічної практики здобувачі вищої освіти удосконалюють загальні й фахові компетентності: аналіз, осмислення, планування, підготовка й проведення різних типів уроків, використання оптимальних освітніх технологій; цілеспрямована діяльність з проєктування педагогічного процесу відповідно до мети та завдань уроків, розробка навчально-методичних матеріалів; рефлексія, синтез та узагальнення педагогічної діяльності, планування професійного саморозвитку.

Важливим є те, що під час проходження педагогічної практики студенти удосконалюють свої навички знаходити контакти з дітьми, вміння вільно спілкуватися з ними, застосовувати набуті знання та вміння ефективно комунікувати з батьками, здійснювати формувальні впливи. Здобувачі вищої освіти усвідомлюють, що наразі вони є повноцінними членами педагогічного колективу, тому дотримуються розпорядку освітнього закладу, традицій, трудової дисципліни, а при активній участі у педагогічних радах, методичних об'єднаннях,

конференціях, мають можливість вивчати та узагальнювати досвід кращих педагогів.

Опиняючись у реальних умовах професійної діяльності й не маючи достатнього досвіду, студенти набувають навичок прогнозування педагогічних ситуацій та бачити шляхи їх розв'язання. Це розвиває креативне мислення здобувачів вищої освіти, ініціативність та підприємливість, самостійність та особисту відповідальність у вирішенні проблем у непрогнозованих ситуаціях, уміння приймати обґрунтовані рішення, застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях.

Сучасний заклад освіти потребує умотивованого, дієвого та креативного вчителя, який зорієнтований на професійне й особистісне зростання протягом своєї педагогічної діяльності, готового до експериментування та імпровізації. Саме педагогічна практика впливає на формування професійної майстерності такого вчителя, оскільки забезпечує реалізацію сформованих знань під час теоретичної підготовки у практичній діяльності, сприяє формуванню мотивації до діяльності, самовдосконаленню та саморозвитку, виступає індикатором наявності педагогічних здібностей та бажання працювати з дітьми.

Література:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
2. Кравець Л. М. Педагогічна практика як чинник професійного становлення майбутнього вчителя. Педагогічні науки. 2012. Вип. 55. С. 80-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2012_55_16.
3. Про затвердження положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України : Наказ Міністерства освіти України від 08.04.1993 р. № 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
4. Рекомендації про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України. Київ : Державна наукова установа «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти», 2013. 27 с.

*Стиркіна Юлія Сергіївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В.Г. Короленка
ORCID: 0000-0002-9818-6653*

*Галан Яна Олександрівна,
магістрантка кафедри початкової
освіти Полтавського національного
педагогічного університету
імені В.Г. Короленка*

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ КАЗКОПЕДАГОГІКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5173/>

Одного разу Альберта Ейнштейна запитали, як зробити дитину розумнішою, і він відповів: «Якщо ви хочете, щоб дитина була розумною, читайте їй казки, якщо ви хочете, щоб вона була дуже розумною, читайте їй більше казок». Казка – це найбезпечніший спосіб дізнатися щось нове та чимось поділитися [4].

Метод виховання та навчання казкою існує так довго, як існує людство, оскільки саме на поведінкових моделях казок наші пращури здавна вчилися адаптуватися у житті тоді, коли ще не було друкованого слова. У сучасній педагогіці, на нашу думку, бракує терміна «казкопедагогіка». Часто використовується термін казкотерапія, якій підкреслює лікувальні властивості казки, але не зосереджується на виховному їх потенціалі. Тому ми вважаємо за потрібне ввести новий термін «казкопедагогіка» для означення методик навчання і виховання, які базуються на використанні казки.

Казки емоційно впливають на дитину та сприяють легшому засвоєнню як предметних знань, так і певних моделей поведінки. Педагоги, вчені та науковці, які займалися дослідженням казки у контексті навчання та виховання: В. Сухомлинський, К. Ушинський, А. Богуш, С. Бакуліна, Н. Вітківська, І. Бех, Н. Бібко, Т. Гаврилова, Д. Джола, А. Запорожець, Н. Лисенко, С. Литвиненко, Е. Печерська, О. Піхур, С. Русова, М. Чумарна, А. Щербо та інші.

Гра і казка – основні засоби виховання і навчання учнів початкової школи, тому що гра і казка – основна, за Г. Сковородою, дитяча «сродна праця». Казки мають багато переваг перед стандартними методиками навчання [1]:

1. Емоційний вплив допомагає легко засвоювати інформацію.
2. Казки створюють ситуації успіху.
3. З відчуттям задоволення підвищується мотивація.
4. Казка допомагає пізнавати світ, розвивати уяву.
5. У кожній казці закладено повчальну ідею, отже, виховання здійснюється ненав'язливо, у ігровій формі.
6. Різнобічно поповнюється мовний запас учнів.
7. Відбувається постійне і невимуслене введення нової лексики.

Дидактичні казки використовуються на різних етапах навчання: новий матеріал, закріплення, узагальнення, систематизація. У них закладено безліч знань з різних предметів: мова, історія, математика, географія, ботаніка. Кожна казка має певний філософський зміст та побудована за законами логіки та філософії, казкові персонажі часто мають виразні характери, вивчаючи які, учні набувають також знань з психології, вивчають закони суспільства та поведінки людей, їх моральних установок, менталітету, уявлень про добро і зло. Інколи мораль не є явною – про неї потрібно здогадатися самому, але вона є при цьому прозорою і засвоюється на емоційному рівні. Крім того, казки (а особливо створення казок) розвивають уяву та фантазію, критичне мислення, зміцнюють навички аналізу, синтезу, альтернативного вирішення проблем. Вчителеві улюблена казка учня розповідь про нього, про його внутрішній стан та життєві настанови, допоможе виявити психологічні потреби та складні для обговорення теми. «Завдяки казкам діти з раннього віку вчать орієнтуватися у світі, казки розвивають фантазію та емоційний інтелект» [2].

Наведемо кілька прийомів використання казок під час навчання мови [5]:

1. Спільне читання: формування усної мови за допомогою розповіді. Просте читання казки вголос без показу малюнків дає дітям можливість зосередитися лише на слуханні, водночас за допомогою цього вчитель може виправити неправильну вимову учнів.

2. Спільне письмо: написання листа улюбленому персонажу – найкращий спосіб навчити учнів писати листа. Для цього необхідне обладнання: папір, фломастери, великий конверт, листівка. У цьому процесі вчитель діє як інструктор. Він каже розпочати листа словами «Шановний (ім'я вибраного героя)». Запитує: Що б ви хотіли сказати персонажу? Продовжує виявляти відповіді, ставлячи запитання на кшталт: «Що мені потрібно поставити в кінці речення?».

3. Побудова усної мови шляхом переказу. Переказ – це ефективний метод побудови усної мови, який, у свою чергу, дозволяє дітям тренувати навички розуміння.

Отже, зробимо спробу схарактеризувати окремі методи та прийоми європейських практик казкопедагогіки у початковій школі. Так, створення *персоніфікованих казок* (автоматичне, дитиною або вчителем) є доволі часто вживаною європейською практикою у початковій освіті [5].

Персоніфікована казка може бути надзвичайно корисною для навчання і виховання дитини тим, що активізує особисте залучення, індивідуальне навчання, емоційну обізнаність, стимул до читання, творчість і уяву, персоналізоване моральне виховання та цінності, розвиток навичок вирішення проблем, підвищення самооцінки. Персоналізована казка може бути потужним освітнім інструментом, який виходить за рамки простої розваги.

Цікавим прийомом роботи з казками є *розривні, або переплутані казки* – це переказ традиційної казки, де деякі елементи сюжету змінено або переплутано. Основна мета розірваної казки – оновити зміст, передати більш сучасне моральне послання (казкова пародія).

Переплутана казка – можливість для учнів сформулювати власну точку зору, порівнюючи добре відому казку з новоствореною. Учні вміють вказувати на подібності та відмінності. У якості зразку можна використати казки Ненсі Ловен: «Повірте мені, Гензель і Гретель солодкі! – історія Гензеля і Гретель, розказана відьмою», «Чесно кажучи, Червона Шапочка була нещирою!» – історія про Червону Шапочку, яку розповів вовк, та інші. Учні також можуть спробувати написати власну «нову-стару» казку, яку можна розповісти від імені одного з персонажів, або змінити частини (початок/закінчення), або спробувати поєднати кілька казок в одну тощо.

У якості мотивації процесу навчання та виховання використовується метод *читацький театр*. Цей метод не лише пропонує учням можливість потренуватися в читанні з виразністю, а ще й стимулює їх мотивацію до читання. Учнім дуже подобається вибирати персонажів, яких вони хочуть зіграти, виділяти їхні репліки, робити костюми або маски, щоб повніше перевтілитися у персонажа, якого вони грають.

Малюнки-комікси – теж чудовий спосіб залучити учнів до письма, до літератури, не усвідомлюючи цього. Можна використовувати на заняттях як ілюстрування вже відомих казок, так і створити власну казку за допомогою зображень.

У кожній європейській країні казкопедагогіка характеризується своїми особливими методами, пов'язаними з народними казками, ментальністю та традиціями країни.

Казки використовуються на різних уроках у початковій школі для розвитку мовлення, логічного мислення, уяви та моральних якостей. У галузі мовно-літературної освіти використовується переказ і драматизація, створення власних казок, вправи на читання, елементи CLIL (контентне навчання мови, у тому числі англійської, за допомогою казок) у математичній галузі – казкові задачі на логіку та планування дій («Вовк, Коза і Капуста»), вправи на підрахунок матеріалів для будівництва будинків («Троє поросят»), вправи на додавання і віднімання: «Якщо вовк забрав трьох козенят, скільки залишилося?», елементи STEM-навчання тощо, у природознавчій галузі – обговорення природи і тварин: після читання казки «Рукавичка» діти вчаться розрізняти тварин за видами, після аналізу казки «Пан Коцький» діти обговорюють, які тварини є хижаками, а які травоядними. На уроках творчого розвитку часто використовується малювання ілюстрації, наприклад, після читання казки «Івасик-Телесик» діти малюють улюблені сцени, ліплення або створення виробів: після казки «Пінокіо» можна створювати фігурки Пінокіо з пластиліну або паперу. Окремим методом казкопедагогіки є, безумовно, створення казкового середовища у класі: куточок казки, де знаходиться бібліотека дитячих українських казок та казок народів світу. Прикладом вдалого створення «казкового куточка» є бібліотека модернової української та англійської літератури у лабораторії лінгводидактики, зібрана викладачами та студентами кафедри початкової освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Казки також можуть надати студентам чудовий контекст для практики творчого, критичного та дизайнерського мислення, а також для розвитку навичок STEM шляхом визначення та вирішення проблем. У казках зазвичай постає якась проблема чи конфлікт, який герої намагаються вирішити. Персонажі часто роблять кілька спроб вирішити проблему, перш ніж досягти успіху, що робить їх чудовими прикладами ітеративного дизайнерського мислення та наполегливості в розробці рішень.

Виховання моральних цінностей відбувається після читання «Котигорошка»: обговорюють, чому важливо бути добрим, чесним і працьовитим, після читання «Лисиця та журавель» обговорюють, чому варто поважати традиції інших. Цікавим може бути обговорення у класі відомої казки «Колобок»: чи є вона доброю, чи злою для читача, чому вона вчить? Дорослі, як правило, вважають закінчення казки негативним, але діти інколи не сприймають Колобка як живу істоту. Повчально для учнів у такому обговоренні буде вже те, що різні люди по-різному сприймають один і той самий текст. Можна також спробувати написати класом (або кожному індивідуально) альтернативні закінчення для цієї

казки. Не секрет, що народні казки світу часто мають схожі сюжети чи героїв. Крім того, у багатьох казках одного народу можна зустріти тих самих героїв, що переходять з казки в казку. Наприклад, у німецькій літературі це Картопляний король, який втікає від усіх, але сам котиться назустріч голодним діткам, щоб їх нагодувати. Тобто головний герой так само помирає, але його смерть сповнена жертвовного змісту, тоді як головний герой української казки гине, бо не зміг надурити лисичку – навпаки, вона надурила його. Обговорення цих двох моделей поведінки вчить учнів початкової школи критичному мисленню і водночас закладає певні моральні цінності. Можна також спробувати розповісти казку від імені героя, наприклад, ставши на місце Лисиці. В чому її життєве кредо? Можливо, дбати про те, яке враження справляєш, щоб здобути бажане? Говорити те, що хочуть почути? Таким чином, основний урок казки полягає у тому, наскільки різні уроки можна з неї засвоїти – все залежить від того, ким ти можеш себе уявити у казці.

Чому саме казка є настільки впливовим інструментом і навчання, і виховання? Тому що казка, за словами дослідниці та педагогині О. Петрушкевич, «це безпечне місце, природне. Там розслабляєшся й заспокоюєшся. Там відкриваються почуття, будь-хто може почути і відчувати, здобути досвід героя, якому співпереживає. Діти сприймають цей досвід, наче власний. Так його і отримують, проживаючи шлях героя, і тепер можуть спертися на цей досвід в реальному житті. Тому головне мистецтво дорослого – підібрати казку, якій будуть співпереживати. Казка вплине лише тоді, коли доля героя хвилює слухача [5].

Таким чином, казки у початковій освіті можуть і повинні сприяти покращенню пам'яті та уваги, зміцнювати фантазію і уяву, розвивати емоційний інтелект, вчити опановувати складні емоції, надавати навички вирішення складних проблем, виховувати емпатію та співчуття, толерантність та розуміння, стимулювати навички співпраці та командної роботи, прискорювати розвиток мови та словникового запасу, покращувати навички аудіювання та пам'яті, вчити бути сміливими і долати перешкоди, виховувати позитивні цінності та мораль.

Основними загальнонавчаними практиками європейської казкопедагогіки у початковій освіті є: персоніфіковані казки, сучасні версії казок (переплутані казки), діджиталізація казок, малюнки-комікси, читацький театр, тематичні фестивалі та екскурсії, дні казок, казковий (бібліотечний) куточок, створення власних казок, листи улюбленим персонажам, перекази від імені улюбленого персонажа, елементи STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) та CLIL (Content and Language Integrated Learning).

Підсумовуючи, зазначимо, що казки є потужним засобом навчання, емоційного спілкування та зв'язку, вони формують міцну основу для когнітивного та емоційного розвитку учнів.

Література:

1. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство у дошкільному закладі. Навч. посібник. К.: Вища школа, 2001. 400 с.
2. Котик Т. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи. Навчально-методичний посібник. Тернопіль. Астон. 2020. 193 с.
3. Парфан О. Казка: навчання, виховання, мотивування. Сучасні освітні технології. Іноземні мови. «Учитель початкової школи» № 5-6, 2020, С. 13-14
4. Петрушкевич О. Казка як інструмент педагога. Режим доступу: https://osvitanova.com.ua/posts/1800-kazka-iaak-instrument-pedahoha?fbclid=IwAR0n2ELN-GGDPSlNiqKw_DBEqgVAsVCnA7uNkBOVSTQ2lxQqEquFb btILsY
5. Martina M. The Power of Fairy Tales: An Invaluable Bond Between Parents and Children. Режим доступу: <https://familyintale.com/the-power-of-fairy-tales-an-invaluable-bond-between-parents-and-children/?srsltid=AfmBOorTo6XgiAmJoGZ9UBGiiInohx6ZasJZIGhzsrajFZYLMf-51f7E>

*Супрун Майя Володимирівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
гуманітарних спеціальностей,
Волинський національний
університет імені Лесі Українки
ORCID: 0000-0002-6800-2729*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО МЕТОДУ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ВНЗ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5186/>

Комунікативний метод з'явився в 60-70-х роках минулого століття у Британії, коли англійська мова поступово почала набувати статусу мови міжнародного спілкування. Тоді-то і з'ясувалося, що випробувані та надійні для того часу традиційні методики перестали задовольняти

потреби більшості тих іноземців, які намагалися вивчити англійську мову. Основною причиною цього був новий контингент людей, які розглядають іноземну мову в першу чергу як засіб комунікації. Вони потребували не глибинного, системного вивчення мови, яке пропонували традиційні академічні програми, а можливості швидко застосовувати отримані знання на практиці.

Комунікативний метод базується на теорії мови, згідно з якою метою вивчення мови повинно бути формування комунікативної компетенції. Британський лінгвіст D. A. Wilkins (1972) дослідив функціональний, тобто комунікативний потенціал мови і проаналізував систему комунікативних значень, які повинен розуміти й виражати той, хто вивчає мову. Методисти дали своє трактування цій теорії: вони наголосили на необхідності формування комунікативних умінь (communicative proficiency). Новий метод дістав назву the Communicative Approach або the Communicative Language Teaching (CLT). На відміну від граматико-перекладної методики, основною метою навчання іноземної мови за цим методом є навчання не системі мови, а її застосуванню в реальному (переважно усному) спілкуванні; а основним засобом навчання виступають не письмові тексти і граматичні вправи, а ситуації, що моделюють реальне спілкування

Комунікативна методика вивчення англійської мови за професійним спрямуванням у ВНЗ полягає в тому, щоб навчити студентів вільно спілкуватися. З усіх чотирьох видів діяльності, серед яких письмо, читання, аудіювання та говоріння при комунікативному підході найбільше приділяється уваги говорінню та читанню.

Хочу відзначити, що студенти, які мають великий словниковий запас та можуть прочитати і зрозуміти статті на професійні теми, на жаль, не можуть вільно обговорювати та говорити про прочитане. Саме комунікативний підхід у вивченні іноземної мови за професійним спрямуванням дозволяє не боятися спілкування. Відомо, що якщо людина знає близько 500-1000 слів іноземною мовою та в її запасі відомостей є вивчені мовні, граматичні структури і кліше, то вона легко зможе спілкуватися за кордоном.

Особливої уваги сьогодні потребує розробка нових методів і технологій комунікативного навчання англійської мови за професійним спрямуванням, бо правильне, багате мовлення є одним із показників загальної освіти та рівня культури людини.

Дослідженням різних аспектів комунікативного підходу в процесі навчання іноземних мов займалися: М. Ляховицький, Л. Малишевська, І. Плужник, Г. Рогова, В. Скалкін, Н. Складенко, А. Старков, І. Сусов, С. Шатілов, G. Brumfit, J. Harmer, K. Johnson, W. Littlewood, K. Morrow, A. Wesley, G. Widdowson та інші [1].

Сучасна комунікативна методика пропонує широке запровадження до навчального процесу активних нестандартних методів і форм роботи для кращого свідомого засвоєння матеріалу. Для їх реалізації важливо мати чітке уявлення про комунікативну організацію заняття, яка включає визначення предмету, мети та форми спілкування, вибір ефективних форм подання матеріалу та підтримки мовленнєво-розумової активності студентів. Велика увага надається парній та груповій роботі. Студентам пропонуються теми та запитання для обговорення, і вони випробовують свої сили в реальному спілкуванні. Форми такої роботи можуть містити: внутрішні (зовнішні) кола (inside/outside circles); мозковий штурм (brainstorm); читання зигзагом (jig saw reading); обмін думками (think-pair-share); парні інтерв'ю (pair-interviews) та інші.

Такі заняття допомагають студентам ожитися, подолати страх, напругу, сором'язливість та говорити вільніше. Пріоритетними ж мають стати прийоми, які стимулюють активне мислення та спонукають до висловлення думок іноземною мовою. Одним з таких прийомів є комунікативне завдання. Створення та формулювання комунікативного завдання вимагає винахідливості, тому що важливо будувати його на цікавому матеріалі реальних життєвих ситуацій, залучаючи при цьому фантазію студентів.

Комунікативний підхід навчання мовленнєвої діяльності складається з п'яти принципів: принцип мовленнєво-розумової діяльності: навчання спрямовується на спілкування, яке можливе лише за умови постійного практичного використання мови в ситуаціях, наближених до реальних; принцип індивідуалізації при керівній ролі особистісного аспекту; оскільки людина має своє індивідуальне ставлення до оточення, то і мовлення її теж є індивідуальним; принцип функціональності спирається на систему мовленнєвих засобів; принцип ситуативності: застосування мовленнєвих засобів відбуваються ситуативно, в межах певного контексту, відтворює комунікативну реальність; принцип новизни забезпечує розвиток мовленнєвих умінь, зокрема динамічності, здібності перефразовувати, комбінувати [2, с. 67].

Важливою складовою комунікативної компетенції є відсутність мовного бар'єру та страху спілкування. Основа комунікативного підходу – говорити грамотно. Правильність мовлення – головна навичка. Як правило, з'являється мовний бар'єр, через те, що студенти бояться висловлюватися іноземною мовою та допустити помилку. Однією з причин виникнення цих проблем може бути низька самооцінка. Такі здобувачі вищої освіти постійно хвилюються через те, що інші скажуть чи подумають про них і часто вважають, що їхні мовленнєві уміння слабші, ніж в інших. Особистість викладача також може бути причиною появи страху в спілкуванні іноземною мовою. Деякі педагоги намагаються

домінувати над аудиторією, постійно прагнуть бути в центрі уваги, багато говорять та коментують інших, часто поспішають виправляти кожен зроблений помилку, перешкоджаючи вільному говорінню студентів. Тому краще вказувати на помилки, не перебиваючи, а після того, як студент завершить розповідь. А під час розповіді можна робити записи, аби не забути помилки.

Отже, викладання англійської мови за професійним спрямуванням у ВНЗ дедалі більше акцентує на комунікативних навичках студентів. Замість вивчення мови як абстрактної структури акцент робиться на можливості студентів ефективно спілкуватися в реальних ситуаціях. З упровадженням сучасних інформаційних і комунікаційних технологій у навчальний процес відкриваються нові можливості для покращення процесу викладання й навчання. Застосування інноваційних методів дає змогу більш індивідуалізовано підходити до потреб і рівня знань кожного студента.

Література:

1. Зеленська О. П. Деякі аспекти комунікативного підходу до навчання іноземних мов майбутніх вчителів іноземних мов. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 151 (2). С. 23-26.
2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / за ред. О. І. Пометун. К.: А. С. К., 2004. 192 с.

*Чумаченко Ольга Анатоліївна,
доцент кафедри українознавства
та загальної мовної підготовки,
Національний університет
«Запорізька політехніка», Україна
ORCID: 0000-0002-9393-953X*

ІСТОРІЯ КОНСТРУЮВАННЯ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДВИГУНА Д-18Т

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5200/>

Сучасна історична думка все більше схиляється до ідеї про необхідність всебічного дослідження та відтворення періоду зародження та подальшого розгортання науково-технічного прогресу в Україні, невід'ємною складовою якого була галузь авіаційного двигунобудування. Єдиним центром цієї сфери авіаційної промисловості в Україні є м. Запоріжжя, в якому знаходяться ПАТ «Мотор Січ» та ЗМКБ «Прогрес» ім. О. Г. Івченка. Яскравим прикладом їх роботи було створення та введення в експлуатацію двигуна Д-18Т, розробленого для військово-транспортного літака нового покоління Ан-124, що робить тему дослідження актуальною.

Ще в 1966 р. у ЗМКБ «Прогрес» було проведено розрахунок двигуна, який мав перевершити всі існуючі до цього моделі за ступенем двоконтурності. Наприкінці року з'явився наказ Міністерства авіаційної промисловості про розробку проекту подібного двигуна. Проектування та доведення ДТРД проводилися з широким використанням досягнень вітчизняної науки і техніки, а також закордонного досвіду. Створення Д-18Т потребувало вирішення багатьох науково-технічних проблем у галузі газодинаміки, теплообміну трьохвимірного математичного моделювання, автоматизації проектування та технології виробництва [1, с. 324]. Конструкція Д-18Т була виконана за трьохвальною схемою та обладнана пристроєм реверсійної тяги. Двигун був трьохкаскадний з газодинамічним зв'язком між каскадами. Він складався з 18 модулів, кожен з яких являв собою завершений конструктивно-технологічний вузол. Окремі модулі та їх складові частини могли бути замінені безпосередньо на літаку. Деякі оригінальні рішення, використані в конструкції вузлів та деталей двигуна Д-18Т, були виконані на рівні винаходів і захищені авторськими свідоцтвами СРСР [2, с. 101-102].

Експериментальна обробка дозволила різко скоротити цикл дослідних робіт, тому стендові випробовування двигуна призначили на жовтень 1982 р., а через три місяці чотири Д-18Т вперше зробили можливим зліт Ан-124, що завдяки О. К. Антонову отримав додаткову назву «Руслан» [3, с. 29]. За всіма показниками Ан-124 виявився одним з найдосконаліших літаків світу. Його чотири маршевих двигуни Д-18Т були обладнані системою окремого запуску, а при необхідності існувала можливість одночасного запуску всіх двигунів. За оцінкою генерального конструктора майбутнього АНТК ім. Антонова П. В. Балабуєва, двигун Д-18Т потрібно відносити до кращих у світі, адже його злітна тяга досягала 23 тис. кгс, а за деякими параметрами він навіть перевищував закордонні аналоги [4, с. 231]. Керівництво країни зазначило, що серійний випуск «Руслана», як і його двигунів, значно прискорили зростання виробничого потенціалу країни [5, с. 101].

Таким чином незважаючи на довгий час створення Д-18Т, який тривав з 1966 по 1984 рр., двигун зайняв гідне місце не тільки в радянській авіаційній промисловості, але й отримав визнання на міжнародній арені.

Література:

1. Шустов И. Г. Двигатели 1944-2000: авиационные, ракетные, морские, промышленные. Энциклопедия по двигателям. – М.: АКС-Конверсалт, 2000. 394 с.
2. Богуслаев В. А., Жеманюк П. Д. «Мотор Сич». От поршневых – к газотурбинным. Запорожье: Научно-популярное издание, 2000. 231 с.
3. Иванов И. Пламенное сердце // Наука и техника. 2011. №3. С. 26-33.
4. Виноградов Р. И., Пономарёв А. Н. Развитие самолётов мира. М.: Машиностроение, 1991. 384 с.
5. Коваль Е. Т., Филон Н. Н. Ровесник Октября. Днепропетровск: Промінь, 1986. 119 с.

*Опенько Володимир Васильович,
доцент кафедри академічного
співу та хорового диригування
Київської муніципальної
академії музики ім. Р.М. Глієра
ORCID 0000-0003-3127-0903*

ЗАРОДЖЕННЯ ОПЕРИ: ФЛОРЕНТІЙСЬКА КАМЕРАТА ЯК ФУНДАМЕНТ РОЗВИТКУ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ ТРАДИЦІЙ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5194/>

УДК [37.015.31:7] 68(038)

Анотація. Стаття аналізує розвиток вокально-хорових жанрів, що стали основою для виникнення опери у Флоренції. Опера, як театральний жанр, з'явилася в Італії з метою відродження давньогрецької драми. Її попередниками стали пасторальна драма, придворна інтермедія та мадригальна комедія, що поєднували сольний спів із інструментальним супроводом. Ключовий внесок у розвиток опери зробила Флорентійська камерата, яка акцентувала на першості слова в музиці. Творчість Клаудіо Монтеверді стала переломним моментом, де хор перетворився з коментатора подій на активного учасника дії. Його опера "Коронація Поппеї" відзначена введенням усіх доступних музичних інструментів та елементів увертюри.

Ключові слова: давньогрецька драма, мадригальна комедія, опера, Флорентійська камерата, Клаудіо Монтеверді.

Постановка проблеми. Наприкінці XX – на початку XXI століть змінюється уявлення про старовинну музику. Якщо раніше вона асоціювалася переважно з бароко, то сучасний підхід охоплює період від Середньовіччя до Романтизму. Професійні вокально-хорові колективи прагнуть історично достовірного виконання музики, особливо пізнього Відродження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти становлення опери висвітлені у працях провідних дослідників. Зокрема, Е. Ліпман у "Оперній естетиці" (1992) досліджує історію західної музичної естетики, тоді як Д. Бух у книзі "Чарівні флейти та зачаровані ліси" (1960) аналізує роль оркестру та сценографії у перших оперних виставах. Колективна монографія "Академія образотворчих мистецтв

Болоньї" та довідник Р. Донінгтона "Орнаменти. Словник музики і музикантів" детально розглядають інструменти, що використовувалися в оперному мистецтві того періоду. У дослідженні Н. Назаренко та І. Цебрій "Духовне життя країн Західної Європи в епоху Середньовіччя та раннього Просвітництва" (2021) простежується еволюція оперної музики від англійських "Масок" до Флорентійської камерати. Водночас у праці І. Цебрій "Ідейно-художні напрями в культурному житті країн Західної Європи в добу Середньовіччя" (2008) досліджується вплив ранньої римської опери на подальший розвиток жанру. Крім того, у статті І. Цебрій "Уявлення про гармонію людського життя і космологічні виміри в творчості Антоніо Феррабоско" (2019) розглянуто витoki англійської опери, яка сформувалася під впливом опери-маски. Проте комплексного дослідження передумов і основних тенденцій становлення Болонського університету як центру музичної науки поки що немає.

Виклад основного матеріалу. Зародження опери стало визначною подією в розвитку вокально-хорової музики пізнього Відродження. Витoki цього жанру простежуються ще в античному театрі, де музика і спів супроводжували драматичні вистави. Давньогрецькі трагедії мали важливу ритуальну та естетичну функцію, а використання музичних інструментів (авлоса, ліри, цитри) допомагало передавати емоційні настрої.

Союз музики та театру існував задовго до появи опери. Протягом Середньовіччя та Відродження різні музично-драматичні форми, такі як пастораль, мораліте, соті, літургійні драми, придворний балет і шкільні комедії, поступово заклали фундамент для нового жанру. В Італії відбулося повернення до античних традицій, що сприяло появі опери [1, с. 152].

Слово "*opera*" означає "діяльність, творчість", і цей жанр сформувався як театральне мистецтво, що поєднує музику, драму та сценографію. Перші оперні постановки розвивалися на основі пасторальної драми (*dramma pastorale*), придворної інтермедії (*intermedia*) та мадригальної комедії (*commedia harmonica*) [2, с. 108].

Придворні інтермедії були важливим етапом на шляху до опери. Вони виконувалися між актами драматичних вистав та включали вокальні й інструментальні номери. Розвиток вокального мистецтва, особливо сольного співу в супроводі інструментів, сприяв формуванню нового жанру.

Мадригальна комедія, що виникла у другій половині XVI століття, стала ще одним важливим попередником опери. Вона поєднувала комедійні сценки з багатоголосним виконанням, що наближало її до

музичної драми. Прикладами є "Плітки жінок за пранням" Алессандро Стріджо та "Амфіпарнас" Ораціо Веккі [3, с. 182].

Флорентійська камерата відіграла ключову роль у створенні опери. Група гуманістів і музикантів (Якопо Пері, Джуліо Каччіні, Вінченцо Галілей) прагнула відродити монодійний стиль давньогрецької драми. Вони вважали, що музика повинна підсилювати текст, а не затьмарювати його. Саме ці ідеї призвели до створення вокальної монодії – речитативу [4, с. 18].

Першою оперою вважається "Дафна" Якопо Пері (1597), за нею – "Еврідіка" (1600). Вони характеризуються сольними партіями у супроводі *basso continuo*, що замінило складну поліфонію мадригалу. Завдяки цьому текст став зрозумілішим, а музика – більш виразною [5, с. 241].

Таким чином, зародження опери стало результатом еволюції різних вокально-хорових жанрів. Поєднання поезії, музики та сценічної дії сприяло створенню нового жанру, що швидко завоював популярність.

Опера продовжувала еволюціонувати, збагачуючись новими музичними й драматичними прийомами. Зі створенням цього жанру поєднання різних видів мистецтва набуло нової якості. Вокальна монодія стала ключовою особливістю опери, що дозволяла передавати емоційні відтінки людської мови через спів.

Жан-Жак Руссо описував оперу як синтез мистецтв: поезія впливає на розум, музика – на слух, живопис – на зір, а їхнє поєднання створює сильний емоційний ефект. Співана декламація стала новим засобом виразності, що вимагала супроводу та особливого музичного контексту – так народився оперний оркестр.

У середині XVI століття в Італії розвивалася пасторальна казка, що включала музику, пантоміму та балет. Одним із перших відомих творів цього жанру став "Орфей" Анджело Поліціано (1480), а згодом популярності набула "Амінта" Торквато Тассо (1573) [3, с. 182].

Іншим важливим жанром, що вплинув на оперу, була *інтермедія* – музично-театральна вставка між актами драматичних вистав. Вона стала основою для багатьох елементів оперної постановки, таких як сольні арії, ансамблі та хорові сцени. В інтермедіях використовувалися яскраві декорації, складні сценічні ефекти та багатоголосні хорові номери.

Завдяки цим експериментам у XVI столітті виник стиль, що отримав назву "новий стиль" або *stile rappresentativo*. Він базувався на відмові від поліфонії та на використанні речитативу – манери співу, що імітує мовлення. Учасники Флорентійської камерати ретельно продумували вокальні партії для монологів і діалогів, що привело до появи оперних арій.

У 1589 році у Флоренції відбулася важлива подія – весільні святкування Фердинандо Медічі, для яких композитори створили серію музичних інтермедій. Це був ключовий момент у розвитку музичного театру, що сприяв народженню опери.

Поступово новий жанр поширився по всій Італії. 1600 року Якопо Пері поставив "Еврідіку", яка стала першою повністю збереженою оперою. Її постановка відбулася під час весільної церемонії Марії Медічі та Генріха IV. Опера Пері поєднувала речитативи та хорові сцени, що заклало основу для майбутніх оперних традицій.

У 1601 році Джуліо Каччіні видав власну збірку "Нова музика" (1601), яка містила в собі 12 мадригалів та 10 арій, заклавши основи сольного співу з інструментальним супроводом. А вже у 1602 – власну версію "Еврідіки", зробивши її більш мелодійною та драматичною.

Окрему роль у формуванні опери відіграла комедія дель арте (*commedia dell'arte*). Цей жанр був заснований на імпровізації та використовував маски, комедійні діалоги та музичні номери. Його вплив особливо помітний у комічних операх XVII–XVIII століть.

Таким чином, розвиток опери в XVI–XVII століттях став результатом взаємодії різних жанрів: від придворної інтермедії до мадригальної комедії та комедії дель арте. Завдяки цим експериментам народився новий музичний театр, що швидко завоював популярність в Європі.

Опера як жанр швидко набув популярності завдяки розвитку оркестру, хорових сцен і сольних партій. Особливий внесок у вдосконалення опери зробив Клаудіо Монтеверді. Його творчість стала переломним моментом, що визначив майбутнє жанру.

Клаудіо Монтеверді та його внесок. У 1607 році у Мантуї була поставлена опера "Orfeo" – перший великий твір, що поєднував новий стиль вокального виконання, розширену оркестровку та глибоку драматичність. Монтеверді активно використовував інструментальні ефекти, хорові сцени та дуети. Його нововведення включали:

- активне використання оркестру в розвитку сюжету;
- надання хору ролі учасника подій, а не лише коментатора;
- використання різноманітних музичних інструментів для посилення емоційної виразності.

У 1643 році ним була створена "Коронація Поппеї", що заклала основи драматичної опери. Вперше в історії музичного театру сюжет був зосереджений не лише на міфології, а й на реальних історичних подіях. Цей твір також відзначився введенням увертюри та оркестрових

інтермедій, що пізніше стали обов'язковими для оперних постановок [6, с. 79].

Після епохи Клаудіо Монтеверді опера почала швидко поширюватись по Європі. Наприклад, Венеція стала одним з найважливіших центрів розвитку опери. У 1637 році там відкрився перший публічний оперний театр – Театр Сан-Кассіано (Teatro San Cassiano), що зробило оперу доступною не лише для аристократії, а й для широкої публіки. Це призвело до появи нових тенденцій у жанрі, таких як:

- Розширення драматичних конфліктів.
- Ускладнення оркестрових партій.
- Поява більш мелодійних і емоційно насичених арій.

У той же час, в інших містах Італії та Європи, наприклад у Римі, опера набула релігійного характеру – так з'явилася ораторія (*oratorio*). Першим великим твором цього жанру стала ораторія "Уявлення про душу і тіло" Еміліо де Кавальєрі (1600), яка поєднала в собі драматичні сцени з духовним змістом [7, с. 53].

Висновки. Формування опери стало результатом поступової еволюції вокально-хорових жанрів та пошуку нових засобів музичної виразності. Пасторальна драма, мадригальна комедія та придворна інтермедія зробили значний внесок у створення цього жанру. Завдяки поєднанню музики, тексту та сценічної дії опера набула власної драматичної структури, що дозволило їй розвиватися і поширюватися по всій Італії, а згодом і в інших європейських країнах. Цей синтез мистецтв став основою для подальшого розквіту оперного жанру у XVIII-XIX століттях.

Література:

1. Назаренко Н. В., Цебрій І. В. Духовне життя країн Західної Європи в епоху Середньовіччя та раннього Просвітництва : монографія. Старобільськ – Полтава : Формат+, 2021. 206 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tsebrii_Iryna/Dukhovne_zhyttia_krain_Zakhidnoi_Yevropy_v_epokhu_Serednovichchia_ta_rannoho_Prosvitnytstva/.
2. Цебрій І. В. Ідейно-художні напрями в культурному житті країн Західної Європи в добу Середньовіччя : посібник для студентів історичних факультетів та вчителів історії. Полтава : ПДПУ, 2008. 138 с. URL: <http://surl.li/aeaizu>.
3. Цебрій І. В. Уявлення про гармонію людського життя і космологічні виміри в творчості Антоніо Феррабоско. Філософські обрії. 2019. № 41. С. 185-194. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-1443.2019.41.172999>.

4. Accademia di Belle Arti di Bologna. Dizionario di musica e musicisti di New Grove. L., N.Y., 2001. 306 p.
5. David, J. Flauti magici e foreste incantate: il soprannaturale nel teatro musicale del Settecento. Torino : Einaudi, 2008. 348 p.
6. Donington, Robert. Ornaments. Grove's Dictionary of Music and Musicians. Quinta edizione di Eric Blom, Vol. VI. New York : St. Martin's Press, 1960. 128 p.
7. Lippman, E. A. Estetica operistica. Una storia dell'estetica musicale occidentale. Torino : Einaudi, 1992. 88 p.

*Погорельчук Денис Володимирович,
аспірант, Харківська державна
академія дизайну та мистецтв*

*Науковий керівник:
Трегуб Наталія Євгеніївна,
кандидат архітектури,
доцент, Харківська державна
академія дизайну та мистецтв*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМОТВОРЕННЯ У ДИЗАЙНІ НЕЙРОКОМП'ЮТЕРНИХ ІНТЕРФЕЙСІВ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5197/>

Формотворення у дизайні нейрокомп'ютерних інтерфейсів (НКІ) є надзвичайно актуальною темою в умовах стрімкого розвитку технологій, що базуються на штучному інтелекті та машинному навчанні. НКІ, які дозволяють безпосередню взаємодію між людським мозком і комп'ютером, відкривають нові горизонти для дизайну інтерфейсів, що потребують особливої уваги до естетики, функціональності та психологічних аспектів сприйняття. Важливість дизайну в цій сфері полягає не лише в естетичному оформленні, але й у забезпеченні комфортної та інтуїтивно зрозумілої взаємодії користувача з технологією.

Одним із ключових аспектів формотворення в дизайні НКІ є вплив штучного інтелекту на розробку інтерфейсів. Дослідження показують, що використання AI може значно покращити користувацький досвід, адаптуючи інтерфейси під індивідуальні потреби користувачів [1]. Наприклад, алгоритми машинного навчання здатні аналізувати поведінку користувачів та пропонувати персоналізовані рішення, що підвищує ефективність взаємодії. Це особливо важливо в контексті НКІ, де точність

і швидкість реакції на команди користувача можуть бути критичними для успішного виконання завдань.

Крім того, дизайн-мислення, як методологія, що акцентує увагу на потребах користувачів, стає важливим інструментом у формуванні інтерфейсів НКІ. Дизайн-мислення передбачає глибоке розуміння користувача, його потреб і контексту використання технології, що дозволяє створювати інтерфейси, які не лише функціональні, але й емоційно привабливі. Це підходить для НКІ, оскільки користувачі можуть мати різні рівні підготовки та досвіду, що вимагає від дизайнерів гнучкості та креативності у підходах до формотворення.

Важливим елементом формотворення в дизайні НКІ є також використання візуальних елементів, які допомагають користувачам швидше сприймати інформацію. Сучасні технології дозволяють інтегрувати інтерактивні елементи, які не лише покращують візуальне сприйняття, але й сприяють активному залученню користувачів у процес взаємодії з інтерфейсом, що адаптується під потреби користувача, може значно підвищити ефективність навчання та використання НКІ, забезпечуючи легкість у сприйнятті складних даних.

Аналіз тенденцій у дизайні мобільних додатків також може бути корисним у контексті НКІ. Сучасні тренди, такі як мінімалістичний дизайн та використання нейтральних кольорів, можуть бути адаптовані для створення інтерфейсів, які не відволікають користувача від основних завдань [2]. Це особливо важливо в НКІ, де надмірна інформація або складні елементи дизайну можуть заважати ефективній взаємодії.

Психологічні аспекти дизайну також відіграють важливу роль у формуванні НКІ. Дослідження показують, що емоційний стан користувача може суттєво впливати на його взаємодію з технологією. Тому важливо враховувати, як різні елементи дизайну можуть викликати певні емоції та сприйняття у користувачів. Це може включати вибір кольорів, форм та текстур, які можуть позитивно впливати на настрій і зосередженість користувача.

Крім того, адаптація чисельних методів до програмної реалізації НКІ може значно підвищити якість дизайну. Використання статистичних методів для аналізу даних користувачів дозволяє дизайнерам краще розуміти, які елементи інтерфейсу працюють, а які потребують вдосконалення [3]. Це дозволяє створювати більш ефективні та зручні інтерфейси, що відповідають реальним потребам користувачів.

Важливим аспектом є також екологічність дизайну, що стає все більш актуальним у сучасному світі. Використання екологічно чистих матеріалів та технологій у розробці НКІ може не лише зменшити негативний вплив на навколишнє середовище, але й підвищити привабливість продукту для свідомих споживачів. Це може стати

важливим конкурентним перевагою на ринку, де екологічні аспекти стають все більш важливими для споживачів.

У контексті НКІ також слід звернути увагу на використання віртуальної та доповненої реальності. Ці технології відкривають нові можливості для формування інтерфейсів, які можуть забезпечити більш інтерактивний та захоплюючий досвід користування [4]. Наприклад, використання AR може дозволити користувачам взаємодіяти з даними у тривимірному просторі, що може значно покращити розуміння складних інформаційних структур.

Важливо також враховувати культурні та соціальні аспекти формотворення в дизайні НКІ. Дизайн може виступати засобом поширення національних та етнічних традицій, що може бути особливо важливим у контексті глобалізації [5]. Це може включати використання символіки, кольорів та форм, які мають значення для певних культур, що може підвищити ідентифікацію користувачів з продуктом.

Таким чином, формотворення у дизайні нейрокомп'ютерних інтерфейсів є складним і багатогранним процесом, що вимагає інтеграції різних підходів і технологій. Від штучного інтелекту до психологічних аспектів сприйняття, від екологічності до культурних традицій – усі ці фактори грають важливу роль у створенні ефективних, зручних і естетично привабливих інтерфейсів. Успішний дизайн НКІ не лише покращує користувацький досвід, але й сприяє розвитку технологій, які можуть змінити наше сприйняття взаємодії з комп'ютерами та інформацією.

Література:

1. Podlevskyi S., Tarko A. The influence of artificial intelligence on the design of interfaces. *Humanities science current issues*. 2023. Vol. 2, no. 69. P. 103-107.
2. Аналіз тенденцій та трендів у дизайні інтерфейсів сучасних мобільних додатків / С. І. Пустюльга та ін. *Art and design*. 2024. № 4. С. 135-148.
3. Мохнаткіна Т. Є., Царева О. С. Адаптація чисельних методів до програмної реалізації прикладних та інженерних задач в сфері UX/UI дизайну. *Methods and devices of quality control*. 2023. № 1 (50). С. 72-80.
4. Пелех О. Р., Сенів М. М. Проблеми застосування віртуальної та доповненої реальностей у повсякденній діяльності. *Scientific Bulletin of UNFU*. 2024. Т. 34, № 5. С. 90-96.
5. Рихліцька О., Тормахова А. Дизайн у контексті сучасного культурного розвитку. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку (напрямок: мистецтвознавство)*. 2023. № 44. С. 232-237.

*Яланський Андрій Вікторович,
професор кафедри живопису
та композиції, Національна
академія образотворчого
мистецтва і архітектури
ORCID: 0000-0001-7771-4309*

*Соловей Олесь Васильович,
доцент кафедри живопису
та композиції, Національна
академія образотворчого
мистецтва і архітектури
ORCID: 0000-0003-1451-7118*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО МИСТЕЦЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: АДАПТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ДОКТОРІВ МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5188/>

Сучасні аспірантські освітньо-творчі програми з образотворчого мистецтва вимагають ефективних моделей дослідження, які поєднують творчий процес та академічну аналітику. В Україні відсутня усталена система оцінювання мистецьких досліджень на рівні докторських програм, що ставить перед академічною спільнотою завдання адаптації міжнародного досвіду та розробки власних методологічних підходів. У світовій практиці сформувалося кілька підходів, що забезпечують таку інтеграцію.

Метою дослідження є здійснення огляду основних методологій аспірантських мистецьких досліджень, оцінка їхньої відповідності освітньо-творчим програмам та обґрунтування вибору найбільш ефективної моделі.

2. ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ МЕТОДОЛОГІЙ ТА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ЩО ЇХ ВИКОРИСТОВУЮТЬ

Practice-Based Research (PBR) – Практико-орієнтоване дослідження

Цей підхід застосовується у дослідженнях, де процес створення мистецького твору є засобом розширення знань та відкриття нових теоретичних чи практичних аспектів художньої практики.

Основна ідея: нове знання проявляється безпосередньо в мистецькому результаті, а не лише в теоретичному аналізі.

Приклад: Художник створює серію живописних композицій, досліджуючи взаємодію кольору, текстури та матеріалів у процесі їхнього нашарування. Завдяки цьому експерименту розширюється розуміння можливостей живописної техніки та її впливу на глядацьке сприйняття, що сприяє генерації нових підходів у художній практиці.. Процес створення цих творів дозволяє виявити нові закономірності у взаємодії кольору, текстури та простору, що стає основою для розширення знань про можливості матеріалів у мистецтві.

Де застосовується?

Royal College of Art (Велика Британія) – <https://www.rca.ac.uk/>

University of the Arts Helsinki (Фінляндія) – <https://www.uniarts.fi/>

Akademie der Bildenden Künste München (Німеччина) – <https://www.adbk.de/>

Practice-Led Research (PLR) – Дослідження, кероване практикою

Цей підхід зосереджується на аналізі творчого процесу та його впливі на формування дослідницьких питань. PLR має багато спільного з PBR, але головна відмінність полягає в тому, що нове знання не обов'язково виражається у завершеному мистецькому творі.

Основна ідея: наукове питання формується через саму мистецьку діяльність, а не є попередньо визначеним.

Приклад: Живописець експериментує з текстурами, документуючи, як фізичні зміни поверхні впливають на сприйняття форми.

Де застосовується?

University of the Arts London (Велика Британія) – <https://www.arts.ac.uk/>

University of Melbourne (Австралія) – <https://www.unimelb.edu.au/>

Aalto University (Фінляндія) – <https://www.aalto.fi/en>

Research-Creation – Дослідження через створення мистецтва

Цей підхід передбачає рівноправність художньої практики та академічного дослідження.

Основна ідея: дослідження поєднує мистецьку практику, академічний аналіз та можливість міждисциплінарних перетинів.

Приклад: Відео-художник створює мультимедійний проект, що досліджує тему пам'яті через взаємодію аналогового та цифрового відео.

Де застосовується?

Université du Québec à Montréal (UQAM) (Канада) – <https://uqam.ca/>

Concordia University (Канада) – <https://www.concordia.ca/>

York University (Канада) – <https://www.yorku.ca/>

Studio-Based Research (SBR) – Студійно-орієнтоване дослідження

Основна ідея: дослідження базується на роботі в майстерні чи студії, де художник випробовує нові техніки або матеріали.

Приклад: Скульптор експериментує з екологічними матеріалами, досліджуючи їхню стійкість у часі та вплив на середовище.

Де застосовується?

École Nationale Supérieure des Beaux-Arts (Франція) – <https://www.beauxartsparis.fr/>

Glasgow School of Art (Велика Британія) – <https://www.gsa.ac.uk/>

Performance as Research (PaR) – Перформанс як дослідження

Основна ідея: перформанс використовується як метод дослідження, що дозволяє вивчати культурні, соціальні чи навіть політичні аспекти через взаємодію з аудиторією.

Приклад: Композитор-дослідник експериментує з імпровізаційними методами в оркестровій музиці, щоб зрозуміти, як зміна структури впливає на колективне виконання.

Де застосовується?

Royal Central School of Speech and Drama (Велика Британія) <https://www.cssd.ac.uk/>

University of California, Los Angeles (UCLA) (США) – <https://www.ucla.edu/>

Media-Based Research (MBR) – Дослідження, орієнтоване на медіа

Основна ідея: дослідження зосереджується на впливі нових технологій на мистецьку практику та її сприйняття.

Приклад: Дослідник аналізує, як штучний інтелект може модифікувати процес живопису, створюючи адаптивні алгоритми для генеративного мистецтва.

Де застосовується?

MIT Media Lab (США) – <https://www.media.mit.edu/>

ZKM | Center for Art and Media (Німеччина) – <https://zkm.de/>

Critical Practice Research (CPR) – Критично-практичне дослідження

Основна ідея: мистецтво використовується як форма критичного осмислення суспільних проблем.

Приклад: Художник-активіст створює серію графіті у міському просторі, досліджуючи реакцію суспільства на візуальні маніпуляції у рекламі.

Де застосовується?

Goldsmiths, University of London (Велика Британія) – <https://www.gold.ac.uk/>

The New School, Parsons (США) – <https://www.newschool.edu/parsons/>

3. ПОРІВНЯННЯ МЕТОДОЛОГІЙ

Підхід	Основний фокус	Чи є мистецький твір обов'язковим?	Найкраще підходить для...	Перспективність для України
Practice-Based Research (PBR)	Практика як спосіб отримання знання	Так	Традиційні мистецькі дослідження	Висока – відповідає існуючим підходам у мистецькій освіті
Practice-Led Research (PLR)	Аналіз творчого процесу	Не завжди	Рефлексія художньої діяльності	Середня – підходить для рефлексії творчого процесу, але не передбачає обов'язкового мистецького твору
Research-Creation	Поєднання науки та мистецтва	Так	Інтердисциплінарні дослідження	Висока – перспективна для інтеграції між дисциплінами
Studio-Based Research (SBR)	Експерименти у студії	Так	Робота з матеріалами, техніками	Середня – залежить від матеріально-технічної бази
Performance as Research (PaR)	Дослідження через перформанс	Так	Театр, музика, танець, а також перформативні практики в інших видах мистецтва.	Середня – потребує розвитку інституційної підтримки
Media-Based Research (MBR)	Вплив технологій на мистецтво	Так	Цифрове мистецтво, VR, кіно	Висока – перспективна для цифрового мистецтва, VR і кіно
Critical Practice Research (CPR)	Політичні та соціальні аспекти	Не обов'язково	Соціально-ангажоване мистецтво, критика інституційних структур, культурна політика.	Середня – ефективна для соціально-критичних мистецьких проєктів та аналізу культурної політики.

4. ОБРАНІ ПІДХОДИ ДЛЯ ОСВІТНЬО-ТВОРЧИХ ПРОГРАМ

З огляду на специфіку аспірантських програм у сфері образотворчого та візуального мистецтва, найбільш перспективними на наш погляд є:

Practice-Based Research (PBR) – якщо дослідження фокусується на створенні мистецького твору як носія нового знання.

Research-Creation – якщо метою є інтеграція художнього твору та академічного аналізу на рівних умовах.

Studio-Based Research (SBR) – якщо фокус дослідження лежить у площині матеріалів, технологій та експериментального процесу.

Media-Based Research (MBR) – якщо дослідження зосереджене на взаємодії мистецтва та нових технологій (VR, AR, цифрове мистецтво, алгоритмічне мистецтво). Попри технічні виклики, цей підхід є стратегічно важливим для розвитку цифрового мистецтва в Україні, а його впровадження може здійснюватися поступово через співпрацю з медіа-спеціалістами.

Всі ці підходи мають високий дослідницький потенціал, забезпечують найвищий рівень академічної інтеграції мистецької практики та теоретичного аналізу, що робить їх оптимальними для міждисциплінарних мистецьких досліджень.

5. ВИСНОВКИ

Аналіз міжнародного досвіду показав, що:

Practice-Based Research (PBR) активно застосовується у Великій Британії та Фінляндії й орієнтоване на відкриття нового мистецького знання через сам твір;

Research-Creation (RC) є найпоширенішим підходом у Канаді, особливо у франкомовних академічних колах Квебеку, і передбачає інтеграцію художнього твору та академічного аналізу на рівних умовах;

Studio-Based Research (SBR) залишається основним методом у класичних європейських мистецьких академіях, зосереджуючись на матеріалах, технологіях та експериментальному процесі;

Media-Based Research (MBR) формується як інноваційний напрям, що досліджує взаємодію мистецтва та нових технологій (VR, AR, цифрове мистецтво, алгоритмічне мистецтво).

Впровадження цих методологій дозволяє поєднувати творчість із науковою рефлексією, що відповідає сучасним вимогам мистецької освіти.

В Україні методологічний підхід до мистецьких досліджень на рівні докторів мистецтва ще перебуває на етапі формування. Відсутність усталеної системи оцінювання таких досліджень та недостатня інтеграція міжнародного досвіду створюють виклики для розвитку цієї академічної сфери.

6. РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Адаптація міжнародного досвіду

Визначити найбільш ефективні методології для освітньо-творчих програм в Україні, адаптуючи міжнародні підходи до особливостей національної академічної системи.

2. Розробка критеріїв оцінювання

Створити чіткі методологічні рекомендації та критерії оцінювання мистецьких досліджень на основі аналізу підходів PBR, MBR, RC та SBR.

Це дозволить забезпечити баланс між творчою автономією та академічними вимогами. Важливо залучити до цього процесу не тільки експертів із мистецьких вишів, наукових установ, профільних державних органів (МОН України, НАМ України), а і відомих митців, які працюють в царині сучасного мистецтва.

3. Міждисциплінарний підхід

Інтегрувати мистецькі дослідження з технологіями, кураторськими практиками, соціальними та гуманітарними науками для розширення їхнього наукового та практичного потенціалу.

4. Сприяння академічній мобільності

Розширювати міжнародну співпрацю через: програми подвійних дипломів; спільні дослідницькі проєкти та стажування; участь українських аспірантів у міжнародних резиденціях та грантових програмах.

5. Формування національної стратегії розвитку мистецьких досліджень

Розробка довгострокової стратегії розвитку аспірантури в мистецтві з урахуванням світових тенденцій.

Для цього необхідно: створити робочу групу з представників мистецьких академій, дослідницьких центрів; визначити механізми фінансування та підтримки мистецьких DFA або PhD in Art-програм; сприяти впровадженню інноваційних форматів мистецьких досліджень.

6. Фахове обговорення оптимальної методології

Організувати відкритий діалог між академічною спільнотою, мистецькими інституціями та практиками для вироблення узгодженої концепції мистецької аспірантури в Україні.

Цей аналіз може стати основою для модернізації мистецької аспірантури в Україні, наблизивши її до світових стандартів. Важливо забезпечити відкритий міждисциплінарний діалог та інтеграцію сучасних методологій, що сприятиме конкурентоспроможності українських докторів мистецтва на міжнародному рівні.

Академічні джерела:

1. Боргдорфф Г. *Конфлікт факультетів: перспективи художнього дослідження та академії*. Лейден: Leiden University Press, 2012. 336 с. URL: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/32887> (дата звернення: 21.02.2025).
2. Чепмен О., Сочук К. *Research-creation: Intervention, analysis and 'family resemblances'* // *Canadian Journal of Communication*. 2012. Т. 37, № 1. С. 5-26. URL: <https://tinyurl.com/y27zp7dr> (дата звернення: 21.02.2025).
3. Барретт Е., Болт Б. (ред.). *Практика як дослідження: підходи до дослідження в творчих мистецтвах*. Лондон: I.B. Tauris, 2007. 224 с.

4. Кенді Л., Едмондс Е. *Творчі рефлексивні практики: Дослідження через створення та практику*. Лондон; Нью-Йорк: Routledge, 2018. 320 с.
5. Сміт Х., Дін Р. Т. (ред.). *Дослідження, кероване практикою, дослідження, кероване мистецтвом*. Единбург: Edinburgh University Press, 2009. 304 с.
6. Нельсон Р. *Практика як дослідження в мистецтвах: принципи, протоколи, педагогіка, опір*. Лондон: Palgrave Macmillan, 2013. 256 с.

Онлайн-ресурси та платформи для мистецьких досліджень

1. Research Catalogue – A European platform for artistic research. URL: <https://www.researchcatalogue.net/>
2. Society for Artistic Research (SAR) – Journal for Artistic Research (JAR). URL: <https://www.jar-online.net/>
3. University of the Arts London – Practice-Based Research Guidelines. URL: <https://www.arts.ac.uk/>

Заклади вищої освіти, що працюють з мистецькими дослідженнями

1. Royal College of Art (RCA). <https://www.rca.ac.uk/>
2. University of the Arts Helsinki. <https://www.uniarts.fi/>
3. Akademie der Bildenden Künste München. <https://www.adbk.de/>
4. University of the Arts London (UAL). <https://www.arts.ac.uk/>
5. University of Melbourne. <https://www.unimelb.edu.au/>
6. Aalto University. <https://www.aalto.fi/en>
7. Université du Québec à Montréal (UQAM). <https://uqam.ca/>
8. Concordia University. <https://www.concordia.ca/>
9. York University. <https://www.yorku.ca/>
10. École Nationale Supérieure des Beaux-Arts. <https://www.beauxartsparis.fr/>
11. Glasgow School of Art. <https://www.gsa.ac.uk/>
12. Royal Central School of Speech and Drama. <https://www.cssd.ac.uk/>
13. University of California, Los Angeles (UCLA). <https://www.ucla.edu/>
14. MIT Media Lab. <https://www.media.mit.edu/>
15. ZKM | Center for Art and Media. <https://zkm.de/>
16. Goldsmiths, University of London. <https://www.gold.ac.uk/>
17. The New School, Parsons. <https://www.newschool.edu/parsons/>

*Lada Berdnyk,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department
of Translation Dnipro University
of Technology, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2934-2381*

SELF-DIRECTED LEARNING AND DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING

Internet address of the article on web-site:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5187/>

The problem of improving the quality of training specialists in translation at higher educational establishments remains relevant at the modern stage [1; 2]. The effectiveness of training students in translation departments in the age of the information boom with unlimited possibilities of Internet resources and e-technologies directly depends on the degree of their readiness to independently acquire, systematize and update knowledge through self-motivation, self-education and self-assessment, on their critical thinking and cognitive activity developed and encouraged in the life-long learning process. Students' motivation and ability to implement the acquired foreign language knowledge in translation practice positively affect the pace, depth and intensity of mastering the professionally oriented study subjects [1]. The learners striving for unbiased assessment of the knowledge acquired for sure will differentiate between sound and unsound knowledge of the foreign language and, hence, they self-control the amount of automated systems assistance involved in completing the assignments related to translational practice or writing essays in the foreign language and undoubtedly aspire to avoid plagiarism to get honestly deserved marks.

Meanwhile, the manifold degree of educational motivation indicates an instability in the level of student's interest to study due to temporary engagement in part-time jobs or just playing truant, the lack of timely formed and developed habits to acquire the knowledge independently in the self-guided process, inconsistency of self-control skills, as well as an inadequate understanding of the speciality scope and thus, the tendency to unconditionally and irresponsibly rely on AI aids.

The use of active learning methods, in particular, the involvement of students in dynamic peer research projects and activities in the foreign language, not only enhances educational motivation but also contributes to its

rise to a qualitatively new level. Research teaching methods contribute to developing mental activity and cognitive perception with associated lingual abilities acquired and mastered simultaneously. The searching nature of science and research activities forces students to constantly improve their ability to navigate foreign language information space and stimulates the desire to learn the language. An independent process of searching for interdisciplinary knowledge [1], critical understanding and structuring the information in preparation for speeches at internal and external conferences or seminars with a preliminary mandatory check for avoidance of AI text patterns and plagiarism in their academic writings, proofreading, self-editing and follow-up publishing their articles or surveys in journals issued in foreign languages, public defence of projects, of case studies or course and diploma papers with the obligatory presentation of the research outcomes in computer slide shows – all these, far and away help students master common forms of sharing the acquired knowledge in the foreign language with the peers and with a mature audience which is the key to timely encouragement aimed at adaptation and gradual preparation for their individual responsibility and continuous form of self-assessment (as for self-prepared vs AI aided writings, for example) in life-long learning process, the quality of which with the capability to easily communicate in the foreign language in public significantly impacts on their professional perspectives and self-esteem.

To conclude, students will get the most from every learning moment if the process is enhanced through continuous peer feedback and self-assessment. These two constituents significantly contribute to student responsibility development as an academic integrity tool [2]. Ensuring the conditions for the cyclical development and hierarchy of cognitive motives, in particular, expanding the horizons of research activities, actively involving students in solving professional problems and participating in creative competitions in foreign languages from their very first days in the higher educational establishment is a guarantee of their non-stop interest in the educational process and readiness to honestly, without cheating or plagiarizing, widen their cognitive horizons and expert skills undoubtedly satisfying future demand for professional translators and interpreters whose reputation shines.

References:

1. Berdnyk, L. Interdisciplinary Collaboration for Teaching Technical Translation and Professionally Oriented Foreign Language in Institutions of Higher Education. *Language Teaching at Higher Education Institutions at the Modern Stage. Interdisciplinary Connections: Abstracts of the XXV International Scientific and Practical Conference* (Kharkiv, June 1-2, 2023). [Electronic resource]. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University,

2023. P. 11-14. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/17820> (Last accessed: 20.02.25)

2. Nesterova, O., Nakaznyi, M., Berdnyk, L., Sorokina, N., Cherkashchenko, O., & Medvedovskaya, T. Responsibility development as academic integrity tool for translation and public administration students. *Cypriot Journal of Educational Sciences*. 2019. 14 (3). P. 436-444. <https://doi.org/10.18844/cjes.v14i3.4289> (Last accessed: 20.02.25)

Oleksandr Krutin,
Senior Teacher of English,
National Aerospace University
(“KhAI”), Kharkiv, Ukraine

FEEDBACK AS A METHOD OF ACTIVATING AND INTENSIFYING LEARNING ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF COMPETENCE- BASED FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Internet address of the article on web-site:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5189/>

The purpose of this paper is to show the importance of feedback in distance learning and ways to improve it. The term "feedback" [1, p. 47] means a response or an appropriate reaction to a certain action. Feedback plays a key role in learning and affects its results. Especially when it comes to the distance format, which is becoming more and more popular every year [5, p. 39].

Distance learning has a major drawback – limited interaction between the student and the tutor. There is a lack of "live" communication [3, p. 89]. Students study theoretical material and do exercises on their own. For example, if something is not clear to them, they cannot ask a question and get an answer immediately. In the process of such learning, questions to the teacher begin to accumulate. At a certain point, due to a lack of information, a student may develop a misunderstanding or complete lack of understanding of the material [4, p. 120]. As a result, the person does not achieve the main goal

Effective feedback acts as a countermeasure to the decline in the quality of education in distance learning. It is impossible to improve and make great progress in the learning process when a person does not understand whether they are moving in the right direction [3, p. 234]. Comprehension quizzes and detailed, objective feedback help to solve this problem. The student gains confidence in his or her actions, an understanding of why he or she is studying the material, and increased motivation to learn.

Depending on the specifics and objectives of the training, the appropriate format for feedback should be chosen. In a personal meeting, feedback is

provided in an oral conversation. For a long video format, we recommend creating a video conference, for example, in Zoom [2, p. 68].

Constructive feedback includes answers to three main questions: 1. How am I doing? Shows the current level of student performance and what mistakes he/she makes. 2. How do I get to the result? Gives an understanding of the direction in which a person needs to move. 3. What do I need to work on? At the same time, feedback has an evaluative component, regardless of whether it is given with a grade or not.

Feedback is a powerful incentive for self-development. So, the purpose of feedback is to adjust the actions of students so that they achieve the goal as best as possible. Or to confirm the correctness of actions.

Feedback helps students to track their progress, plan future achievements, and feel a sense of satisfaction with the work they have done. The teacher can have a significant positive impact on the student's work through such measures as constructive criticism, necessary support and feedback.

Conclusions.

Evidence supports the benefits of effective feedback for students, including a marked impact on student development and learning.

Good quality feedback is crucial for effective teaching and learning.

Effective feedback helps to counteract the decline in the quality of education in distance learning and promotes student engagement and self-regulation.

Given the strong evidence, educators are encouraged to implement effective feedback practices.

References.

1. Hattie, J & Timperley, H, 2007, 'The Power of Feedback', Review of educational Research vol. 77, no. 1, pp 81-112.
2. Parr, J & Timperley, H, 2010, 'Feedback to writing, assessment for teaching and learning and student progress', Science Direct, vol. 15, no. 2, pp. 68-85.
3. Van den Bergh, L, Ros, A & Beijaard, D, 2013, 'Teacher feedback during active learning: Current practices in primary schools', British Journal of Educational Psychology, vol 83, no. 2, pp 341-362.
4. Cavanaugh, A.J. & Song, L. (2014). Audio feedback versus written feedback: Instructors' and students' perspectives. *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching*, 10(1), 122-138.
5. Desrochers, C. G., Zell, D., & Torosyan, R. Provided meaningful feedback on students' academic performance. The IDEA Center pp 81-102.

*Бондарчук Катерина Сергіївна,
доцент кафедри українознавства
та загальної мовної підготовки,
Національний університет
«Запорізька політехніка», Україна
ORCID: 0009-0008-0363-9746*

МОВНІ ХИБИ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ В УМОВАХ ДВОМОВНОСТІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5198/>

Питання мовної відповідності наукових текстів українському правопису посідає важливе місце в науковій комунікації. Ця проблема є предметом досліджень багатьох науковців (Л. Полюга, Я. Гумницький М. Кукляк, О. Лозинський, Б. Рицар та ін.), результатом чого стали словники з різних галузей знань, пропозиції щодо стандартизації термінології, обґрунтування надання переваги тим чи іншим лексемам. Аналізуючи наукові тексти, можна констатувати наявність у деяких із них основних мовних огріхів: порушення літературних мовних норм, засмічення текстів безпідставними запозиченнями, найчастіше з російської та англійської мов; уживання спеціальної та загальної лексики з порушенням питомої семантики; порушення таких граматичних норм, як категорія роду, уживання прийменників, дієприкметників тощо [1, с. 5]. Особливо часто мовні невідповідності мають місце в різноманітних статтях, методичних розробках, навіть у словниках, виданих на території, де превалює двомовність.

У наукових текстах виявлено не властиві українській мові терміни-активні дієприкметники, запозичені не безпосередньо з оригіналу, а через російську мову, як-от: *запам'ятовуючий, записуючий пристрій*, хоча за допомогою елементів українського словотвору виправданими є утворені терміни-іменники *запам'ятовувач, записувач*. Кальками є назви професій (*робочий, служачий*), на позначення яких в українській мові вживають форми іменників *робітник, службовець*. Замість слова *науковий* функціонує лексема *вчений* у сполуках *вчений секретар, вчена рада*, так само як *вчене звання* поруч із правильно вжитим словосполученням *науковий ступінь*. Недоречним є слово *співробітники*, що означає *співпрацювати*, замість якого слід уживати *наукові працівники* або просто *науковці*, бо вони можуть і не співпрацювати одне з одним.

Під впливом російської мови в українській термінології з'явилося явище псевдосинонімії, тобто помилки у вживанні українських термінів, що стосуються різних понять. Наприклад, доволі часто неправильно вживають *постійний* (тривалий) і *сталий* (незмінний); *скінченний* (що має

границю) плутають з *кінцевим* (що стосується кінця), а *нескінченний* (що не має границі або кінця) – з *безмежним* та *необмеженим* (що немає межі). Часто не розрізняють *оточення* (найближчі сусіди) та *довкілля* (навколишнє середовище). Щодо стилістики сучасної української мови, то варто звернути увагу на вживання таких конструкцій, як *уявляє собою*, *являє собою*, *представляє собою*, які є невдалою калькою, хоч нормативним є слово *становить*. Варто уникати й таких словосполучень, як *таким чином*, не в однаковій мірі, *знаходиться*, *робота основана* тощо замість зокрема, *отже*, *неоднаково*, *робота базується* (*ґрунтується*) та ін.

Часто неправильно вживають прийменники *по-* та *при-*: документація *по* застосуванню (треба *щодо* застосування); *при* температурі (за *температури*), *при* використанні (під час *використання*). Не завжди розуміють семантичну різницю між словами *маю*, *мушу*; повсякчасно вживають *необхідний* у значенні *конче потрібний*; не завжди доречно вжиті слова *оскільки*, *остільки* тощо.

Отже, наукові тексти часто рясніють мовними невправностями, що є наслідком впливу двомовності на деяких територіях України. Це спонукає до очищення наукової мови, відновлення та повернення органічних для української мови словотвірних типів і доречного використання розмаїття фахових термінів.

Література:

1. Вакуленко М. О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії. Київ, 2009. 69 с.

**Гуз Олена Петрівна,
старший викладач,
Волинський національний
університет імені Лесі Українки
ORCID: 0000-0002-2058-1477**

ДІАЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ЗАСІБ ВИВЧЕННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5182/>

Як відомо, усне мовлення реалізується у двох формах: діалогічній і монологічній. Роль вивчення діалогічної форми мови є дуже важливою, тому що діалог вважається найбільш природнім проявом мовленнєвої активності. при якій відбувається безпосередній обмін висловлюваннями

між двома чи кількома особами. Саме діалог є одним із головних засобів розвитку та формування навичок говоріння під час вивчення іноземних мов, зокрема, французької.

Діалог – це особлива форма мовленнєвої поведінки, яка характеризується обміном репліками між його співрозмовниками, які об'єднані семантично, структурно, інтонаційно. Репліка може бути представлена лише одним словом, словосполученням, реченням або кількома реченнями. Вміння складати та реплікувати в діалозі є базою для подальшого опанування діалогічним мовленням як основним засобом спілкування в іноземній мові. Діалогічне мовлення є однією з форм мови, за якої здійснюється безпосередня комунікація та обмін інформацією між співбесідниками.

Діалогічне мовлення – це процес взаємодії двох або більше осіб з метою отримання інформації, обміну думками, спонукання до дії, висловлення пропозиції, прохання, переконання, у якому активний процес продукування мовлення чергується з пасивним – періодом слухання й аналізу отриманої інформації. В основі будь-якого діалогу лежать різні висловлювання, комбінування яких складає його сутність. Діалогічне мовлення характеризується певними комунікативними, психологічними і лінгвістичними особливостями. Діалог як продукт скоординованої усномовленнєвої діяльності двох (трьох і більше) співрозмовників – це зв'язний текст, якому притаманні усі основні характеристики надфразової єдності. Перевагами діалогічного спілкування стають такі його результати: формування умінь доводити свою точку зору, культурно відстоювати її, уважно прислухатися до думок інших [1, с. 303].

Діалогічний дискурс має двосторонній характер. При спілкуванні співрозмовник виконує роль оратора або слухача, який повинен реагувати на відповідь партнера. Іншими словами, обмін сигналами не може відбуватися без взаєморозуміння через слухання. Тому оволодіння розмовним мовленням включає в себе оволодіння говорінням і аудіюванням, що вимагає двосторонньої мовленнєвої діяльності та ініціативи тих, хто бере участь у спілкуванні.

Специфічною рисою діалогічного мовлення сучасної французької мови є його еліптичність. Вона характерна для всіх мовних рівнів діалогічного мовлення: фонетичного, лексичного, граматичного. В діалогічному спілкуванні можна довгий час обмінюватися репліками, ні разу не використавши повного речення, при цьому окремі висловлювання досягають крайньої лаконічності.

Друга специфічна особливість діалогічного мовлення, яке ведеться французькою мовою, це – відносна згорнутість синтаксичних засобів. Для усного діалогічного мовлення характерні прості за структурою

речення, що складаються з невеликої кількості слів. У невідповідальному мовленні коротка проста фраза виявляється більш зручною. Вона не перевантажує короткочасну пам'ять, дозволяє зосередитися на змістовій стороні висловлювання.

Отже, діалогічне мовлення відіграє провідну роль при вивченні французької чи будь-якої іншої іноземної мови. Воно сприяє появі вербального стимулу, що призводить до активного процесу навчання і засвоєння студентами лексичного та граматичного матеріалу.

Література:

1. Теличко Н. В. Діалогічне мовлення на занятті іноземної мови як один із шляхів реалізації особистісно орієнтованого навчання. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. С. 300-304.

**Жовнір Ольга Миколаївна,
старший викладач, Київський
національний університет
будівництва і архітектури
ORCID: 0000-0002-3959-4593**

ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5206/>

Функціонування мови нерозривно пов'язане з соціальними, політичними та історичними подіями. Під час кризових ситуацій, особливо воєнних конфліктів, мовна система зазнає значних змін, що зумовлює необхідність номінації нових реалій. Російсько-українська війна спричинила активну неологізацію української мови, зокрема появу нових лексичних одиниць, які фіксують специфіку сучасного військового дискурсу та суспільних настроїв. Як зазначає Козинець І., «неологізми створюються народом під час емоційного стану суспільства та відображають нові реалії життя» [1, с. 136]. Вони не лише віддзеркалюють переживання й емоційні реакції українців, а й слугують засобом лінгвістичного опору, формуючи національну ідентичність та консолідуючи суспільство.

Причини та механізми виникнення неологізмів. Воєнні неологізми виникають з різних причин, серед яких основними є: 1. Номінативна потреба – позначення нових явищ, понять, технологій, що з'являються

в умовах війни (*байрактарити, хаймарсити* – знищувати ворога відповідними видами зброї, *бандеромобіль* – бойовий автомобіль ЗСУ) [2, с. 12]. 2. Емоційно-експресивне забарвлення – створення оцінних та сатиричних найменувань, що пов'язані з ворогом (*орки, рашисти, могилізація, йти за російським кораблем*) [3]. 3. Меметичність та вірусність – неологізми активно поширюються через соціальні мережі, ЗМІ та побутове мовлення, швидко набуваючи популярності (*задвохсотити, мінуснути* – знищити ворога, *макронити* – висловлювати занепокоєння, але нічого не робити по ділу, *кімити* – зберігати оптимізм попри все, *кадирити* – видавати бажане за дійсне) [1, с. 137].

Структурно-словотвірні особливості воєнних неологізмів. За способами творення воєнні неологізми можна поділити на такі групи: 1. Суфіксальні утворення. Більшість нових слів виникають за допомогою суфіксів, що надають їм відтінку дії або процесу: *байрактар-и-ти, джавелін-и-ти, стінгер-и-ти; шойгу-ва-ти* – вдавати, що ситуація під контролем, хоча це не так, *арестов-и-ти* – зберігати спокій [2, с. 12, 13]. 2. Словоскладання та контамінація. Деякі неологізми формуються шляхом поєднання двох слів або їх частин: *путлер*, що є результатом злиття прізвищ путіна та німецького диктатора Гітлера, *рашизм* (росія + фашизм) – ідеологія агресивної політики РФ, *могилізація* (мобілізація + могила) – примусове залучення до війни з імовірним фатальним наслідком, *бомбас* (бомбити + Донбас). 3. Семантичні неологізми. Певні слова отримують нові значення, що закріплюються в суспільному вжитку: *бавовна* – вибух у тилу ворога, *хлопок* – детонація боєприпасів у РФ, що подається російськими ЗМІ як «незначна подія», *дискотека* – бойові дії, *чисте небо* – відбій повітряної тривоги, *пташка* – український дрон (вертоліт, літак) [3].

Функціонування неологізмів у комунікативному просторі. Воєнні неологізми швидко інтегрувалися в усі сфери комунікації. Нові слова активно використовуються в заголовках новин, публікаціях у соцмережах та мемах («Біля окупованого Мелітополя захаймарсили нелегальний міст окупантів» [1, с. 138], «Наші арміяці добряче «відчорнобаїли» більшість рашистських підрозділів» [2, с. 13]). Українські офіційні особи, військові аналітики та лідери громадської думки вживають неологізми, що робить їх частиною офіційного дискурсу («Рашизм має бути засуджений на міжнародному рівні так само, як і фашизм» (В. Зеленський)).

Війна сприяла активному використанню гумору як елемента психологічного опору. Наприклад, утворені за аналогією з назвами військової техніки слова *буряктар* (буряк + байрактар) та *гаубці* (голубці + гаубиця) відображають креативність українців навіть у складні часи.

Отже, процес неологізації української мови в умовах війни демонструє її гнучкість та здатність оперативно реагувати на суспільні виклики. Нові слова виконують не лише номінативну, а й емоційно-експресивну, когнітивну та соціально-політичну функції. Неологізми відображають як потреби суспільства, так і саморозвиток мови, яка є частиною національної ідентичності. Багато з цих слів можуть залишитися в українській лексичній системі, закріпившись у словниках і стандартному мовленні, що вкотре свідчатиме про глибокий вплив історичних подій на мовний розвиток. Таким чином, мова продовжує бути одним із напрямів боротьби за незалежність, а слово – ефективною зброєю українського народу.

Література:

1. Козинець І. Відображення війни у мові крізь призму неологізмів. Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. Вип. 61. Том 2. С. 135-140.
2. Бузько С. А. Поповнення словникового складу української мови неологізмами сучасного воєнного періоду. Слобожанський науковий вісник. Філологія. 2024. № 5. С. 11-15.
3. АрміяInform представляє словник неологізмів української мови. URL: https://armyinform.com.ua/2022/07/20/armiyainform-predstavlyaye-slovnyk-neologizmiv-ukrayinskoyimovy/?fbclid=IwAR3dAgMt97PuBusFAtE6kFyqIQ_9F_gg1-l4P8Qg432SMS0PoStSlbTRT9I (дата звернення: 21.02.2025).

*Гусак Наталя Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри маркетингу, Національний
технічний університет
“Дніпровська політехніка”
ORCID: 0000-0002-2952-3046*

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОБОТІ МЕДІА

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5208/>

Епоха цифрової трансформації відкрила безпрецедентні можливості для медіа, і штучний інтелект (ШІ) став ключовим драйвером цих змін. Від автоматизації рутинних процесів до персоналізації контенту та створення нових форматів журналістики, ШІ змінює ландшафт медіаіндустрії. Однак, разом з перевагами, виникають і серйозні виклики, зокрема етичні питання, пов'язані з використанням ШІ.

1. Автоматизація та підвищення ефективності

Штучний інтелект дозволяє медіаорганізаціям оптимізувати робочі процеси, звільняючи час для творчих та стратегічних завдань. ШІ може автоматично створювати новинні зведення на основі даних, наприклад, фінансових звітів або спортивних результатів. Це дозволяє оперативно надавати аудиторії актуальну інформацію. Згідно з дослідженнями, використання ШІ для генерації новин дозволяє скоротити час на підготовку матеріалів на 30-50% [6].

ШІ забезпечує швидку та точну транскрипцію аудіо- та відеоматеріалів, а також автоматичний переклад текстів на різні мови. Це особливо важливо для міжнародних медіа, які прагнуть охопити широку аудиторію.

Алгоритми ШІ здатні аналізувати великі обсяги контенту в реальному часі, виявляючи та видаляючи неприйнятні матеріали, такі як мова ворожнечі або фейкові новини. Це допомагає підтримувати безпечне та інформативне онлайн-середовище.

ШІ може обробляти великі масиви даних для виявлення закономірностей та прогнозування майбутніх трендів. Це дозволяє медіаорганізаціям краще розуміти свою аудиторію та адаптувати контент до її потреб.

2. Персоналізація контенту та залучення аудиторії

ШІ дозволяє створювати індивідуалізований досвід для кожного користувача. Алгоритми ШІ аналізують історію переглядів та вподобання користувачів, щоб пропонувати їм релевантний контент. Це підвищує залученість аудиторії та збільшує час, проведений на платформі [1].

ШІ дозволяє показувати користувачам рекламу, яка відповідає їхнім інтересам та потребам. Це підвищує ефективність рекламних кампаній та покращує досвід користувачів.

ШІ може створювати інтерактивні статті та відео, які адаптуються до дій користувача. Це робить контент більш захоплюючим та інформативним.

3. Нові форми журналістики та візуалізація даних

ШІ відкриває нові можливості для журналістських розслідувань та візуалізації даних. ШІ допомагає журналістам аналізувати великі обсяги даних для виявлення важливих історій та тенденцій. Це дозволяє проводити глибокі розслідування та надавати аудиторії об'єктивну інформацію.

ШІ створює інтерактивні графіки та діаграми, які допомагають візуалізувати складні дані. Це робить інформацію більш зрозумілою та доступною для широкої аудиторії.

Технології віртуальної реальності радикально змінили методи оповідування в журналістиці, дозволяючи створювати захопливий візуальний контент, який переносить читачів і глядачів у центр подій. Використання VR забезпечує можливість творення інтерактивного досвіду, допомагаючи аудиторії краще зрозуміти складні теми [4].

4. Етичні виклики та відповідальність

Використання ШІ в медіа породжує ряд етичних питань, які потребують уважного розгляду. ШІ може використовуватися для створення та поширення фейкових новин, що підриває довіру до медіа. Поширення новин і будь-якого медіаконтенту вимагає чіткого розмежування автентичного та згенерованого ШІ контенту, а потреба для цього може виникати у двох випадках: коли медіа використовує чужий контент і коли медіа свідомо генерує контент за допомогою систем ШІ для власних потреб [2].

Алгоритми ШІ можуть бути упередженими, що може призвести до дискримінації певних груп людей.

Автоматизація може призвести до скорочення робочих місць у медіаіндустрії. Важливо забезпечити прозорість алгоритмів ШІ та чітко визначити відповідальність за згенерований контент. Згідно з «Рекомендаціями», при публікації згенерованого ШІ контенту (зображення чи текст) у медіа, важливим є чітке маркування такого контенту у форматі та способом, який зрозумілий читачу, зокрема, рекомендовано додавати напис «Матеріал згенеровано з використанням штучного інтелекту» [2].

5. Майбутнє медіа та ШІ: співпраця людини та машини

Майбутнє медіа полягає у співпраці людини та машини. ШІ стане потужним інструментом, який допоможе журналістам та медіаорганізаціям створювати якісний та інноваційний контент.

Важливо розвивати етичні стандарти та регулювання для використання ШІ в медіа. Необхідно інвестувати в навчання та підвищення кваліфікації медіапрацівників, щоб вони могли ефективно використовувати ШІ.

Висновок

Штучний інтелект відкриває нові горизонти для медіа, але вимагає відповідального та етичного підходу. Важливо знайти баланс між використанням технологій та збереженням людських цінностей у журналістиці.

Література:

1. Українські медіа та штучний інтелект. Як редакції залучають ШІ для створення контенту? - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Інститут масової інформації: <https://imi.org.ua/monitorings/ukrayinski-media-ta-shtuchnyj-intelekt-yak-redaktsiyi-zaluchayut-shi-dlya-stvorenniya-kontentu-i62217>
2. Використання штучного інтелекту в роботі медіа. Рекомендації Мінцифри. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ms.detector.media/trendi/post/35303/2024-06-21-vykorystannya-shtuchnogo-intelektu-v-roboti-media-rekomendatsii-mintsyfy/>
3. Чек-лист для медіа: інструкція з використання інструментів штучного інтелекту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cedem.org.ua/library/media-shtuchnyi-intelekt/>
4. Технологічні інновації в онлайн-медіа: роль штучного інтелекту та віртуальної реальності у трансформації контенту | Обрії друкарства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://horizons.vpi.kpi.ua/article/view/302843>

5. Вплив штучного інтелекту на розваги: нові тренди споживання медіа – Mediacom. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mediacom.com.ua/vpliv-shtuchnogo-intelektu-na-rozvagi-yak-zminyuetsya-sposib-spozhyvannya-media/>
6. AI journalism: when artificial intelligence is the reporter | World Economic Forum. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/agenda/2023/01/ai-artificial-intelligence-journalism-reporter/>
7. How AI is changing the future of journalism | Journalism.co.uk. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.journalism.co.uk/news/how-ai-is-changing-the-future-of-journalism/s2/a567635/>

*В'яткін Юрій Олександрович,
старший викладач,
Національна академія сухопутних
військ ім. гетьмана Петра
Сагайдачного, м. Львів
ORCID: 0000-0002-4242-5184*

*Галченкова Марія Євгенівна,
молодший науковий співробітник,
Національна академія сухопутних
військ ім. гетьмана Петра
Сагайдачного, м. Львів
ORCID: 0000-0002-9049-2082*

*Голубовська Орислава Михайлівна,
завідувач навчальним кабінетом,
Національна академія сухопутних
військ ім. гетьмана Петра
Сагайдачного, м. Львів
ORCID: 0000-0003-4635-3445*

ПРОБЛЕМИ РЕКРУТИНГУ ДО ЗБРОЙНИХ СИЛ РОЗВИНУТИХ КРАЇН СВІТУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5210/>

Реалії сучасності, зростання загрози нової світової війни висвітлюють проблеми, з якими стикаються Збройні Сили провідних країн світу при проведенні заходів з забезпечення потреб у особовому складі. Результатом цих проблем є хронічне невиконання норм забезпечення визначеним мобілізаційним ресурсом у всьому світі. Російсько-українська війна показала, що таким же важливим, як забезпечення військ озброєнням та військовою технікою є забезпечення підготовленим людським ресурсом. Спробуємо розглянути причини невдач та шляхи покращення ситуації з комплектуванням з врахуванням загальних факторів негативного впливу та національних особливостей розвинутих країн світу.

«Ми були настільки успішні у стримуванні великих конфліктів держав протягом останніх 75 років, що почали рахувати їх пережитком минулого» сказала Кетрін Кузмінські, директор програми CNAS (Katherine L. Kuzminski, Deputy Director of Studies, Military, Veterans, and Society Program Center for a New American Security (CNAS)).

Закінчення США війни у В'єтнамі в 1973 році сприяло введенню у Збройних Силах принципу комплектування на добровільній основі, який прийшов на заміну військовій службі за призовом. Причиною подібного рішення стало те, що з 58 000 військовослужбовців, які загинули під час цієї війни, близько 30 % з них були призовниками [1]. Певний час подібна система комплектування, яка спиралася на величезні фінансові витрати давала змогу успішно задовільнити потреби ЗС США в особовому складі. Але виклики сьогодення висвітлили проблеми, з якими стикаються рекрутингові служби ЗС США. В лютому 2024 року Військово-морські сили США оголосили про те, що набір необхідної кількості військових моряків склав лише 63% від необхідної кількості на кінець 2023 року. Сухопутні війська задовільнили свої потреби на 74 %, але при цьому не було досягнуто поставленої мети на 2023 рік щодо набору особового складу більш ніж на 41 000 рекрутів. Військово-повітряні сили (ВПС), в пріоритеті роботи яких є відбір кандидатів, для яких основним критерієм відбору є не фізична витривалість, високий рівень визначеної кваліфікації. ВПС США завдяки впровадженню цього підходу змогли виконати поставлені завдання щодо рекрутингу особового складу у 2023 фінансовому році [2]. Разом з певними успіхами діяльності з набору персоналу Збройні Сили Сполучених Штатів Америки вимушені скорочувати тисячі посад у всіх видах Збройних Сил. Так, у 2022 фінансовому році недобір в Сухопутні війська склав 15000 осіб, результатом чого стало скорочення чисельності на 7% за два роки [3]. Ще однією проблемою забезпечення необхідної кількості особового складу є нездатність командування утримувати особовий склад. Так, єдиним лідером в цьому напрямку діяльності в 2022 році став корпус морської піхоти США (United States Marines Corps – USMC). Так, USMC в червні 2022 року вдалося знизити показники з набору особового складу шляхом досягнення високого рівня утримання особового складу. В липні 2022 року вперше за десять років USMC перевищив власний показник з 97,21 % до 101,14 %. Подібного результату морські піхотинці досягли завдяки впровадженню нових форм та методів спрямованих на утримання особового складу [4]. Проблеми набору поглиблюються тим, що за дослідженнями Пентагону близько 77 % молоді на теперішній час не

мають права на військову службу через зайву вагу, вживання наркотичних засобів та інших проблем з фізичним або психічним здоров'ям [5].

Подібні проблеми з організацією набору персоналу стикаються практично всі розвинуті країни світу. Так, країни Європи акцентують увагу на особливостях молоді так званого покоління Z, його психологічному та фізичному стані. Ще однією загальною проблемою є стан ринку праці, умови функціонування якого не сприяють збільшенню претендентів на військову службу. Наприклад, в Нідерландах рівень безробіття складає на рівні 3-3,5 %, що є найнижчим за останні роки. Показник у 122 вакансії на кожні 100 чоловік, які бажають працевлаштування не покращує ситуації на ринку праці на користь військових рекрутерів. Необхідність набирати 7000 нових солдат щорічно сприяє пошуку нових методів роботи, наприклад таких, як впровадження цифрових методів у програми набору, наприклад програма «Покоління D» [6]. Німеччина, за планом «Zeitenwende», планує розширення бундесверу до 203 000 військовослужбовців до 2031 року. Але незважаючи на зусилля щодо збільшення набору, Збройні Сили Німеччини скоротилися до 181500 чоловік у 2023 році в порівнянні з 183050 у 2022 році. У Франції невирішеною проблемою визнано нездатність утримання діючих військовослужбовців. В 2022 році рівень розірвання діючих контрактів досяг 32 %, в той же час військові вважають, що він не має бути більшим за 25 % [7].

Розглянувши ситуацію зі станом реалізації з набором та утримання військовослужбовців від дострокового звільнення можна зробити висновки, що останнім часом рекрутингова діяльність переживає не найкращі часи. Цьому є суб'єктивні та об'єктивні пояснення: загострення ситуації у світі, зниження демографічних показників у розвинутих країнах світу, проблеми поколінь Gen Z (1995 – 2009 років народження) та Gen Alpha (2010 – 2024 років народження), яких взагалі не цікавить військова служба взагалі та відсутність бажання ризикувати власним життям, крім того, всюди зменшується кількість ветеранів та людино причетних до військової служби. Вирішити подібні проблеми можливо лише завдяки наявності відповідної ринкової компенсації рекруту за певний рівень його професіоналізму, забезпечення впевненості у майбутньому та гордості його близьких за належність Збройних сил, як одного з найважливіших інститутів держави.

Література:

1. URL: <https://www.vox.com/world-politics/355547/soldiers-shortage-demographics-population-conscription>
2. URL: <https://www.bangkokpost.com/opinion/opinion/2768601/western-armed-forces-facing-a-recruitment-crisis> Western armed forces facing a recruitment crisis Peter Apps
3. URL: <https://warontherocks.com/2023/03/addressing-the-u-s-military-recruiting-crisis/>4. <https://www.marinecorpstimes.com/news/your-marine-corps/2022/09/28/will-the-marines-be-the-only-branch-to-reach-2022-recruitment-numbers/> By Jonathan Lehrfeld and Irene Loewenson Sep 29, 2022
5. URL: <https://www.vox.com/world-politics/355547/soldiers-shortage-demographics-population-conscription>
6. URL: <https://dsm.forecastinternational.com/2023/09/15/military-recruiting-across-the-globe-the-netherlands-germany-japan-and-france/>
7. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2024/07/europes-conscription-challenge-lessons-from-nordic-and-baltic-states?center=middle-east&lang=en> Europe's Conscription Challenge: Lessons From Nordic and Baltic States by Sophia Besch and Katrine Westgaard Published on July 8, 2024

*Мандрик Ірина Петрівна,
кандидат географічних наук,
Волинський національний
університет імені Лесі Українки
ORCID: 0000-0001-9760-0130*

РОЗВИТОК КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5181/>

У країнах Балтії є багато древніх міст, у яких до наших днів збереглося багато пам'яток історії, культури та архітектури. Тому важливим видом туризму в країнах регіону є культурно-пізнавальний туризм. У кожній з країн екскурсійні програми передбачають відвідування столиць, древніх міст, а також інших визначних об'єктів.

Більшість екскурсій по Литві присвячені ознайомленню туристів з історією країни та визначними місцями її найбільших міст. Перш за все, туристи відвідують столицю і найбільше місто країни Вільнюс, старе місто якого з численними пам'ятками історії, культури та архітектури входить до списку Світової культурної спадщини ЮНЕСКО. Візитівкою Вільнюса є древні церкви і костели, а також численні музеї, виставкові центри, заклади театрального і музичного мистецтва. Древня столицю Литви – Тракай, відомий руїнами острівного замку та Національним історико-культурним парком. Каунас – друге за величиною місто Литви, відоме середньовічною архітектурою, музеями, дзвонівими концертами. Древнє місто Шяуляй відоме передусім своїми музеями. За 11 км від нього є відома Гора Хрестів – місце паломництва католиків.

Жодна екскурсійна програма Латвії не обходиться без огляду одного з найгарніших міст Європи, столиці країни – Риги. Старе місто забудоване середньовічними будівлями і входить до списку культурної спадщини ЮНЕСКО. Головними туристичними принадами Риги є: замок. Домський собор, Будинок Чорноголових, Будинок котів, етнографічний музей та ін. Крім того, в країні є багато древніх міст, у кожному з яких можна побачити замки, палаци та церкви – Даугавпілс, Лієпая, Вентспілс, Цесіс, Краслава, Єкабпілс. Серед туристів дуже популярний Баусський район за 77 км від Риги, де розташований Рундальський палац – один з найбільш значних архітектурних та історичних пам'яток Литви, а також руїни

Баусської фортеці, останньої, побудованої Лівонським орденом, і палац Мажотне [2].

Естонія – древня країна, де до наших днів збереглося багато історичних пам'яток. Найбільш популярним серед туристів є столиця країни – Таллінн – найбільш збережене середньовічне місто Європи, Старе місто якого включене до списку культурної спадщини ЮНЕСКО. Привабливими для туристів також є такі древні міста як Тарту – головний культурний центр країни з найстарішим університетом та Нарва. Найбільш популярними серед туристів є Талліннський, Нарвський, Ріквереський, Хаапсалуський замки, а також замок Курресааре на острові Сааремаа.

Естонська провінція Вірумаа вважається однією з найцікавіших в історичному плані областей Естонії. Подорож по Вірумаа включає в себе огляд Оглядової вежі і меморіального хреста в Сінімяе; Пожежного музею в Тойла; церкви Пюхайй; найвищого водоспаду країни – Авласте (25 м); фортеці Пуртсе; траурного Парку Жертв Зла в Хійемягі; хреста Киркюлла; історичного городища в Падаорг; морської школи і музею в Кясму; історичного містечка Реквере з фортецею Візенберг; церкви-фортеці в Вярке-Маарья з могилами роду Крузенштерн; Пюхтицького жіночого православного монастиря [1].

Отже, культурно-пізнавальний туризм є галуззю міжнародної спеціалізації країн Балтії. Його розвитку сприяє наявність великої кількості середньовічних пам'яток історії, культури та архітектури.

Література:

1. Найкращі туристичні визначні пам'ятки та місця країн Балтії. URL: <https://visitworld.today/uk/blog/1722/the-best-tourist-attractions-and-places-of-the-baltic-states> (дата звернення: 11.02.2025).
2. Панченко А. Маленькі країни Балтії з великим туристичним потенціалом: куди відправитися і що подивитися. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/puteshestviya/kraini-baltii-kudi-vidpravitisya-i-scho-podivitisya.htm> (дата звернення: 12.02.2025).

*Куровська Катерина Володимирівна,
аспірантка кафедри психології і
педагогіки дошкільної освіти,
Університет Григорія
Сковороди в Переяславі
ORCID: 0009-0001-7859-4107*

*Волженцева Ірина Вікторівна,
доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри
психології і педагогіки дошкільної
освіти, Університет Григорія
Сковороди в Переяславі
ORCID: 0000-0003-0458-531X*

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5203/>

У зв'язку із конфліктами, політичною нестабільністю, війною, природними катастрофами, впродовж усієї історії людства існують переміщені особи, які змушені залишати свої місця постійного проживання для того, щоб уникнути наслідків негативних ситуацій, порушення прав людини або катастроф. Переміщення осіб відбувається як у межах власної країни, так і за кордоном, у зв'язку з чим в науковій літературі мова йде як про внутрішніх, так і про зовнішніх переміщених осіб-переселенців.

Нові умови життя переміщених осіб викликають низку проблем, пов'язаних із дезадаптацією, яка проявляється в деструктивних проявах емоційної, вольової, особистісної сфер.

Проблему переміщених осіб, їх адаптацію досліджували такі вчені, як: К. Белоусова, О. Блинова, Г. Вітковська, І. Волженцева, В. Гриценко, Т. Доронюк, Н. Завацька, О. Мороз, В. Павленко, Г. Побокіна, А. Сафонов, О. Смирнова, А. Солодько, Т. Старинська, Т. Стефаненко, О. Шелест П. Штомпкит. Посттравматичні стресові розлади розкрито в роботах В. Климчук, Л. Коробки, Л. Крупельницької. Деструктивні психічні стани вимушених переселенців представлено в роботах Р. Аніс,

Дж. Бері, Дж. Вестермайер (стресові прояви), А. Furnham, S. Bochner (стан шоку).

Так, Н. Завацька, А. Сафонов, Г. Побокіна, О. Смирнова, О. Шелест розкрили вплив функціонування складових адаптаційного потенціалу особистості на її асертивність в процесі соціальної реадаптації [5]. О. Блиновою репрезентовано соціально-психологічні засади адаптації вимушених мігрантів, а також розкриті соціально-психологічні особливості ставлення приймаючої спільноти до вимушених переселенців [2; 3]. Вплив сім'ї на резильєнтність особистості у кризові періоди життя висвітлено такими науковцями, як: Ю. Завацьким, Н. Завацькою, О. Федоровою, Л. Царенко, К. Волох [6; 7].

Проблемою психологічної реабілітації займалися К. Белоусова, Н. Бігун, І. Волженцева, П. Волошин, Дж. Герман, В. Дуб, Т. Журавель, Н. Каліна, Н. Колєсник, Н. Максимова, А. Романишин, К. Седих, О. Тохтамиш, А. Шевцов, Л. Шевченко, Л. Шестопалова та ін.

Саме **психологічна реабілітація** спрямована на допомогу людям, які переживають психологічну або тяжку фізичну травму, хронічні негативні стани і захворювання. Психологічна реабілітація сфокусована на відновлення психічного здоров'я, загального функціонування організму, покращення якості життя, підвищення рівня психологічної адаптації, самостійності пацієнтів. Психологічна реабілітація – це комплекс заходів реабілітаційної роботи, яка спрямована на відновлення психічних та фізичних сил людини, здатність її працювати. *Мета психологічної реабілітації* – надання психологічної допомоги пацієнтам (переселенцям) у можливості повернутися до сімейно-трудового процесу суспільства, відновити психологічний стан і особистісні якості.

З точки зору Н. Агаєва психологічна реабілітація не має чітких меж, практичний аспект цього психологічного напрямку активно використовується в різних формах реабілітаційних структур, так як **психологічна реабілітація** невід'ємна частина *реабілітаційної допомоги* [1], яка включає медичний, фізіологічний, нейрореабілітаційний, професійний, соціальний напрями з урахуванням *періодів реабілітаційної допомоги*: гострого, післягострого та довготривалого. Саме із гострого періоду (*з моменту появи / виявлення гострого стану або отримання психологічної / фізичної травми*) і починається надаватися реабілітаційна допомога.

Психологічна реабілітація здійснюється як психологом, так і командою спеціалістів: фізіологів, фізіотерапевтів, медиків для надання комплексних послуг із використанням психологічних, психотерапевтичних, а за потреби і фізіотерапевтичних і медикаментозних методів, що пов'язано із існуючими проблемами переміщеної особи.

Психологічну допомогу необхідно надавати переселенцям з метою *психолого-соціальної реабілітації, ресоціалізації*, тобто пристосування людини до нових умов життя у нових умовах і новому співтоваристві, а також соціальної й професійної адаптації. Саме психологічна реабілітація спрямована на відновлення психологічного здоров'я переміщених осіб, втрачених або порушених їхніх психічних можливостей.

Психологічна реабілітація ставить різного роду *завдання*, до яких можна віднести:

- формування мотивації переміщених осіб на проходження психологічної реабілітації з метою підвищення якості життя/уникнення рецидивів захворювання;
- підтримання здорового способу життя переселенців;
- психологічна корекція / розширення знань про вплив деструктивних проявів на психічний і загальний фізіологічний стан переміщених осіб;
- психотерапевтична робота з близькими, родичами постраждалих / хворих;
- формування нормативних ціннісних орієнтацій;
- відновлення комунікативних навичок переміщених осіб;
- формування вмінь диференціювати позитивні і негативні емоції з акцентом на пріоритет позитивних емоцій при вирішенні особистих і соціальних завдань;
- навчання аналізу конструктивної поведінки в нових умовах життєдіяльності;
- розвиток вольових якостей у протистоянні загостренню деструктивних станів (*тривоги, агресії, страху, а також стресових ситуацій*);
- формування соціальних інтересів в нових соціальних умовах;
- розвиток готовності переміщених осіб успішно протистояти відновленню хвороби після повного одужання (*ремісії*).
- формування цілеспрямованої діяльності;
- психологічне консультування з метою оцінки переселенців саморуйнуючих дії та думок;
- формування у переміщених осіб відповідальності за свою поведінку;
- формування / відновлення навичок праці;
- продовження процесу навчання;
- стабілізація професійних, особистісних відносин;
- продовження / відновлення позитивних соціальних контактів;
- усвідомлення продуктивних особистісних якостей переселенця;

- формування й закріплення позитивних морально-етичних установок;
- актуалізація бачення реальних життєвих перспектив в нових умовах проживання;
- відновлення / підтримання сімейних відносин;
- навчання навичкам психологічної допомоги у підтримці хворих;
- контроль психічного й психологічного станів переміщених осіб, які переживають психологічну / фізичну травму або хронічні негативні стани і захворювання;
- формування прагнення до життя в нових умовах;
- підвищення нормативних рівнів домагань;
- відновлення оптимального емоційного стану переміщених осіб після психологічних травм;
- оптимізація душевного, духовного стану переміщених осіб з використанням різних видів арттерапії тощо.

Таким чином, ми бачимо, що психологічний аспект реабілітації спрямовано на створення умов психолого-соціальної адаптації переселенців до нової життєвої ситуації, на корекцію психічних негативних станів, формування психологічного фундаменту для актуалізації виконання психологічних рекомендацій і відвідування реабілітаційних заходів.

Перехід від теорії до практики в психологічній реабілітації є важливим моментом, коли вище зазначені завдання і проведені дослідження необхідно перетворити на реальні дії та методи, які будуть спрямовані на допомогу переселенцям. Важливість переходу від теоретичних знань, отриманих результатів експериментального дослідженнями до практичної психологічної допомоги важко переоцінити, оскільки саме ефективність запропонованої допомоги буде підкреслювати продуктивність психологічної реабілітації. Саме цей аспект вимагає глибокого розуміння теоретичних основ психологічної реабілітації та уміння їх використовувати у конкретних проблемних ситуаціях з урахуванням ситуації й індивідуальних потреб переміщених осіб.

Психологічна реабілітація включає такі **методи психологічної реабілітації**, як: психологічне консультування (бесіда); психологічна корекція; психокорекційні заняття в сенсорній кімнаті; психологічний тренінг; психотерапія тощо.

Додатковими методами психологічної реабілітації можуть бути:

- **психоосвіта (психоедукація)** – метод, який застосовується для підвищення рівня знань переселенців про психологічні проблеми, причини їх виникнення, механізми розвитку і можливі варіанти подолання;

- *арттерапія* – вид психотерапії та психологічної корекції засобами мистецтва і творчості (*музикотерапія, пісочна терапія, ігротерапія, драматерапія, казкотерапія, образотворче мистецтво, лялькотерапія та ін.*);

- *когнітивно-поведінкова терапія* – метод лікування психічних розладів (*депресія, тривожні, посттравматичні стресові розлади, синдром хронічної втоми, психоз, безсоння*), активна взаємодія психотерапевта з пацієнтом, яка дозволяє виявити негативні стереотипи мислення людини і поступово звільнити її від них, замінюючи на позитивні і корисні. Деякі техніки когнітивно-поведінкової терапії включають когнітивну реструктуризацію, віртуальну реальність, релаксацію, моделювання тощо);

- *когнітивне відновлення* – різновид поведінкової терапії, яка відновлює роботу когнітивних функцій. До пізнання в рамках когнітивного відновлення належать види здібностей, їх особливості, які дозволяють переселенцям оптимізувати процес сприймання, оптимально реагувати на інформацію та впорядковувати її;

- *сімейні інтервенції (психологічне втручання)* – це дії, які спрямовані для досягнення змін емоційного стану, почуттів, взаємовідносин в сім'ї і модифікації поведінки. Використовуються не тільки для вирішення проблем, полегшення симптомів, лікування психічних розладів, а й націлені на виявлення першопричини цих проблем, поліпшення якості життя, зміцнення здорових відносин, звичок і емоцій;

- *тренінг соціальних навичок* – навчання у фіксованій групі протягом певного циклу (один семестр), де переселенці можуть практикуватися і набувати навичок за допомогою конкретних завдань.

Необхідно зазначити, що комплексне використання різних технік і методів буде позитивно впливати на *відновлення переселенців після* емоційних травм і труднощів, а також на покращення їхніх психологічних і фізичних станів (див. рис. 1).

На рисунку подана структура проведення психологічної реабілітації з урахуванням проблем клієнта і засобів їх подолання. Більш детально інформація представлена в статті К. Куровської і І. Волженцевої [8].

Для результативного процесу психологічної реабілітації важливе не тільки володіння теоретичними і практичними знаннями і вміннями, важливу роль також відіграє й сама *особистість психолога*, його професійні й особистісні якості, які є інструментом психологічної роботи.

Рис. 1. Система заходів проведення психологом психологічної реабілітації з урахуванням проблем переселенця

З точки зору Н. А. Аминова і М. В. Молоканова для психолога в практичній діяльності характерними є:

- «виражена готовність до контактів;
- загальна інтелектуальність;
- вміння підтримувати контакти, тобто стресостійкість в процесі спілкування;
- вміння контролювати свою поведінку, тобто зберігати емоційний самоконтроль в процесі спілкування;
- атракція (привабливість); емоційна заразливість;
- емпатія; опора на себе в прийнятті рішень» [9].

Успішних психологів характеризують «високі показники за шкалами інтелектуальності, товариськості, емоційно-вольової стійкості,

дипломатичності, проникливості, сміливості, самоконтролю, доброзичливості, емпатії, коректності, порядності, терпимості» [9].

Таким чином, висвітлено основні аспекти теорії і практики психологічної реабілітації переміщених осіб, врахування яких надасть можливість психологам поліпшити емоційну, вольову, особистісну сферу переселенців, підвищити й прискорити процес їхньої психолого-соціальної адаптації, задоволеність перебування на нових місцях, що буде спонукати до підтримки загального психофізіологічного стану й фізичного здоров'я переміщених осіб.

Перспективами подальших досліджень є розробка концептуальної моделі [4] та програмного комплексу для оптимізації психічних станів та успішної психолого-соціальної адаптації тимчасово переміщених осіб до нових умов життєдіяльності в контексті психологічної реабілітації.

Література:

1. Агаєв Н. А. Негативні психічні стани військовослужбовців у бойових умовах: класифікації, визначення, ідентифікація. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. 2016. № 2 (4). 268 с.
2. Блинова О. Є. Соціально-психологічні засади адаптації вимушених мігрантів. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ: Талком, 2016. Т. IX. Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. Вип. 9. С. 58-66.
3. Блинова О. Є. Соціально-психологічні особливості ставлення приймаючої спільноти до вимушених переселенців. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Психологічні науки». Херсон, 2017. Вип. 3 (2). С. 136-141.
4. Волженцева І. В. Теоретичний аналіз використання методу моделювання в психології Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. К.: Національний авіаційний університет, 2022. Вип. 1 (20). 145 с. С. 64-77. Режим доступу: <http://journals.indexcopernicus.com> ICV 2017: 60
5. Завацька Н. Є., Сафонов А. Ю., Побокіна Г. М., Смирнова О. О., Шелест О. В. Вплив функціонування складових адаптаційного потенціалу особистості на її асертивність в процесі соціальної реадaptaції. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2023. № 2 (61). С. 198-212. DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2023-61-2-198-212>
6. Завацький Ю. А., Завацька Н. Є., Федорова О. В., Царенок Л. Б., Волох К. О. Вплив сім'ї на резильєнтність особистості у кризові періоди

- життя. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Сєверодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2021. № 3 (56). Т. 2. С. 404-410. http://tpppjournal.com.ua/n56y2k21_tom_2_a35.html
7. Завацький Ю. А., Шаповалова В. А., Завацька Н. Є., Гетта О. М., Шелест О. В. Структурно-рівневий аналіз адаптаційного потенціалу особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2022. № 2 (58). С. 215-224. DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2022-58-2-215-224>.
8. Куровська К, Волженцева І. Теоретичний аналіз проблеми психологічної реабілітації в системі наукового знання. Журнал “Перспективи та інновації науки” (Серія «Психологія») № 2 (48) 2025. С. 1545-1556.
9. Особистісні якості психолога Режим доступу: https://stud.com.ua/85702/psihologiya/osobistisni_yakosti_psihologa

***Митрофанова-Керсанова
Лариса Анатоліївна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної
психології Одеського національного
університету ім. І.І. Мечникова
ORCID: 0009-0004-3813-9785***

***Самборська Марія Сергіївна,
студентка Одеського національного
університету ім. І.І. Мечникова***

САМООЦІНКА ЯК ЧИННИК СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ У СИТУАЦІЇ КОНФЛІКТУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5185/>

Самооцінка завжди була невід'ємним аспектом в житті людини, яка впливає на певну кількість факторів у нашому житті. Багато дослідників розглядають та інтерпретують поняття самооцінки по-різному. Наприклад, американський психолог У. Джеймс в 1890 році, ввів термін самооцінки в психологію, він розглядав її в структурі особистості, як певний “образ самого себе” [1; 6]. Він стверджував, що самооцінку можна підвищувати завдяки досягненню успіху в діяльності, а також рівню домагань. На його

думку самооцінка особистості може відображати задоволеність або незадоволеність собою залежно від досягнення поставлених цілей [1; 3]. Важливо визначити, що самооцінка – це розуміння людини своїх внутрішніх якостей та надання оцінки своїм діям, здібностям, можливостям та іншим сферам свого життя [6].

Розглядаючи детальніше термін самооцінки, можна зазначити, що самооцінка відіграє важливу роль у психологічному благополуччі особистості. Різний рівень самооцінки може впливати на ступінь сприйняття людиною стресу, його вплив на організм та загальний ефект на життєдіяльність особи. Це у свою чергу, визначає здатність долати труднощі та вирішувати проблемні ситуації особистості. Самооцінка також впливає на успішність в будь якій діяльності, як в професійній, академічній, а також має важливий вплив у визначенні хобі та його реалізації. Самооцінка впливає на впевненість людини, мотивацію до дії, поведінку та найголовніше на комунікацію з іншими людьми, оскільки від того як людина сприймає себе, оцінює свої можливості та навички, залежить її стратегія комунікації з людьми [5].

Особисте уявлення людини про власну стратегію поведінки та її індивідуальний стиль комунікації з іншими людьми залежить від різних психологічних факторів, але також від рівня самооцінки. Залежно від цього фактору виходить питання конфліктології, як люди поведуть себе в ситуації конфлікту та які стратегії вони обирають.

Сьогодні розрізняють самооцінку на види, компоненти та рівні. Розглядаючи види, можна визначити, що сучасна психологія відокремлює глобальну та часткову самооцінку [4]. Глобальна самооцінка відповідає за надання людині власної оцінки в загальному розумінні, а часткова ж визначає, як людина оцінює свою окрему діяльність, аспекти, можливості, характеристики, тобто окремі сфери життя.

У сучасній психології в питанні самооцінки, Р. Павелкова розглядає декілька компонентів самооцінки, а саме когнітивний та емоційний компонент [4]. Мова йде про емоційне ставлення людини до себе, ступінь задоволення та прийняття внутрішньої версії себе, саме за це відповідає емоційний компонент. Когнітивний компонент відповідає за загальні знання особи про саму себе. В обох випадках, особа здобуває інформацію про себе після комунікації з іншими людьми, через звичайне спілкування. Для кожної людини емоційне забарвлення цих оцінок буде різним, воно варіюється від значущості особи, яка надає оцінку, та від почутої інформації, наскільки інформація може бути важлива для самого індивіда [5].

Розглядаючи рівні самооцінки, треба зазначити, що існує розуміння адекватної та неадекватної самооцінки. Неадекватна самооцінка – це невірна оцінка людини себе, через яку людина починає доставляти труднощі не тільки собі, але й тим, хто її оточує [2].

Розглядаючи термін адекватної самооцінки, можна визначити, що це самокритична, реалістична оцінка особи самої себе. Відбувається процес надання реалістичної оцінки своїм діям, знанням, можливостям, вчинкам, моральним якостям та іншим елементам власної діяльності, що формують повне розуміння особистості своїх сильних та слабких сторін і сприяють адекватній реакції на їх усвідомлення, а також визначенню аспектів, які потребують подальшої роботи [5; 7].

Адекватна самооцінка не усуває ризики чи невдачі в будь якій діяльності людини. Головний фактор підтримки адекватної самооцінки – це збалансованість між реалістичним сприйняттям своїх можливостей та досягненнями, яка допомагає людині забезпечувати гармонійний розвиток особистості.

Висока самооцінка або її ще називають завищеною, свідчить про спотворене уявлення людини про себе. Зазвичай самооцінка людини в даному випадку є завищеною та ідеалізованою, особа переоцінює свої можливості, позитивні якості та здібності, що не відповідає дійсності. Поведінка зазвичай буває зарозуміла, зверхня до інших людей, також можна помітити хвастливість та грубість. Слід зазначити, що такі люди дуже люблять домінування, контроль та владу, через що виникають незручності при спілкуванні з людиною. У результаті така взаємодія може ускладнювати будь-яку комунікацію з іншими людьми та викликати проблеми у соціальних взаємодіях [4].

Будь який рівень самооцінки є психологічним феноменом, який впливає на якість життя людини та її соціальну адаптацію та взаємодію. Низька самооцінка також, як і висока самооцінка викривляє оцінку особистості про себе, але в протилежному напрямку.

Низька самооцінка, яку ще називають заниженою, викривляє реальне сприйняття себе особистості в негативну сторону, спостерігається тенденція приниження власних можливостей, позитивні якості залишаються поза увагою. Через це людина починає сприймати себе в гіршому сенсі, з'являється бачення переважно недоліків, негативних сторін особистості. Від цієї тенденції йде розгляд питання комунікації, через власну невпевненість, особа переважно надмірно обережна в комунікації з людьми [5; 7].

Варто зауважити, що в такій людини присутня сором'язливість і нерішучість та в різних життєвих ситуаціях ці недоліки ускладнюють процес досягнення поставлених цілей. Вона змушена долати численні

перешкоди, пов'язані з власним ставленням до себе, труднощі у комунікації та інші складнощі для досягнення бажаного результату.

О. Скрипченко поділяє самооцінку на види завдяки певним факторам, зокрема рівнем і стабільністю [2]. Він виділяє такі види самооцінки, розділяючи її за фактором рівня: середня самооцінка (адекватна), висока (завищену) та низьку (занижену) неадекватну самооцінку. Основна ідея цих рівнів, полягає у сприйнятті особистості власних здібностей, реальних можливостей і досягнень. Середній рівень самооцінки вважається більш збалансованим порівняно з іншими типами та краще відповідає реальним можливостям особистості. Висока розглядається, як самооцінка, яка часто характеризується надмірно завищеним сприйняттям власних здібностей та досягнень. Низький ж рівень самооцінки, в цьому контексті розглядається, як недооцінка власних можливостей та реальних досягнень.

Дотримуючись інформації вище слід зазначити про існування стабільної та плаваючої самооцінки. Головною характеристикою стабільної самооцінки є відсутність тенденції до коливань. Люди з такою самооцінкою переважно впевнені в собі, та фактор впевненості грає ключову роль, так як не дає спотворити власне сприйняття почуття цінності. Плаваюча самооцінка ж навпаки від стабільної, більш піддається впливу зовнішніх факторів і може змінюватися, як приклад через думку інших людей, рівень виконання та успішність у задачах, а також схильна до емоційних коливань [2; 4].

Сьогодні існує безліч класифікацій самооцінки, одну з них пояснює С. Дмитрієва. Вона розглядає ще два типи самооцінки, перший тип – це актуальна самооцінка. Людина з актуальною самооцінкою, вже має певний сформований стабільний рівень самооцінки, завдяки минулому досвіду. Другий тип – потенційна самооцінка, яку часто розглядають, як показник рівня домагань особистості. Вона відображає певні цілі та очікування людини від майбутнього, а також розглядає рівень амбіцій та прагнень особистості [2; 4; 5].

Література:

1. Дипломна робота. Розвиток здорової самооцінки методом КПТ / О. Шмиглюк. – Львів, 2016.
2. Дмитрієва С. М., Гуменюк Т. С. Розвиток самооцінки та рівня домагань старшокласників як умова підвищення їх конкурентоздатності // Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи. – 2015. – С. 35-37. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/19645>.

3. Дядюкіна Є. В. Самооцінка як міждисциплінарне поняття / Є. В. Дядюкіна. // Науковий вісник Донбасу. – 2011. – № 1. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2011_1_21
4. Катюха Г. В. Вплив самооцінки на формування самоповаги особистості в період ранньої дорослості: дипломна робота на здобуття освітнього ступеня магістра спеціальності «Психологія». – Національний авіаційний університет. – Київ, 2023. – 61 с.
5. Михайлишин У. Б., Гернешій М. В. Поняття самооцінки у вітчизняній та зарубіжній психології / У. Б. Михайлишин, М. В. Гернешій // The XXI International Scientific and Practical Conference «Scientists and methods of using modern technologies», May 30 – June 02, 2023, Melbourne, Australia. – P. 390-393.
6. Смітанка В. Психологічний аналіз самооцінки у наукових дослідженнях зарубіжних та вітчизняних вчених // Наука. Освіта. Молодь : зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту. – 2016. – Ч. 2. – С. 168-170.
7. Швень Ю. Р. Соціально-психологічні чинники формування самооцінки особистості // ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки. Гуманіт. науки: тези доп. XXI Міжнародної наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених : [у 2-х т.]. – Т. 1. – Київ. : НАУ, 2021. – С. 106-107.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

*Добринський Володимир Семенович,
кандидат наук з фізичного виховання
та спорту, доцент кафедри освітніх
педагогічних технологій Академії
рекреаційних технологій і права
ORCID: 0000-0002-2164-2681*

*Хриплюк Олександр Петрович,
старший кафедри освітніх
педагогічних технологій Академії
рекреаційних технологій і права
ORCID: 0000-0002-3761-4087*

*Попов Максим Андрійович,
магістр спеціальності 017
“Фізична культура і спорт” Академії
рекреаційних технологій і права*

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ РІЗНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ НА РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ФУТБОЛІСТІВ-ЮНАКІВ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5190/>

Специфічні особливості гри в футбол висувають ряд вимог до організації і змісту учбово-тренувального процесу, які відрізняються високою варіативністю. Головне з них – комплексний підхід до розвитку техніко-тактичних навичок та фізичних здібностей футболістів. Досвід організації тренувального і змагального процесів показує, що в умовах ігрової діяльності проявляється широка можливість компенсувати окремі слабкі сторони підготовленості за рахунок раціонального використання інших, більш розвинутих у спортсменів компонентів моторики. У процесі занять футболом розвиваються рухові (фізичні) здібності: швидкість, сила, спритність, координація, гнучкість, витривалість. Для цього проводиться підбір засобів і методів педагогічного впливу та комплексний контроль в процесі тренування [3, с. 17-22]. Особлива увага надається розробці і впровадженню в практику підготовки юних футболістів навантажень різної спрямованості та аналізу їх впливу на органи і системи організму футболіста в процесі тренувань і змагань.

Складаючи програму учбово-тренувальних занять юних футболістів ми застосували такі основні принципи:

- зміст окремого тренувального заняття необхідно планувати всебічно обґрунтовано;
- основа підвищення результативності – поступове підвищення вимог до тренувань і безперервність тренувального процесу;
- різнобічність тренування;
- кожне тренування футболіста повинне бути науково обґрунтовано.

Основою програмних занять розвитку швидкості була загально-фізична підготовка. Ігровий матеріал займав до 50 % від загальної тривалості занять. Використовувались рухливі ігри бігової спрямованості та спортивні ігри (футбол, баскетбол) [1].

Паралельно з розвитком швидкості в програму занять включались завдання для розвитку силових якостей. В спорті застосовують два види силових вправ: вправи, які виконуються з однаковою швидкістю при зміні степеню опірності (вони розвивають загальну силу), і вправи, під час виконання яких спортсмени долають однаковий опір з різною (частіше наростаючою) швидкістю. У своєму дослідженні ми застосували обидва види силових вправ. Із засобів розвитку сили для юних футболістів ми використали: – загальнорозвиваючі вправи; – вправи з партнером; – кидання м'яча; – стрибки; – ігри і змагання; – вправи з боксерською грушою, еспандером, скакалкою; – підняття тягарів; – вправи з обтяженнями (спеціальними поясами і т. п.); – технічні засоби навчання і тренажери [2, с. 42-45; 4].

Готуючи експериментальну програму розвитку витривалості у юних спортсменів, ми застосували диференційований підхід, який передбачає вплив на кожного спортсмена в залежності від його можливостей і підготовленості. Для цього було застосовано декілька видів вправ: вправи без м'яча; вправи з футбольним м'ячем. Для оцінки швидкісно-силових компонентів рухової функції було застосовано біг на 30 м з місця, тест Сонча та показник стрибучості, який характеризує вибухову силу.

Проаналізувавши динаміку бігу на 30 м ми встановили, що футболісти експериментальної групи до експерименту подолали цю дистанцію за $4,37 \pm 0,05$ с. В кінці експерименту юні футболісти покращили результат пробігання цієї дистанції на 0,05 с. Що стосується бігу на 30 м футболістів контрольної, то протягом експерименту вони не покращили результат, показавши, як до експерименту результат 4,38 с.

Для визначення швидкісно-силових ми застосували тест Сонча. Порівняльний аналіз першого і другого тестувань футболістів обох груп показав, що спортсмени експериментальної групи мають набагато вищу динаміку показників при виконанні цієї вправи. Так, до експерименту протягом 1 хв. футболісти цієї групи виконали 40 стрибків. У кінці

експерименту цей показник зріс на 5 пунктів і становив 45 ± 3 стрибків. Що стосується футболістів контрольної групи, то при виконанні тесту Сонча як і в бігові на 30 м вони ми не отримали приросту показників (п. е. – 42 ± 2 стрибки; к. е. – 42 ± 2 стрибки).

Протягом експерименту спортсмени експериментальної групи при виконанні потрійного стрибка покращили результат на 14 см і отримали оцінку “добре”. Лише на 4 см покращили результат потрійного стрибка футболісти контрольної групи. В кінці експерименту вони, таким чином, не змогли покращити нормативну оцінку і залишились на рівні “задовільно”.

Аналогічний стан у юних футболістів обох груп при виконанні п’ятірного стрибка з місця. Так футболісти експериментальної групи в кінці експерименту змогли перейти на рівень вище, показавши результат 1300 ± 17 см проти 1263 ± 20 см до експерименту.

Зовсім незначний (5 ± 2 см) приріст ми отримали у контрольної групи після повторного тестування (до експерименту – 1270 ± 22 см; після експерименту – 1275 ± 23 см). Оцінка, як і до експерименту “задовільно”.

При аналізі динаміки швидкісно-силових показників футболістів звертає на себе увагу той факт, що при визначенні результату тестування спортсменів експериментальної групи ми отримали достовірний приріст показників. У спортсменів контрольної групи ті невеликі прирости показників усіх тестів мають недостовірний характер.

Досліджуючи рівень загальної витривалості юних спортсменів на початку експерименту ми встановили, що виконуючи тест Купера футболісти контрольної групи показали до експерименту результат 2557 ± 128 м. Спортсмени експериментальної групи показали в цей період результат на 80 м кращий (2637 ± 59). Тобто, ми отримали практично однакові вихідні показники. В кінці експерименту, провівши повторний контроль витривалості за допомогою тесту Купера ми встановили, що показники цієї фізичної якості у представників обох груп отримали певний приріст. Так футболісти контрольної групи подолали за 12 хвилин дистанцію на 22 м більшу, як на початку експерименту і показали результат 2579 м.

Що стосується представників експериментальної групи, то в кінці виконання експериментальної програми вони подолали дистанцію набагато більшу (+103 м). Тобто, їх приріст дистанції, у порівнянні з представниками контрольної групи, збільшився у 4,6 рази. Причому, в даній групі, ми отримали достовірні прирости показників. У представників контрольної групи приріст становить 22 м і цей результат має недостовірний характер.

Аналізуючи динаміку швидкісної витривалості при виконанні тесту 7х50 м ми встановили, що футболісти обох груп на початку експерименту

подолали цю дистанцію за 73,4 с, що відповідає оцінці “задовільно”. Тобто, в експерименті приймали участь рівні за рівнем розвитку швидкісної витривалості спортсмени. Повторне тестування показало що при виконанні футболістами контрольної групи цього тесту вони покращили результат на 0,9 с. У футболістів експериментальної групи ці показники інші. Так, протягом експерименту, внаслідок цілеспрямованого розвитку витривалості, показники бігу на дистанції 7х50 м покращились на 2,0 с і становили в кінці експерименту 71,4 с. У спортсменів обох груп прирости показників під час виконання тесту на швидкісну витривалість мають достовірний характер.

Отже, за показниками фізичного стану хлопчики-футболісти достовірно випереджають своїх нетренованих однолітків. Дослідження показали, що заняття футболом істотно не впливають на розвиток сили м'язів кисті та м'язів розгиначів спини, а також не виявлено істотного впливу занять футболом на розвиток швидкості руху верхньої кінцівки.

Вправи швидкісно-силового спрямування сприяють розвитку швидкості, вибухової сили та анаеробної витривалості. В той же час, тренувальні заняття, спрямовані на розвиток витривалості, або зовсім не мають, або мають незначну динаміку показників швидкості та сили, що в загальному має негативний вплив на загальний розвиток фізичної підготовленості юних футболістів.

Учбово-тренувальні заняття, спрямовані на розвиток витривалості, сприяють динамічному розвитку цієї якості у юних спортсменів. Вправи швидкісно-силового спрямування не тільки сприяють значному вдосконаленню швидкості та сили, але і позитивно впливають на розвиток витривалості юних спортсменів.

За своїм впливом футбол є комплексним засобом розвитку моторики людини. Розвиток рухових здібностей у футболі має свої специфічні особливості. Тому, основними засобами розвитку фізичних здібностей футболістів повинні бути різноманітні вправи, які вимагають швидкої реакції, високої швидкості виконання окремих рухів, витривалості, досконалого розвитку координації та гнучкості. Ці вправи можуть мати загально-підготовчий, допоміжний і спеціальний характер.

Список літератури:

1. Мосейчук Ю. Ю., Дарійчук С. В. Спортивні ігри з методикою викладання (футбол) : навч.-метод. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 288 с.
2. Наконечний Р., Римик Р., Маланюк Л. Сучасні тренажери для навчання технічних прийомів юних футболістів. *Науковий дискурс*. 2024. № 1 (3). С. 40-47.

3. Овчаренко С. В., Матяш В. В., Яковенко А. В. Засоби та методи розвитку фізичних якостей футболістів у річному циклі підготовки: методичні рекомендації. Дніпро : ПДАФКіС, 2019. 37 с.
4. Шавала О. М. Групові та індивідуальні фізичні вправи для навчання техніці футболу : методичні рекомендації. Луцьк, 2019. 64 с.

*Добринський Володимир Семенович,
кандидат наук з фізичного виховання
та спорту, доцент кафедри освітніх
педагогічних технологій Академії
рекреаційних технологій і права
ORCID: 0000-0002-2164-2681*

*Хриплюк Олександр Петрович,
старший кафедри освітніх
педагогічних технологій Академії
рекреаційних технологій і права
ORCID: 0000-0002-3761-4087*

*Попов Максим Андрійович,
магістр спеціальності 017
“Фізична культура і спорт” Академії
рекреаційних технологій і права*

ВПЛИВ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ НА ТЕХНІЧНУ ПІДГОТОВКУ ВЕСЛУВАЛЬНИКІВ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ТРЕНУВАННЯ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5191/>

Одним із чинників, що сприяють оволодінню технікою веслування є високий рівень розвитку координаційних здібностей (КЗ), який дозволяє веслувальнику-початківцю швидко оволодівати новими руховими навиками, раціонально реалізовувати в руховій діяльності силу, швидкість, витривалість, забезпечити необхідну варіативність рухів у відповідності з умовами, які виникають у конкретних ситуаціях тренувальної та змагальної діяльності.

Бондаренко І. Г. та Бондаренко О. В. [2] звертають увагу на те, що техніка веслування на байдарках має складну структуру і вимагає прояву високого рівня розвитку низки координаційних здібностей. Особливі вимоги ставляться до здібності утримувати динамічну рівновагу, оскільки

збереження рівноваги тіла в процесі веслування є важливим та складним елементом техніки, яка вимагає: а) балансу тіла в човні, б) нейтралізації вертикальної складової опори весла у воді.

Бабак Д. П., Камерілов О. С., Пастухова В., Зінченко С. [1; 4, с. 16] та ін. наголошують, що досягти високих результатів у руховій діяльності можна лише за умови володіння високим рівнем розвитку здатності оцінювати і тонко регулювати динамічні, часові та просторові параметри рухів.

Веслування, як один із складних видів циклічних рухових дій у водному середовищі, вирізняється широким розмаїттям вимог, що висувуються до цього виду рухової діяльності. Серед яких : 1) чітке узгодження рухів тулубом, руками та ногами; 2) прояв відчуття ритму та темпу рухів; 3) тонке сприйняття зв'язків всіх рухів та рухових дій.

Зміст експериментальної методики розвитку координаційних здібностей веслувальників-початківців був значно розширений щодо засобів розвитку координаційних здібностей веслувальників і передбачав вправи для розвитку всіх видів координаційних здібностей. Співвідношення засобів розвитку загальної координації дітей та координаційних здібностей специфічних для веслування визначалось періодом підготовки веслувальників-початківців. Так, перед виходом на воду співвідношення вправ становило відповідно 40 % і 60 %. Під час безпосередньої підготовки на воді співвідношення обсягу засобів розвитку загальної координації та КЗ специфічних для веслування змінилось у бік специфічних і становило 20 % і 80 % відповідно на кожному окремому занятті. Це пов'язано з тим, що заняття проводились на воді, а розвитку загальних координаційних здібностей увага була приділена лише під час розминки на суші. Обсяг засобів для розвитку КЗ на кожному окремому занятті становив не менше 40 % і 60 % від усього часу заняття. До того ж, визначивши спеціальні КЗ для веслування (здібність оцінювати та регулювати динамічні і просторово-часові параметри рухів, здібність до утримання динамічної рівноваги та до відчуття ритму, здібність узгоджувати рухи в руховій дії) обсяг засобів для удосконалення саме цих проявів КЗ був на 20 %-25 % більшим ніж при удосконаленні інших КЗ.

Процес координаційної підготовки веслувальників був поділений на три етапи. На першому етапі ми сприяли підвищенню загального рівня розвитку координаційних здібностей веслувальників. На цьому етапі питома вага вправ на різні координаційні здібності була однаковою. На другому етапі був цілеспрямований розвиток спеціальних координаційних здібностей веслувальників (здібність до оцінки та регуляції динамічних і

просторово-часових параметрів рухів, здібність до утримання рівноваги, здібність до відчуття ритму та здібність до довільного розслаблення м'язів). Тут використовувались вправи на гребному тренажері, гребному містку. Третій етап підготовки реалізувався безпосередньо на воді, проте також використовувались вправи на гребному тренажері та містку. Усі вправи, які використовувались у процесі підготовки веслувальників-початківців на етапі початкової підготовки були розділені на дві групи: 1) вправи, що розвивають всі координаційні здібності; 2) вправи, що розвивають координацію рухів у структурі основної змагальної діяльності. Для визначення ефективності програми розвитку координаційних здібностей веслувальників на етапі початкової підготовки ми оцінювали рівень розвитку КЗ учасників дослідження на початку, перед виходом на воду і в кінці формувального експерименту.

Реалізація експериментальної програми удосконалення координаційних здібностей веслувальників-початківців забезпечила суттєве підвищення рівня розвитку здібності до відчуття ритму, який склав 38,78 % та здібності до орієнтування в просторі (34,65 %). Дещо нижчі результати одержані в розвитку здібності узгоджувати рухи в руховій дії – 21,18 % та здібності до розслаблення м'язів – 16,52 %.

Для оцінки техніки гребного циклу ми запропонували 4 типових помилки які найчастіше зустрічаються під час веслування у веслувальників-початківців:

1 – відхилення руху лопасті від оптимальної траєкторії: “промашка” або поступове зменшення зануреної площі лопасті весла до закінчення гребка;

2 – непостійна величина сили тиску лопасті весла у воді при проводці;

3 – не використання або часткове використання маси тулуба, запізнення повороту тулуба навколо вертикальної осі від моменту вгрибання лопасті весла у воду і роботи рук, “в'язкий” гребок;

4 – напруження м'язів, що беруть участь при виконанні гребного циклу.

Наявність цих помилок ми визначали у дітей контрольної групи (КГ) та експериментальної групи (ЕГ) під час веслування. Кількість помилок, що допускають спортсмени КГ значно більша ніж у ЕГ. Так, першу типову помилку допускали 85 % дітей КГ і лише 64 % досліджуваних ЕГ. Друга помилка виявлена у 89 % дітей КГ та у 49 % – ЕГ. Третя помилка виявлена у 60 % спортсменів ЕГ, що на 21 % менше ніж в КГ. Четверта помилка виявлена у 40 % дітей ЕГ, що на 32 % менше ніж у дітей КГ.

Для визначення рівня володіння технікою веслувальників-початківців нами були проведені контрольні заїзди на відрізках 100 м та 200 м. Проходження контрольних відрізків як в експериментальній так і в контрольній групах відбувались на однакових човнах в однакових погодних умовах і на одній і тій же дистанції. Контрольні заїзди були проведені у кінці педагогічного експерименту. Спортсмени експериментальної групи дистанцію 100 м долали на 1,61 с швидше ніж спортсмени контрольної групи, а дистанцію 200 м – на 2,10 с. Такий показник свідчить, що спортсмени експериментальної групи швидше і краще засвоюють техніку веслування.

Показники розвитку КЗ веслувальників-початківців у кінці експерименту в експериментальній групі вищі ніж у контрольній. Найбільший приріст вправи в ЕГ виявлено у здібності до відчуття ритму який становить 38,81 %. Також високий приріст виявлено у показника здібності до орієнтування в просторі (34,68 %). У контрольній групі показники приросту становлять в межах 0,77 %-5,59 %.

Отже, координаційну підготовку веслувальників слід здійснювати трьома етапами. Перший етап (до виходу на воду) має забезпечити підвищення загального рівня розвитку координаційних здібностей веслувальників. На другому етапі необхідно сприяти цілеспрямованому розвитку спеціальних координаційних здібностей (здатності до оцінки та регуляції динамічних і просторово-часових параметрів рухів; до утримання рівноваги; до відчуття ритму). Тут використовуються вправи на веслувальному тренажері, веслувальному містку. Третій етап підготовки реалізується безпосередньо на воді, тренажері та містку. Усі вправи, які використовувалися у процесі підготовки веслувальників-початківців на етапі початкової підготовки, були розділені на дві групи : 1) вправи, що розвивають усі координаційні здібності; 2) вправи, що розвивають координацію рухів у структурі основної змагальної діяльності.

Переважає більшість опитаних нами тренерів вважають, що результат у веслуванні суттєво залежить від рівня розвитку координаційних здібностей. Значимість різних видів координаційних здібностей для досягнення високих результатів у веслуванні опитані тренери визначили так : 1) здатність узгоджувати рухи в руховій дії; 2) здатність оцінювати і регулювати динамічні та просторово-часові параметри рухів; 3) здатність до збереження рівноваги; 4) здатність доволно розслабляти м'язи; 5) здатність до відчуття ритму. Більшість тренерів вважають, що годин, які виділені навчальною програмою, недостатньо для успішного розвитку координаційних здібностей веслувальників.

Про ефективність експериментальної програми розвитку координаційних здібностей та її вплив на засвоєння техніки веслування свідчить і кількість перекидань з човна, які ми фіксували на перших заняттях після виходу на воду. Так на першому занятті на воді у контрольній групі в середньому перекидалися 5 разів, а діти експериментальної групи на 3 рази менше. На другому занятті різниця в кількості перекидань між контрольною та експериментальною групами становила 2 рази. На третьому в експериментальній групі середня кількість перевертань зменшилася до одного а в контрольній групі – до трьох. На наступних заняттях спостерігалася аналогічна картина. Починаючи з сьомого заняття діти експериментальної групи не перекидалися, діти контрольної групи переверталися ще протягом трьох занять.

Отже, для розвитку координаційних здібностей веслувальників-початківців на етапі початкової підготовки необхідно забезпечити належні педагогічні умови а саме: різноманітність засобів та методичних прийомів їх реалізації у навчально-тренувальному процесі, що забезпечить належний руховий досвід веслувальників-початківців; оптимальну емоційність навчально-тренувальних занять; творчий підхід дітей до власного самовдосконалення; особистісно-діяльнісний підхід.

Використана література:

1. Бабак Д. П. Особливості динаміки функціональної підготовленості веслувальників у підготовчому періоді річного макроциклу : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 017 “Фізична культура і спорт” / наук. керівник Короленко К. В. Запоріжжя, 2020. 57 с.
2. Бондаренко І. Г., Бондаренко О. В. Практикум з веслування : навч. посібник. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 136 с.
3. Камерілов О. Є. Теоретичні засади розвитку фізичних якостей спортсменів з веслування на байдарках і каное. *Актуальні проблеми фізичної культури та спорту*: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 01 грудня 2023 р. Полтава : Національний університет “Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка”, 2023. С. 137-139.
4. Пастухова В., Зінченко С. Вплив індивідуальних оклюзійних КАП на функцію рівноваги спортсменів-гребців. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Біологія*. 2023. Том 93 (2). С. 15-17.

*Кашевський Олександр Васильович,
викладач хореографічних дисциплін,
Волинський фаховий коледж
культури і мистецтв імені
І.Ф. Стравінського
Волинської обласної ради*

ЗНИЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРИВОЖНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ ЧЕРЕЗ ЗАНЯТТЯ СОЦІАЛЬНИМИ ТАНЦЯМИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5195/>

Війна – це не лише фізичний конфлікт, але й надзвичайно важка психологічна реальність для багатьох людей. В умовах воєнних дій, коли стрес, тривожність і невизначеність пронизує кожен аспект життя, підтримка психологічного здоров'я стає критично важливою. Одним із найбільш ефективних способів зниження тривожності є соціальні танці. Як форма фізичної та емоційної активності, танці можуть не лише зміцнювати фізичне здоров'я, а й суттєво зменшувати рівень стресу, сприяючи відновленню емоційної рівноваги.

У період війни соціальні танці стають потужним інструментом не тільки для фізичного розвитку, але й для відновлення психологічної стійкості. Вони допомагають знайти внутрішній спокій через рух, музику та взаємодію з іншими людьми. Соціальні танці створюють простір для соціалізації та емоційної підтримки, що є надзвичайно важливим в умовах війни, коли люди часто відчують ізоляцію і страх.

У цей важкий період війни соціальна адаптація та збереження психологічної рівноваги є основними завданнями для кожної людини. Психологічна тривожність і стрес через пережиті травми війни стають перешкодою для нормального функціонування особистості. У цьому контексті заняття соціальними танцями мають великий потенціал у зниженні тривожності, як в індивідуальному, так і в груповому контекстах.

Заняття спортом або навіть легкі вправи, такі як ходьба, допомагають знизити рівень стресу. Фізичне навантаження стимулює вироблення ендорфінів, які підвищують настрій і допомагають боротися з тривожністю [1].

Заняття соціальними танцями дозволяють людині забути про зовнішні проблеми, відволіктись від повсякденних труднощів і відчути себе частиною колективу. Вони створюють безпечний простір для

самовираження, спілкування та емоційної взаємодії. У зв'язку з війною, такі заняття також допомагають людям зберігати свою внутрішню гармонію та долати психологічний тиск, відновлюючи внутрішній спокій.

Соціальні танці є комплексною фізичною активністю, яка поєднує елементи спорту, мистецтва і соціальної взаємодії. Вони позитивно впливають на фізичний стан організму, зміцнюють м'язи, покращують кардіо-респіраторну функцію, сприяють підвищенню витривалості. Але не менш важливими є психологічні аспекти танців.

Р. Пауерс наголошує, що в соціальних танцях партнери «відкриті для безмежних можливостей моменту, відповідаючи один одному та музиці, оскільки потік танцю – це тривимірний зв'язок між Лідером, Послідовником та музикою, кожен з яких робить свій внесок». На думку дослідника, соціальні танцюристи цінують можливість розгляду багатьох життєспроможних відповідей у будь-який момент, включно із нетрадиційними й творчими можливостями, за умови якщо їх може прийняти танцювальний партнер [2].

Під час танцю відбувається вивільнення ендорфінів, гормонів радості, що безпосередньо впливає на покращення настрою, зниження рівня стресу та тривожності. Взаємодія з партнером або групою під час танцю допомагає людині відчувати себе частиною спільноти, що сприяє зниженню соціальної ізоляції і зменшує психологічну напругу.

В умовах війни, коли люди переживають стрес, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію і загальну тривожність, соціальні танці можуть стати одним із способів відновлення емоційного та психологічного стану.

Тренування стимулюють вироблення ендорфінів, які відомі як «гормони щастя». Ці природні хімічні речовини сприяють покращенню настрою, зниженню відчуття болю та стресу. Танці також знижують рівень кортизолу – гормон стресу, що допомагає покращити загальний психоемоційний стан [3].

Заняття соціальними танцями допомагають:

- відновити почуття контролю над своїм тілом і рухами;
- знизити рівень тривожності завдяки емоційному вираженню та розслабленню;
- підвищити самооцінку, адже навчання нових танцювальних рухів дає відчуття досягнення та розвитку;
- покращити соціалізацію, оскільки багато танців передбачають взаємодію з партнерами та групами.

Такі заняття дозволяють уникнути фокусування на негативних думках і переживаннях, перенаправляючи увагу людини на процес танцю, що в свою чергу знижує рівень тривожності. Людина починає відчувати себе частиною більшої спільноти, що є важливим елементом емоційного підтримання в період війни.

Соціальні танці можуть бути інтегровані з психотерапевтичними методами для подолання тривожності. Використання танцювально-арт-терапії є однією з інноваційних форм психотерапії, що допомагає зменшити рівень стресу та тривожності в умовах війни. Психотерапевти часто використовують танцювальні вправи для стимулювання емоційної виразності, підвищення рівня самосвідомості та боротьби з травмами минулого.

Танцювальні рухи покращують роботу мозку на різних рівнях. Різні типи тренувань дозволяють досягти найвищої продуктивності шляхом поєднання церебральних і когнітивних процесів мислення з м'язовою пам'яттю та відчуттям свого тіла у просторі (за це відповідає мозочок). Завдяки регулярним аеробним тренуванням, які включають певний вид танцю принаймні раз на тиждень, будь-хто може максимізувати роботу свого мозку [4].

Заняття танцями створюють можливість для індивідуального вираження через рухи, що дозволяє людині відчути себе вільною від обмежень та страхів. Крім того, танець може бути ефективним засобом групової терапії, оскільки взаємодія з іншими людьми допомагає зменшити соціальну ізоляцію та сприяє розвитку емпатії і взаємопідтримки.

В Україні, в умовах війни, соціальні танці набули популярності як метод зниження психологічної тривожності. Існують приклади, коли волонтери, психологи та танцюристи об'єднуються для проведення безкоштовних танцювальних сеансів для людей, які пережили травми війни. Такі заняття часто організовуються у різних волонтерських центрах та реабілітаційних установах.

Учасники зазначають, що заняття допомагають їм зняти напругу, зменшити відчуття тривоги, покращити настрій та створити відчуття підтримки від інших учасників. Це підтверджує ефективність соціальних танців як терапевтичного інструменту під час війни.

Заняття соціальними танцями є ефективним інструментом зниження психологічної тривожності та стресу в умовах війни. Вони дозволяють не лише покращити фізичний стан, але й зменшити емоційну напругу, знижувати рівень тривожності та стресу. Соціальні танці сприяють

відновленню психологічної рівноваги, розвитку внутрішньої стійкості та підтримці соціальних зв'язків у складні часи.

Література:

1. Тривожність під час війни: що допоможе заспокоїтися? URL : <https://galychyna.if.ua/analytic/trivozhnist-pid-chas-viyni-shho-dopomozhe-zaspokoyitisya/>
2. Powers, R. (2014a). Intelligent Dancing. Social dance at Stanford. <https://socialdance.stanford.edu/syllabi/intelligent.htm>.
3. Як танці допомагають зменшити стрес та тривожність. URL : <https://mixstyle.com.ua/yak-tanczi-dopomagayut-zmenshiti-stres-ta-trivozhnist/>
4. Як танці допомагають пережити стрес URL : <https://apollo.online/blog-post/dancing-and-depression/> Як

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Демченко Микола Миколайович

ПРОБЛЕМИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....3

Приходько Борис Вікторович

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ЦИФРОВОМУ БІЗНЕСІ.....5

Усенко Кирило Анатолійович, Тесленок Ірина Миколаївна

РОЛЬ НЕЙРОМЕНЕДЖМЕНТУ У СТРАТЕГІЧНОМУ
УПРАВЛІННІ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЕКТАМИ.....8

Філіна С.В., Крутько О.І.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРОЦЕСНОГО ПІДХОДУ
ДО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....10

Юрик Наталія Євгенівна, Дикий Юрій Олегович

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА – ОСНОВА
ВИБОРУ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ.....12

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Андросович Любов Григорівна

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОРГАНІЗОВАНОЇ
ФІНАНСОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....17

Анісімова Ганна Валеріївна, Донець Ольга Володимирівна

ЕКОЛОГІЧНА ШКОДА ТА КОМПЕНСАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ....20

Білик Павло Петрович

АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ І ПУБЛІЧНЕ
АДМІНІСТРУВАННЯ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ
ЗАСАДИ РОЗУМІННЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ.....24

Войно-Данчишина Ольга Леонідівна ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАЙНЯТОСТІ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	29
Дутчак Антон Ігорович ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЗУМІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ ДОКТРИНОЮ ПОДАТКОВОГО ПРАВА ПРИНЦИПУ ЙОГО ЮРИДИЧНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В ПОЧАТКОВИЙ ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	31
Дутчак Остап Ігорович ПОЧАТОК ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ ДО ВОЄННОЇ ПАРАДИГМИ ПОДАТКОВОГО ПРАВА.....	35
Карпиш Богдан Васильович ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДМЕЖУВАННЯ ВІДНОСИН МАЙНОВОГО НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ВІД СХОЖИХ ПРАВОВИХ КОНСТРУКЦІЙ.....	39
Конончук Богдана Ростиславівна ПОНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ.....	41
Лябах Ірина Сергіївна ПРОБЛЕМАТИКА ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ПРАВОМ ТА КОМПЛЕКСНА МЕТОДИКА ЙОГО ПОДОЛАННЯ.....	43
Пацурківський Петро Петрович МЕТА ПРИВАТНОГО ПРАВА.....	46
Турчинов Кирило Олександрович ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ В АНГЛІЇ.....	50
Чечет Олександра Валентинівна ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ.....	52
Чечет Олександра Валентинівна ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАДИ СВОБОДИ ВІД САМОВИКРИТТЯ ТА ПРАВА НЕ СВІДЧИТИ ПРОТИ БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ ТА ЧЛЕНІВ СІМ'Ї В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	55

Янчишин Володимир Йосифович

МУЛЬТИКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В ОСВІТНІЙ
ПІДГОТОВЦІ ЮРИСТА.....58

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Оловаренко Олена Іванівна, Проворна Інна Олексіївна

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ КОМПОНЕНТ
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....62

Стиркіна Юлія Сергіївна, Галан Яна Олександрівна

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ КАЗКОПЕДАГОГІКИ У
ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....66

Супрун Майя Володимирівна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО
МЕТОДУ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА
ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ВНЗ.....71

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Чумаченко Ольга Анатоліївна

ІСТОРІЯ КОНСТРУЮВАННЯ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ
ДВИГУНА Д-18Т.....75

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Опенько Володимир Васильович

ЗАРОДЖЕННЯ ОПЕРИ: ФЛОРЕНТІЙСЬКА КАМЕРАТА ЯК
ФУНДАМЕНТ РОЗВИТКУ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ ТРАДИЦІЙ.....77

Погорельчук Денис Володимирович

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМОТВОРЕННЯ У ДИЗАЙНІ
НЕЙРОКОМП'ЮТЕРНИХ ІНТЕРФЕЙСІВ.....82

Яланський Андрій Вікторович, Соловей Олесь Васильович

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО МИСТЕЦЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ:
АДАПТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ДОКТОРІВ
МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ.....85

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Lada Berdnyk

SELF-DIRECTED LEARNING AND DEVELOPMENT OF
CRITICAL THINKING.....92

Oleksandr Krutin

FEEDBACK AS A METHOD OF ACTIVATING AND INTENSIFYING
LEARNING ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF
COMPETENCE-BASED FOREIGN LANGUAGE EDUCATION.....94

Бондарчук Катерина Сергіївна

МОВНІ ХИБИ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ В УМОВАХ
ДВОМОВНОСТІ.....96

Гуз Олена Петрівна

ДІАЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ЗАСІБ ВИВЧЕННЯ
ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ.....97

Жовнір Ольга Миколаївна

ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ
НЕОЛОГІЗМІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ.....99

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Гусак Наталя Анатоліївна

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОБОТІ МЕДІА.....102

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

***В'яткін Юрій Олександрович, Галченкова Марія Євгенівна,
Голубовська Орислава Михайлівна***

ПРОБЛЕМИ РЕКРУТИНГУ ДО ЗБРОЙНИХ СИЛ
РОЗВИНУТИХ КРАЇН СВІТУ.....106

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

Мандрик Ірина Петрівна

РОЗВИТОК КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

В КРАЇНАХ БАЛТІЇ.....110

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Куровська Катерина Володимирівна, Волженцева Ірина Вікторівна

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....112

Митрофанова-Керсанова Лариса Анатоліївна,

Самборська Марія Сергіївна

САМООЦІНКА ЯК ЧИННИК СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ

ОСОБИСТОСТІ У СИТУАЦІЇ КОНФЛІКТУ.....119

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

Добринський Володимир Семенович, Хриплюк Олександр

Петрович, Попов Максим Андрійович

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ РІЗНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ НА РОЗВИТОК

ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ФУТБОЛІСТІВ-ЮНАКІВ.....124

Добринський Володимир Семенович, Хриплюк Олександр

Петрович, Попов Максим Андрійович

ВПЛИВ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ НА ТЕХНІЧНУ

ПІДГОТОВКУ ВЕСЛУВАЛЬНИКІВ НА ПОЧАТКОВОМУ

ЕТАПІ ТРЕНУВАННЯ.....128

Кашевський Олександр Васильович

ЗНИЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРИВОЖНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

ЧЕРЕЗ ЗАНЯТТЯ СОЦІАЛЬНИМИ ТАНЦЯМИ.....133

Наукове видання

Дев'яносто четверті економіко-правові дискусії

Серія: Соціальні та гуманітарні науки

Рік заснування – 2014

Видання виходить 11 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 05.03.2025.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 60 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. 0979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

